

АРХИТЕКТУРА®

5

1997

ИЗДАНИЕ
НА СЪЮЗА
НА АРХИТЕКТИТЕ
В БЪЛГАРИЯ
СПИСАНИЕ
ЗА АРХИТЕКТУРНО
ТВОРЧЕСТВО
АРХИТЕКТУРНА
ТЕОРИЯ
И КРИТИКА

МУАТИНОК
МРАМОР - ГРАНИТ

CARIDAL®
ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

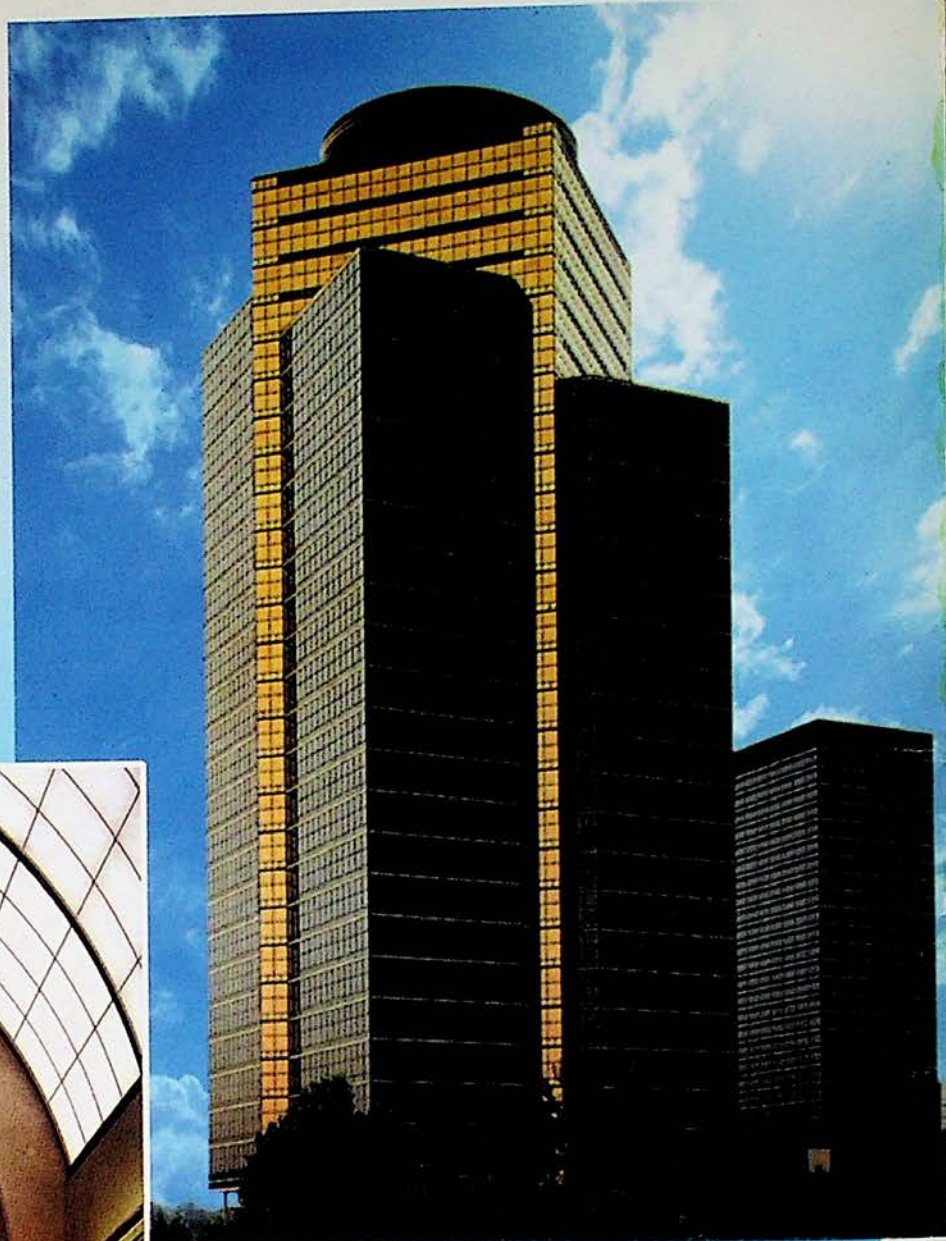
Весела
Коледа
и щастлива
Нова Година

■ ДАРИК РАДИО
■ ВИСОКИТЕ СГРАДИ

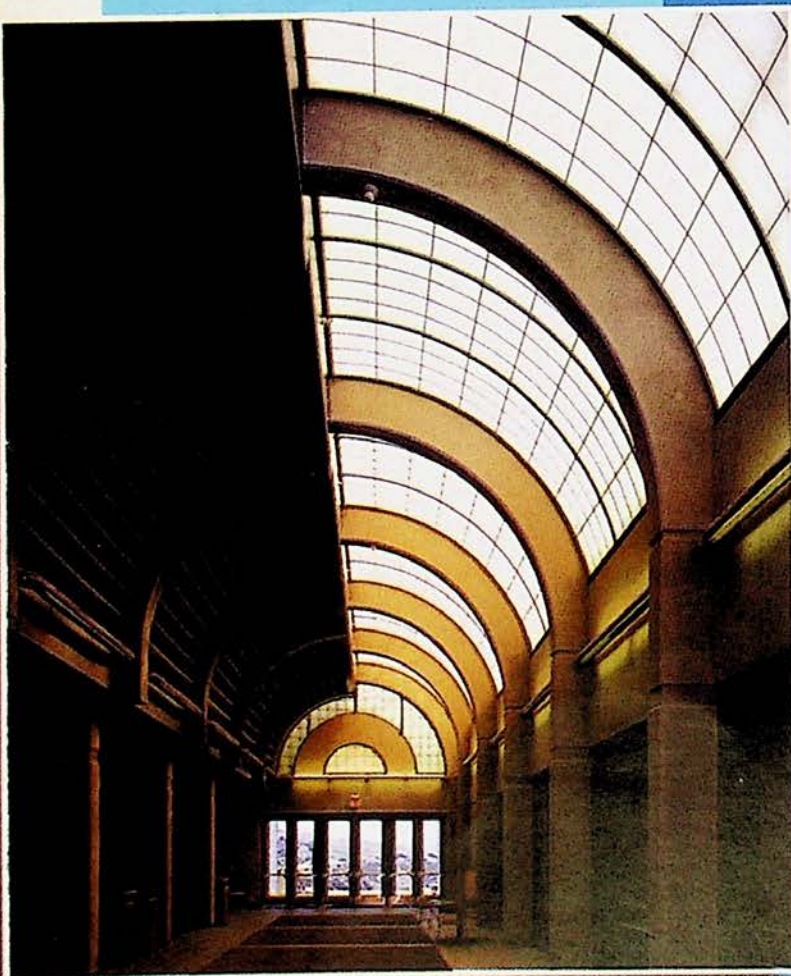
ОКАЧЕНИ ФАСАДИ И ПОКРИВИ

RADOP LTD.

София, ул. "Раковски" 74
тел./факс: 02/ 818 022, 815 951, 808 090
Варна, ул. "Заменхоф" 4
тел: 052/ 223 274, 602 574
Пловдив, бул. "6-ти септември" 158
тел.: 032/ 266 856, 224 373
e-mail: radop@mail.techno-link.com

ОЮРАПЕЛ

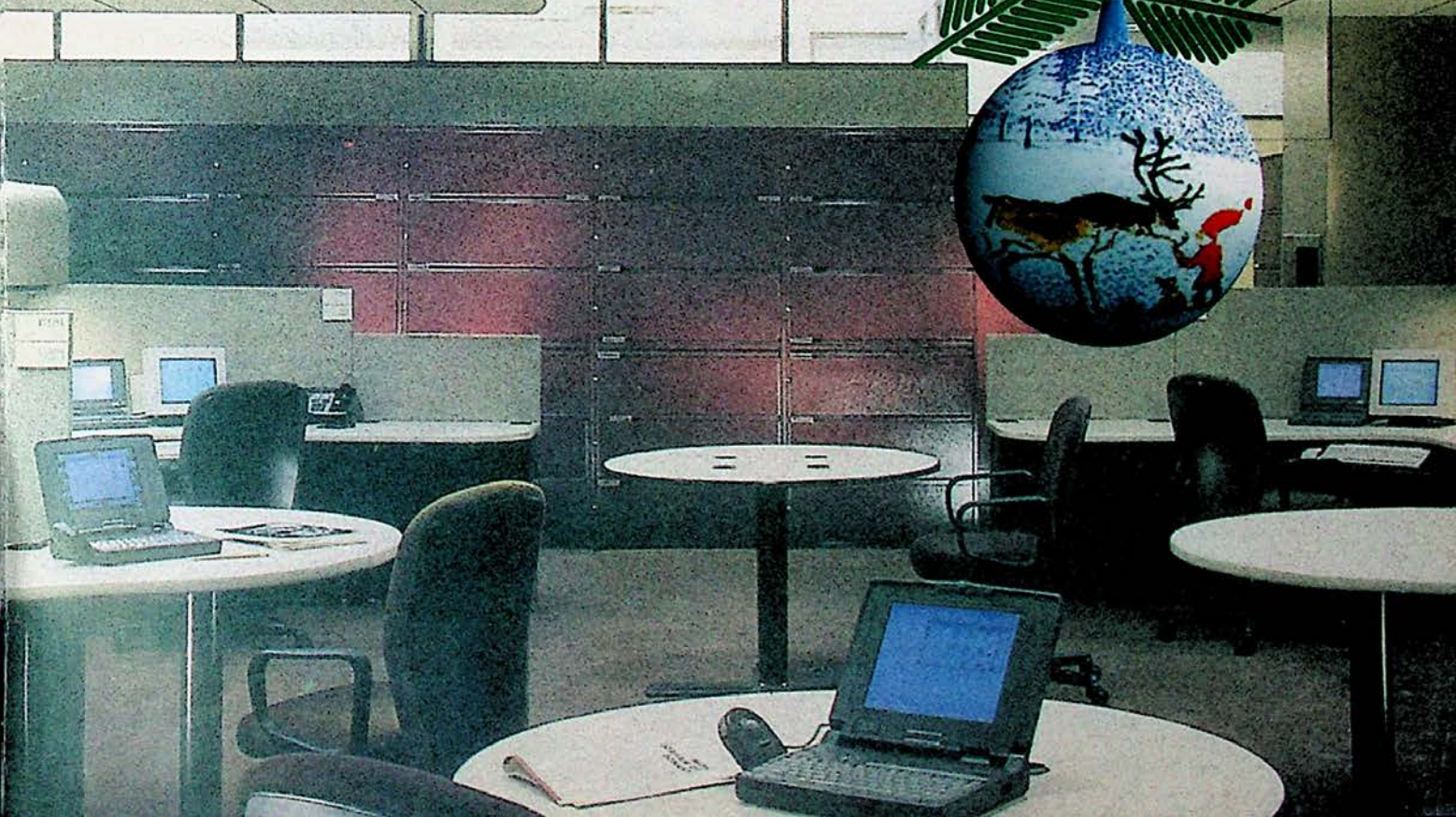
VISTAWALL

ARCHITECTURAL PRODUCTS

ТЕХНОЛОГИИ И МАТЕРИАЛИ ОТ XXI ВЕК

CARIDAL®

*пожелави
на своите клиенти
весела Коледа
и щастлива Нова Година*

DA RRIK
Radio

SBL®

- *Нови технологии*
- *Съвременни материали*
- *Индивидуални решения
на работното пространство*

СИПЕР

ОКАЧЕНИ ТАВАНИ ЗА ВСЕКИ СТРОИТЕЛЕН СТИЛ

Окачените тавани не са само новост в световната строителна практика, а са наложил се стандарт в строителството на обществени сгради в развитите индустриални страни. **СИПЕР-БЪЛГАРИЯ** предлага най-голямото разнообразие от окачени тавани в България като осигурява и монтаж за тях. Фирмата е официален дистрибутор на три фабрики-производители: **ROCKWOOL** (Дания), **AMF-THERMATHEX** (Германия) и **YEDESA** (Испания).

Окачените тавани, които **СИПЕР** предлага се прилагат във всички сфери на строителството: в жилищни, обществени и промишлени сгради като офиси, банки, търговски обекти, хотели, ресторанти, басейни, гимнастически салони, фитнес центрове, спортни зали, учебни заведения, болници, лаборатории, санаториуми, промишлени халета, цехове, коридори, жилищни и сервизни помещения и пр.

ROCKFON - окачени акустични тавани от минерална вата **ROCKWOOL**, с високи стойности на звукопоглъщане и звукоизолация, които ги превръщат в най-подходящия материал за офиси, звукозаписни, телевизионни, радио студия и концертни зали, с изключителни светлоотразителни качества, цветovo многообразие и влагоустойчивост 100%. Минималната пожароустойчивост на конструкцията на сградата, защитена с окачен таван **ROCKWOOL**, е 60 минути и това дава възможност да се използва за пожарозащита на хоризонтална метална или дървена конструкция, като същевременно осигурява и чудесна топлоизолация на сградата. **ROCKFON** е единственият материал с подобни качества, предлаган на българския пазар, за което **СИПЕР** разполага с всички необходими сертификати от съответните компетентни органи. Специалистите на **ROCKFON** са разработили специални видове окачени тавани, които отговарят и на най-високите изи-

сквания за чистота и хигиеничност на средата със специално приложение във фармацевтичната и хранително-вкусовата промишленост, в производството на чипове и компютърни зали, в здравни заведения, хирургични зали и др. **СИПЕР-БЪЛГАРИЯ** е изключителен дистрибутор за България.

AMF-THERMATHEX - окачени тавани от естествени съставки: минерални влакна и примеси /перлит, вермикулит, глина, втвърдител/ с разнообразна структура на лицевата повърхност, която не се променя с времето. Материалът е негорим, не отделя токсични вещества и е съобразен с най-високите изисквания за екологичност. **AMF-THERMATHEX** осигурява минимална пожароустойчивост 30 минути на конструкция, защитена с окачен таван. Специалният влагоустойчив състав **Amfamip**, разработен от иновационния производител **AMF**, гарантира до 90% устойчивост на влага на паната **THERMATHEX**.

СИПЕР-БЪЛГАРИЯ предлага безплатно проект на софита, съобразен с вижданията на клиента, неговите изисквания, желаниа и възможностите на обстановката, като цялостното решение на тавана може да бъде съчетание между различни видове пана, така че да се получи уникално решение в унисон с душевността и естетическо възприемане на реалността на клиента.

- офисни осветителни тела Sylvania
- осветителни тела за дома и бита на водещи италиански и немски фирми
- окачени тавани Donn

Hit

Доставка и монтаж на осветителните тела в сградата на Дарик-радио

Доставка и монтаж на осветителните тела в сградата на Дарик-радио

Hit

Hit Ltd.
 25A, 3 Mart Str.
 5000 Veliko Turnovo
 Tel. (062) 40 904
 Fax (062) 43 805

"ФИЛТО-С" построи сградата на Дарик радио

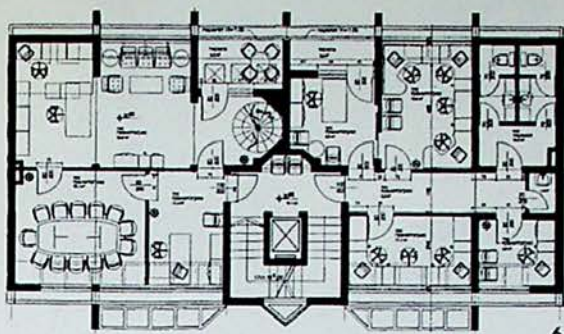

Ние построихме сградата на Дарик радио от начало до край и се радваме, че постигнахме нещо впечатляващо. Но преди този обект завършихме и предадохме други 27. И не смятаме, че Дарик радио е върхът на "ФИЛТО-С" - нито за изминалите 7 години, нито - надяваме се - за бъдещето. В непосредствена близост до Дарик радио, на бул. "Дондуков", започнахме два нови обекта и вярваме, че те ще бъдат още по-хубави. Имаме прекрасни проекти, в които жилищните, офисните и магазинните части взаимно се подчертават и се допълват. Правим нещо наистина европейско.

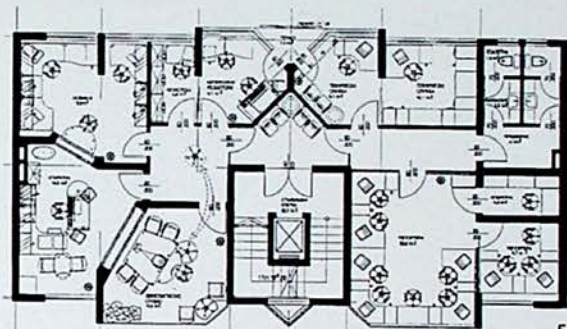

FILTO-S Ltd.
кв. "Бели брези", ул. "Леринска" №45
тел. 58-159-03, 58-159-04

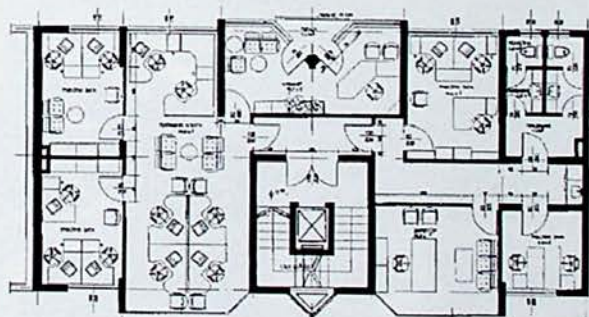

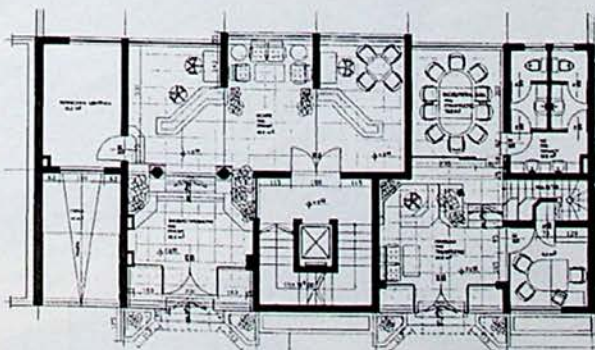
6

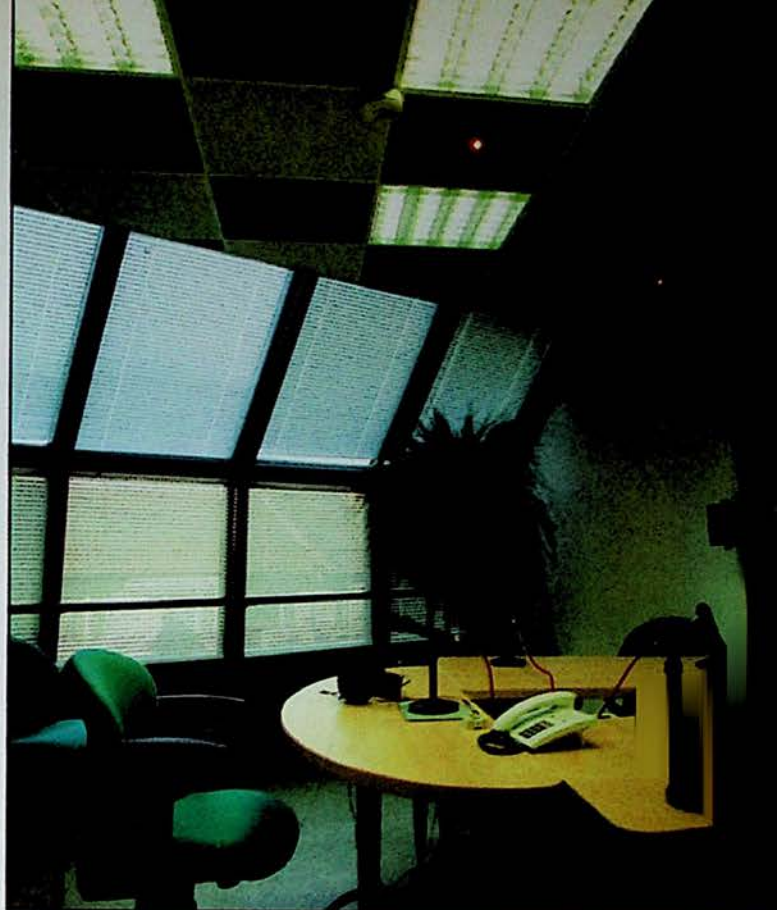
5

4

3

7

8

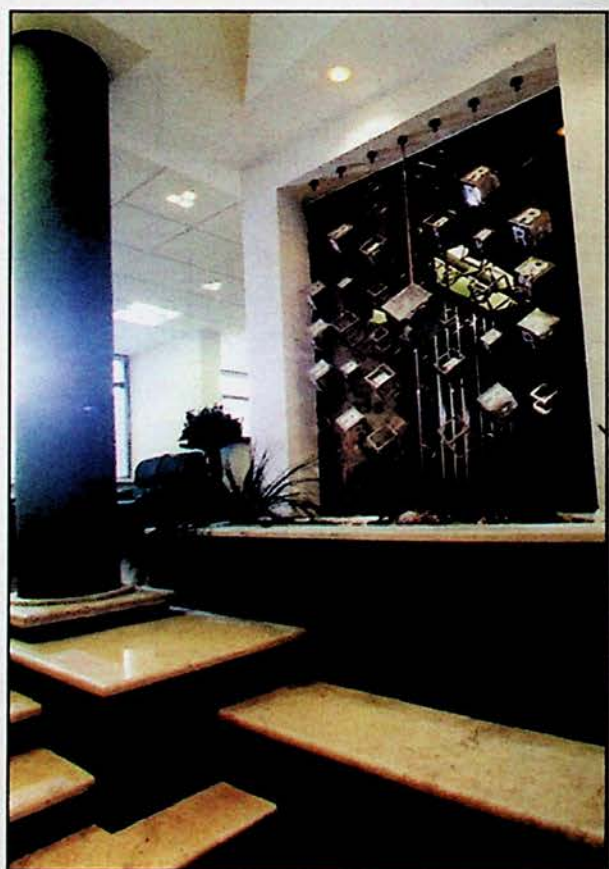
9

11

12

- 1 - Фрагмент от главната фасада; 2 - Входът на Дарик радио
 3 - Разпределение на партерния етаж
 4 - Разпределение на етаж с рекламния офис
 5 - Разпределение на студиения етаж
 6 - Разпределение на административния етаж и редакции
 7, 8, 9 - Фрагменти от интериора на студиата
 10 - Фрагмент от интериора на кабинета на президента на Дарик радио, обзаведен от "Жано" с директорска серия "Митос" на "Лас Мобили"
 11 - Фрагмент от интериора на офиса на приватизационен фонд "Доверие"
 12, 13 - Фрагмент от интериора на входното фоайе
 14 - Фрагмент от интериора на рекламния офис

•••

счетоводство, на шестия - студиен комплекс, техническа стая и звено "репортери", на седмия са кабинетът на президента на радиото, заседателна зала, кабинетът на главния редактор, редакция "Денят" и спортно шоу "Гонг", а на последния, осмия, има кафетерия и открита тераса.

Истинско предизвикателство за архитектурното решение бе функционалната схема, съобразена с последните новости и тенденции в американските студиа, предоставена от техническия директор на Дарик радио инж. Иван Калев, който беше и консултант при проектирането на архитектурните и инсталационните решения.

В разработката на проекта и в процеса на строителството президентът на Дарик радио г-н Радосвет Радев, верен на девиза "всеки със своята гражданска позиция", предостави възможност да отстоява професионалните си виждания на проектанта, давайки рамо на прилагането на нови технологии при довършителните работи и на съвременни решения при инсталациите и интериора.

Използваните в студийния комплекс звукоизолационни окачени тавани, предоставени от фирма "Сипер", звуко- и топлоизолиращите антистатични тапетмазилки от "Никнайд", шведската подова звукоизолационна и антистатична настилка "Таркет" на фирма SBL, осветителните тела на фирма "Хит" и най-вече обзавеждането с мебелите на фирма "Стил Кейс страфор" придават на интериора онази степен на елгантност и лукс, която осигурява комфорта на работещите в радиото и на посетителите му.

Приложенията при строителството на сградата естествени материали - гранит за настилата и варовик за облицовката, решението в интериора с преградни алуминиеви витрини (SBL) са в съзвучие с окачената алуминиева фасада, изпълнена от "Алдурал".

И след като ден подир ден пред очите ти се е градила "твоята къща" тухла по тухла, камък, по камък, стъкло... цветя, сега се вглеждаш в очите на другите, на онези, които творят в нея, и очакваш да видиш отразена в тях обичта, оставена от тебе в градежа.

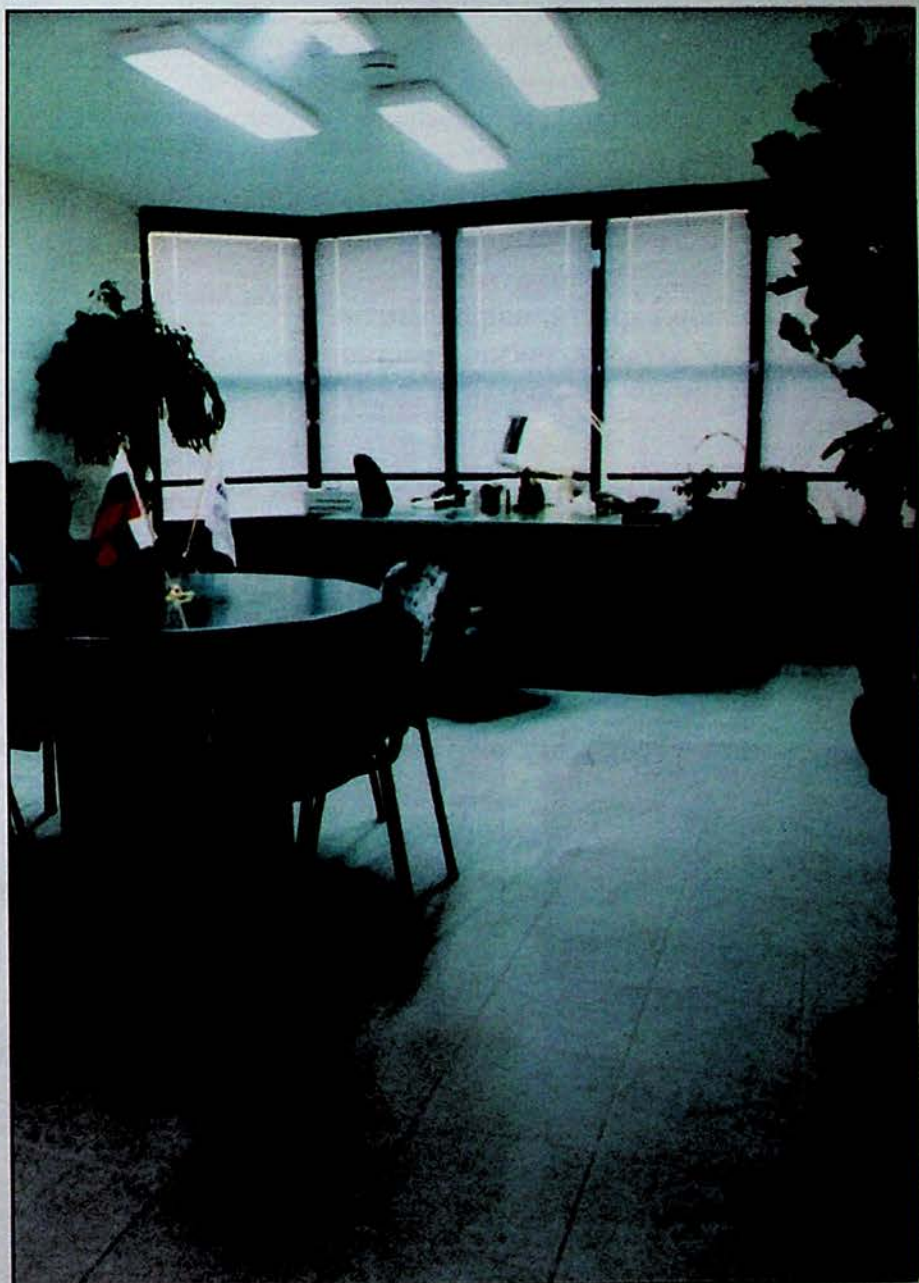
■ ■ ■

Дениза Стоянова

13

14

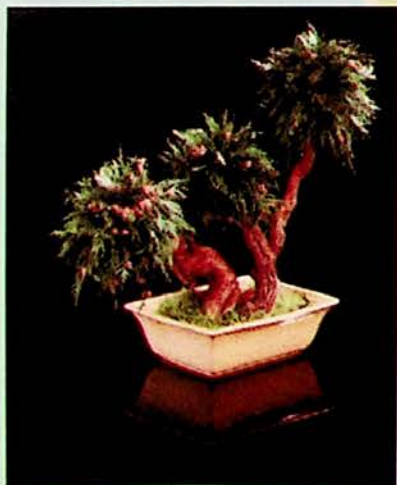
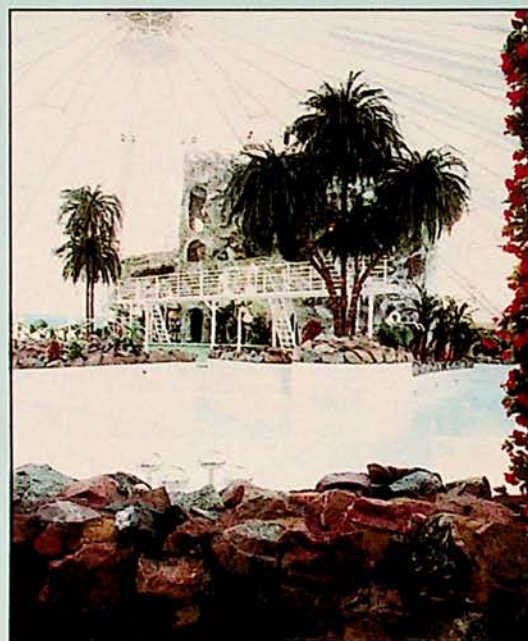
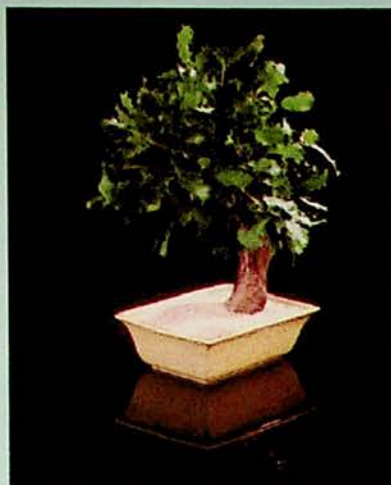

NIKE '99

ЛИЦЕНЗИРАН ДИСТРИБУТОР
НА STILL LIFE INTERNATIONAL AB, SWEDEN
ЗА БЪЛГАРИЯ

- * Разработен е процес, който не замърсява околната среда и прави дори най-екзотичните растения независими от вода и светлина;
- * Уникалният метод се състои в това, че в продължение на години растенията запазват своята красота, зеленина и дори аромата си;
- * Растенията са безопасни за околната среда, не се нуждаят от пръст и поливане, нямат специални изисквания за светлина и топлина, не отделят влага, нямат изгнили и повредени листа;
- * Асортиментът е изключително разнообразен - предлагат се растения от всички континенти в различни размери и височина: палми, палмови храсти, широколистни и иглолистни дървета, висящи растения, голям асортимент от "Бонзай".

*NIKE '99 са доставчик
на всички елементи на вътрешното
озеленяване в Дарик радио*

гр. Добрич
ул. Райко Цончев" №7, вх. В, ап. 1
тел. 058/25 282,
тел./факс: 058/44 215

Произвел щорите за сградата
на Дарик-радио

ПРОИЗВОДСТВО НА:

● ХОРИЗОНТАЛНИ АЛУМИНИЕВИ
И ТЕКСТИЛНИ ВЕРТИКАЛНИ ЩОРИ
ПО ЛИЦЕНЗ И С МАТЕРИАЛИ
НА **HunterDouglas®** - Холандия

Luxaflex®

- ТРЪБНА МЕБЕЛ
- ПЛАСТМАСОВИ ИЗДЕЛИЯ

ТЪРГОВИЯ

- ГРАДИНСКА МЕБЕЛ
- ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

ПЛОВДИВ
ЦЕНТРАЛЕН ОФИС
бул. "Марица" 83А
тел./факс: 559 113, 559 134,
273 749
телекс 44 326

СМОЛЯН
ПРОИЗВОДСТВЕНА БАЗА
кв. Устово, ул. "Д. Македонски" 4
тел./факс: 4 50 76, 2 89 24
телекс 48 503

СОФИЯ
ПРЕДСТАВИТЕЛЕН МАГАЗИН
И ОФИС
ул. "Цар Самуил" 83
тел.: 981 81 88, 987 75 67
факс: 981 29 20
GSM: 088-597747
телекс 24 575

ПРОЕКТИРАНЕ, ПРОИЗВОДСТВО, ТРАНСПОРТ И МОНТАЖ
НА АЛУМИНИЕВА ДОГРАМА

ALDURAL AM - OOD

5100 гр. Горна Оряховица п.к. 153, ул. „Петър Берон“ № 8, тел.факс 0618/48 043; 40 457

Дружеството е създадено през 1991 година. Директен вносител е на всички материали. Произвежда 6000 - 7000 кв. м дограма годишно. Съвременни машини, качествени материали, точна обработка и гарантирано качество на цялото производство - това е АЛДУРАЛ - АМ - ООД. Набира дистрибутори в цялата страна.

● Стандартни системи на гръцки профили

плъзгачи, хармоники, тип „фолксваген“, гладки, заоблени, набраздени, ретро стил, на средна вертикална или хоризонтална ос, бронирани, с външни капаци за вили и др.

● Системи с прекъснат термичен мост - гръцки профили

плъзгачи, отваряеми, гладки, заоблени, с външни капаци и др.

● Алуминий и дърво - американски „Термобрейк“

системата е с двоен термичен мост

● Окачени фасади

най-новата система, която монтираме на сградата на Дарик радио - София. Монтаж отвътре на сградата, лесна подмяна на всяко едно стъкло, водата не тече по стъклата, а по специални улеи

● Система за зимни градини, изцяло остъклени покриви

кръгли, кълбовидни, ъглови и др.

● Външни ролетни щори

с пълнеж от полиуретан, с ръчно и електрическо задвижване, включително и с дистанционно управление

● Мрежи против комари

вертикални, хоризонтални за врати

● Стъклопакети

двойни и тройни, безцветни, цветни, огледални, с удароустойчиви стъкла и др.

● Пластмасова дограма - немски профили

„Саламандър“ - бяла и цветна

● Тенти

за магазини и балкони - с плат или алуминиеви пластини, в богата цветова гама

● Парапети и огради от алуминий

голямо разнообразие

● Гаражни врати и ролетки за магазини

5 АРХИТЕКТУРА

ГОДИНА ЧЕТИРИДЕСЕТ И ЧЕТВЪРТА
1997 СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ

Издание на Съюза на архитектите в България

Адрес на редакцията:
1504 София, ул. "Кракра" 11; тел 463 103

A Journal of architectural design, architectural theory and criticism.
Published by the Union of Architects in Bulgaria

Address: Bulgaria, 1504 Sofia,
11 Krakra st. Phones: 463 103

Издава: ЕФ "Вълков - арт"

Редакционен съвет:

проф. Илия Калайджиев - председател,
доц. Веселина Троева,
ст.н.с. Константин Бояджиев,
ст.н.с. Петко Еврев, Иво Пантелеев,
Димитър Андрейчин, Дунка Герганова
Владимир Дамянов, Лидия Кръстева-Шилева, Георги Андреев

И. д. гл. редактор Росен Вълков

Зам. - главен редактор Лило Попов

Художник Люсиен Нинова

Редактор Мариана Русинова

Компютърна обработка: Анна Георгиева,
Добрин Добрев

Технически редактор Кирил Настрадаинов

Коректор Анна Стаменова

Сътрудник Милан Белемезов

Снимките в броя са на Иван Чехларов и
Добрин Керестелиев

Първа корица: Сградата на Дарик радио
в София, общ изглед

Автори: колектив
с ръководител арх. Д. Стоянова

Печат: СД РАКУРС, ул. "11 август" 4а

Формат 1/8 - 60/90

Печатни коли - 8,5

Подписана за печат на 10.XII.1997 г.

Излязла от печат на 22.XII.1997 г.

Периодичност - 6 книжки в годината

Годишен абонамент - 2400 лв.

Абонамент '98
Абонирането за сп. "Архитектура"
продължава след 15.12. т.г. в редакцията.
Единична цена - 1800 лв.
Годишен абонамент - 9000 лв.

БЪЛГАРСКА АРХИТЕКТУРА BULGARIAN ARCHITECTURE

6 Дениза Стоянова
D. Stoyanova

СГРАДАТА НА ДАРИК РАДИО В СОФИЯ
DARIK RADIO HQ IN SOFIA

ВИСОКИТЕ СГРАДИ

15 НОВИТЕ НЕБОСТЪРГАЧИ
HIGHRISE: THE NEW SKYSCRAPERS

16 Митьо Виделов
M. Videlov

ИМАТ ЛИ БЪДЕЩЕ ВИСОКИТЕ СГРАДИ
В СОФИЯ
SKYSCRAPERS IN SOFIA: DO THEY HAVE A
FUTURE?

18 ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО РЕШЕНИЕ
ЗА ПРОСТРАНСТВОТО ОКОЛО
ХОТЕЛ "КЕМПИНСКИ-ЗОГРАФСКИ"
DEVELOPMENT OF THE AREA AROUND
KEMPINSKI-ZOGRAFSKI HOTEL IN SOFIA

20 Иван Янтахтов
I. Yantahtov

ЗА ОБЩИЯ ЕЗИК МЕЖДУ АРХИТЕКТА И
ИНЖЕНЕРА...
STRUCTURAL PROBLEMS OF HIGH
STRUCTURES

ТВОРЦИ PORTRAITS

22 Владимир Роменски
Vl. Romenski

ПОЧТИ ПОЛОВИН ВЕК ТВОРЧЕСТВО
THE ARCHITECT T. DILLOV

24 Тодор Дилов
T. Dillov

ВИСОКАТА СГРАДА - НЕОБХОДИМОСТ,
ТВОРЧЕСКА ИЗЯВА ИЛИ ...
TALL BUILDINGS: A NECESSITY OR
A PRESTIGE SYMBOL?

СВЕТОВНА АРХИТЕКТУРА WORLD ARCHITECTURE

26 НЕБЕСНИЯТ ГРАД
SKY CITY

28 ВИСОКО, ПО-ВИСОКО,
НАЙ-ВИСОКО
HIGH, HIGHER, HIGHEST

30 Георги Георгиев
G. Georguiev
КУЛАТА НА ЖАН НУВЕЛ
LA TOUR NOUVEL

33 Питър Дейви
P. Davey
ГОЛЕМИ НАДЕЖДИ
HIGH EXPECTATIONS

37 Любомир Милков
L. Milkov
ЕНЕРГИЙНОЕФЕКТИВНИ РЕШЕНИЯ В
КОМЕРЦБАНК
SAVING ENERGY IN COMMERZBANK HQ

39 Ронсън Луи
Георги Станишев
R. Lui, G. Stanishev
МЛАДИ АРХИТЕКТИ ОТ ХОНГОНГ
YOUNG ARCHITECTS FROM HONG KONG

ИСТОРИЯ НА АРХИТЕКТУРАТА HISTORY

43 Калин Тихолов
C. Tikholov
КАМИНАТА В ЕВРОПЕЙСКАТА ЖИЛИЩНА
АРХИТЕКТУРА
THE FIREPLACE IN EUROPEAN RESIDENTIAL
ARCHITECTURE (PART II)

ПОЗИЦИЯ ATTITUDE

48 Благовест Вълков
Bl. Vulkov
ПРЕХОДНА ЛИ Е АРХИТЕКТУРАТА НА
ПРЕХОДА
IS THE ARCHITECTURE OF THE TRANSITION
PERIOD TRANSIENT?

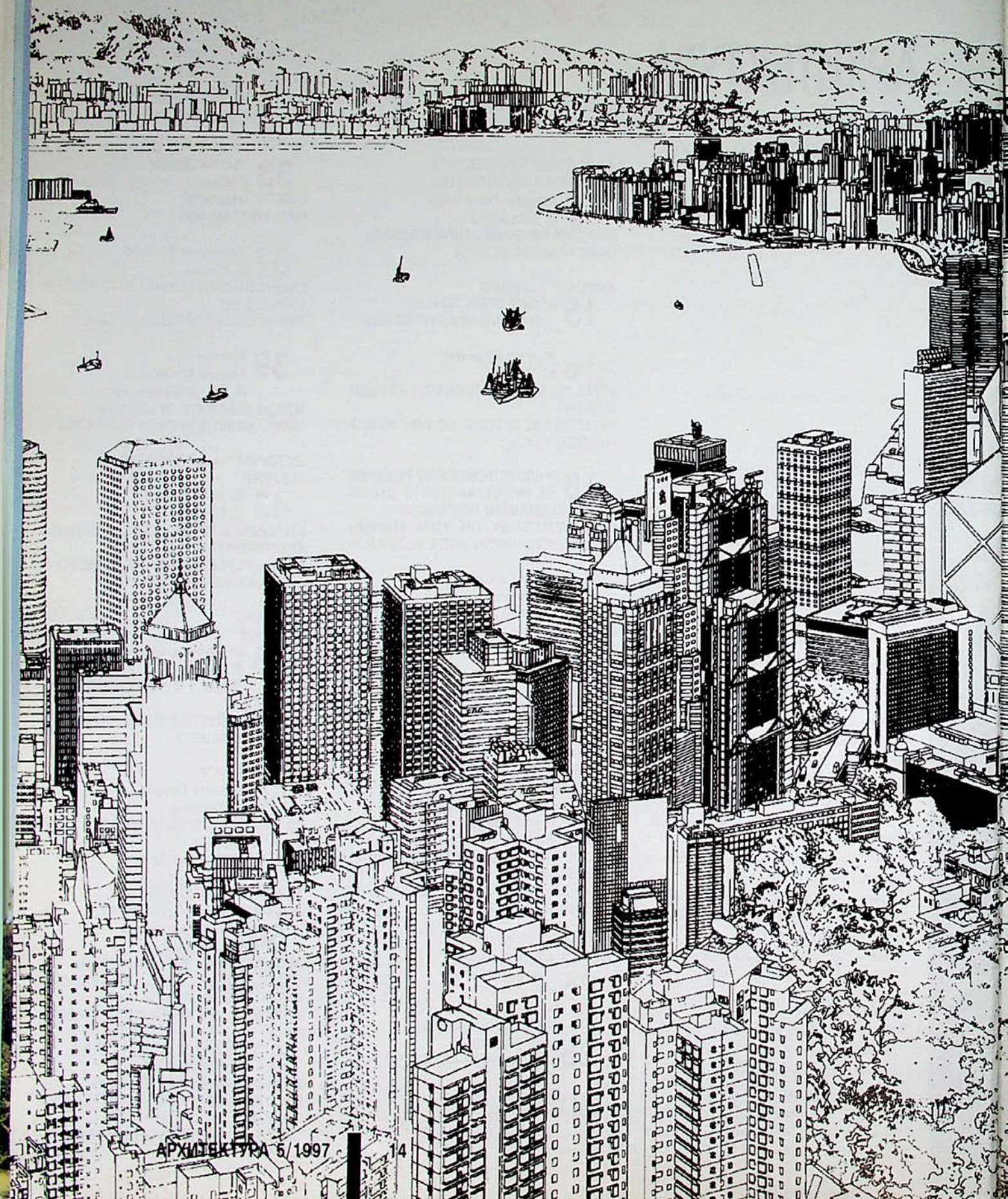
IN MEMORIAM

50 Дарина Гочева
D. Gочева
ЗА НЕГО КОНСТРУКЦИИТЕ БЯХА КАТО
ЖИВИ СЪЩЕСТВА
IN MEMORY OF LALO RAYKOV

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ SUSTAINABLE DEVELOPMENT

54 Христо Рашенов
Chr. Rashedov
НЕОБХОДИМА Е КОНЦЕПЦИЯ ЗА
ПОДОБРЯВАНЕ НА ЖИЛИЩНИТЕ
КОМПЛЕКСИ ...
IMPROVING PANEL HOUSING COMPLEXES

57 Георги Гинев
G. Guinev
ДЕМОНСТРАЦИОНЕН ПРОЕКТ ЗА
ЕНЕРГИЙНА ЕФЕКТИВНОСТ НА ЖИЛИЩА
С ЦЕНТРАЛНО ОТОПЛЕНИЕ..
BETTER INSULATION CUTS ENERGY COSTS:
A CASE STUDY

НОВИТЕ НЕБОСТЪРГАЧИ

Ще има ли в България много високи сгради? Изглежда - да. Когато пазарът определя цената на градските терени, логично е най-скъпите от тях да се застрояват максимално интензивно, а това много често означава във височина. Небостъргачите у нас имаха и имат своите привърженици и противници. Наистина, противниците никога не са ги отричали изцяло; те оспорват преди всичко тяхната пригодност за обитаване, но също и икономическата им целесъобразност. Очевидно за да функционира една такава грамада безупречно, са необходими сериозни градоустройствени проучвания, съответна подготвеност на градската инфраструктура и, разбира се, високо технологично - и интелектуално! - равнище.

Пропуските, както показва нашата досегашна практика, може тотално да компрометират идеята за високите сгради.

Вярно е, че появата на небостъргач никога не е мотивирана само икономически и функционално. Съществена роля играят съображенията за престиж: няколкото метра в повече, които чупят рекорда - за тях не се жаят пари, усилия, интелект.

В края на хилядолетието кулите в небето завоюват нови територии и невиджани досега висоти.

Но новото поколение небостъргачи е плод на своето време: в тях се прилагат най-модерни свръхтехнологии не само за строителство, но най-вече за създаването на оптимални условия за работа и за драстично намаляване на енергийните разходи. Впрочем това е тенденция, която се налага в цялата съвременна архитектура.

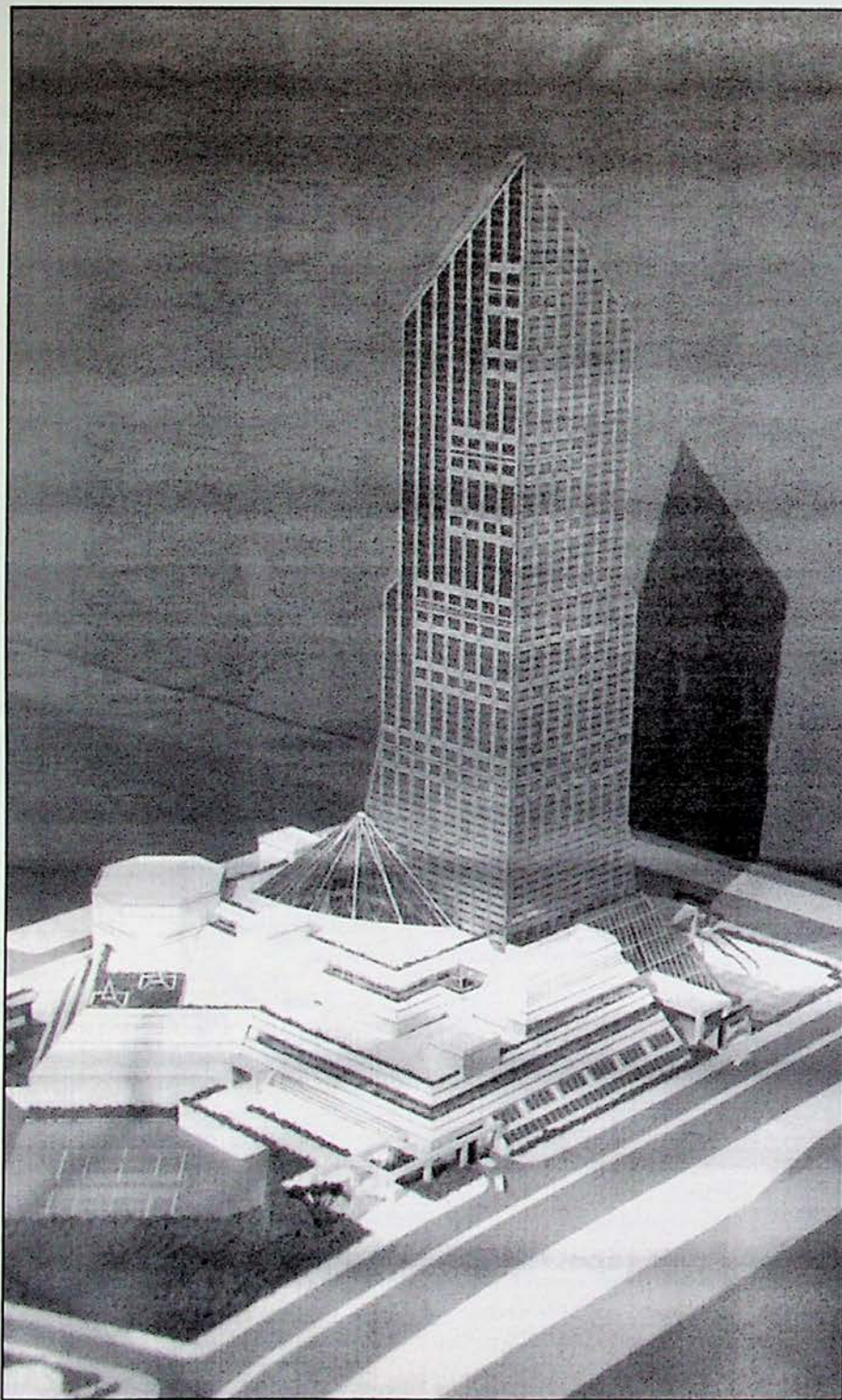
Ако не се съобразим с нея, нашите проекти ще бъдат красиви картинки, но безнадеждно остарели морално.

Когато утре големите компании решат да строят у нас, сигурно ще доведат и свои архитекти - световни звезди.

Ще намерят ли те информирани и подготвени партньори в лицето на българските си колеги?

С блока материали за високите сгради в този брой искаме да дадем малък принос в тази насока. ●

ИМАТ ЛИ БЪДЕЩЕ ВИСОКИТЕ СГРАДИ В СОФИЯ

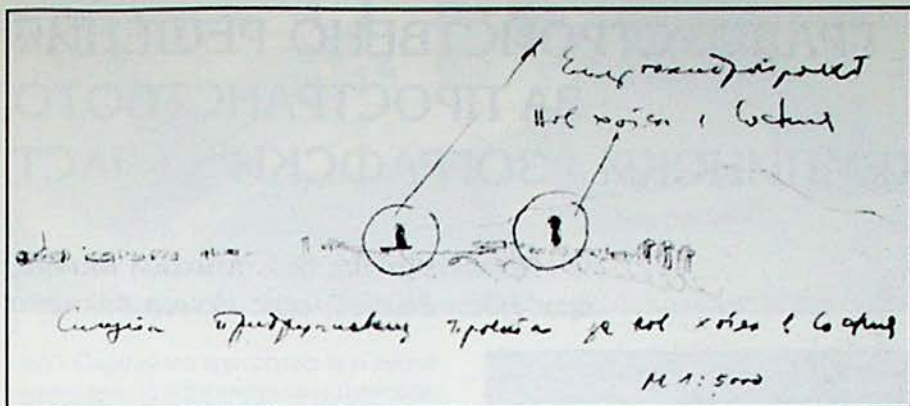
Първите високи сгради в София се появиха през шейсетте години и предизвикаха противоречиви оценки сред колегията. Като реакция на доскоро задължителните канони на псевдокласическата архитектура като че ли надделяваше възхищението от съвременните прости обеми и чисти фасади на Министерството на транспорта и на "Енергопроект" с надеждата, че след тях ще се появят и "по-български", чисто софийски небостъргачи. Обща бе критиката обаче, че тяхната поява и разположение бяха абсолютно хаотични, без достатъчно градоустройствени проучвания и без последователност.

Годините минаваха, появиха се нови високи сгради, вече и хотелски, и жилищни, със собствен облик и запомняща се архитектура, но впечатлението за хаотичност и неорганизираност оставаше. Ето защо не бяха случайни опитите за проучвания за мястото на високите сгради в цялостната обемно-пространствена композиция на града. В основни линии тези проучвания бяха извършени през седемдесетте години и техните най-силни и стойностни резултати бяха следните:

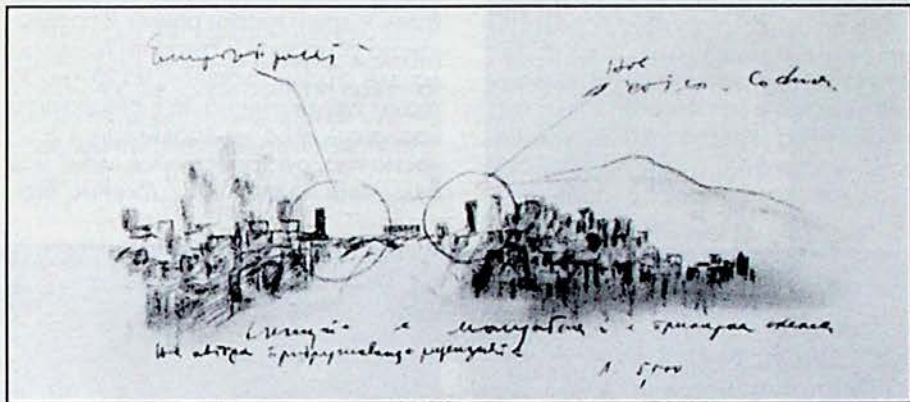
- Специализираното комплексно проучване към Генплан на София, направено от екип, ръководен от арх. Белин Момов (1979 г.). Това е най-цялостното проучване на обемно-пространствената композиция на града, с най-точни и подробни резултати. Характерно за него е, че е основано на редица предварителни анализи като геоложки характеристики, оптически кореспонденции, погледни места, силуети, пространствени модули и т.н. Съчетанието на тези анализи с локализацията на централната система и входно-изходните магистрали създава достатъчно аргументирано предложение за развитието и разполагането на високите сгради.

- Проектът за развитието на главния градски център, разработен под ръководството на арх. Владимир Роменски през 1973 г., предложи едно широкомащабно виждане за съвременен делови център, оформен от високи сгради на запад от сегашния център. Това проучване бе основано на редица анализи за най-рационална организация на съпътстващата инфраструктура, което откриваше и достатъчно възможности за етапна реализация на няколко последователни ансамбъла.

- Проучването на арх. Никола Николов за застрояването на хълма Лозенец, представено в сп. "Архитектура", в което бележитият творец се отклони от уединението си в конкретните архитектурни задачи, за да ни увлече в едно мащабно виждане за бъдеща концентрация на високи сгради на едно от най-забележителните места в София. Това виждане, макар на пръв поглед твърде шокиращо и нестандартно, бе дълбоко мотивирано от теорията на градоустройствената композиция и в този смисъл също има определена стойност и трябва да се помни.

2

3

1 - Проект за най-високата сграда в София - т. нар. интелigentна сграда, автор арх. Кишо Курокава, снимка на макета
2, 3 - Силуетни проучвания на Лозенец, скици на арх. Никола Николов, сп. "Архитектура", бр. 7/1974 г.

След появата на тези проучвания не може да се каже, че не бяха допускани грешки и случайно шръкнали недоразумения. Преобладаваха обаче усилията и опитите за осъществяване на цялостна композиция на многоетажното строителство.

Такива бяха реализациите и проектите на арх. Богдан Томалевски, арх. Васил Петров и най-вече на арх. Тодор Дилов. Арх. Дилов бе опознал изключително добре "най-силните места" в столицата и неспирно работеше за тяхното усвояване и валоризиране. За съжаление в повечето случаи той опитваше с инвеститори на жилищни сгради, при което или се осуетяваше строителството, или се опорочаваше изпълнението. Постигнатите успехи в жк "Младост", в Лозенец и другаде донесоха не само престижни награди, но и много несправедливо отпращени към проектанта упреци за лошото качество и компрометираната социална и техническа инфраструктура. Нереализирани останаха неговите проекти за оформяне на западния вход на столицата и на бул. "България".

Нереализиран остана и малко известният проект за най-високата сграда в София - т. нар. интелigentна сграда, в която на 39 етажа се предвиждаше да се събере цялата бюрокрация на стопанското управление на България, като се съоръжи с най-съвременна японска техника. Този проект бе разработен от ателието на арх. Кишо Курокава в сътрудничество с арх. В. Петров първоначално за терена до Министерството на вън-

шните работи, а в последствие за терена на ъгъла на бул. "България" и бул. "Дим. Несторов".

В новата обстановка на демократично устройство и свободна инвестиционна инициатива основателно възниква въпросът **тоталитарен спомен ли ще останат проектите за високи сгради в София и имат ли те бъдеще?**

За да отговорим на този въпрос, най-напред трябва да припомним негативните спомени и мъките, свързани с високите сгради от близкото минало в столицата:

- несполучливо разположение,
  - ниска ефективност,
  - лошо изпълнение и съоръжаване,
  - неподходящо предназначение за жилищни сгради, което би трябвало да се изключва по чисто социологически причини.
- Трябва също така да припомним и доказаните в чужбина предимства и качества на високите сгради:
- висока ефективност,
  - забележителен комфорт и авангардна работна среда,
  - първостепенна роля в националните усилия за просперитет на икономиката, банковото дело и телекомуникациите, за адекватно място в световната конкуренция,
  - незабравим образ и участие в пространствената ориентация на големия град.

Наред с това мисля, че е крайно време да се разделим с безвъзвратно остарелите предубеждения за високите сгради - били нездравословни, сеизмологично и екологи-

чно рискови и т.н. За мен подобни твърдения са рецидив, остарели внушения на отделни професори и член-кори, отдавна отречени от съвременната градоустройствена и техническа практика.

Следователно заключението е, че **високите сгради може да имат бъдеще в нашата столица**, въпросът е къде, за какво и как да се насочи това бъдеще?

Привличаме вниманието на колегиата по тази тема заради убеждението, че такива въпроси трябва да се дискутират и да намират адекватни отговори, преди да е станало късно. Някой ще каже, че е прибрзано да се говори за високи сгради при скромните възможности на бедните ни сънародници и на оскъдния пазар. Същевременно, обаче, сме свидетели как в последните години заедно със свежата атмосфера от новия архитектурен изказ на отделните сгради се създава и определено еднообразие на градската тъкан. Поради специфичните възможности на собствениците се налага типичен подход за провеждане на строителната инициатива, който изключва както високата бизнессграда, така и индивидуалното едносемейно жилище.* Безвъзвратно се губят възможности и резерви, като се застрояват унифицирано терени с уникални за други нужди качества. Новите собственици не подозират, че губят, а губи и нашата столица.

Ето защо предлагам в рамките на започнатата подготовка за нов генерален план на София да се ускори целево проучване за терените, местоположението и начина на застрояване на бизнесцентъра и високите сгради на София. В резултат на подобно проучване и на досегашните анализи би могло да се определят зони за съответно застрояване с правила, които да стимулират и улесняват именно най-ефективното им застрояване или поне да задържат тяхното похабяване.

Митьо Вугелов

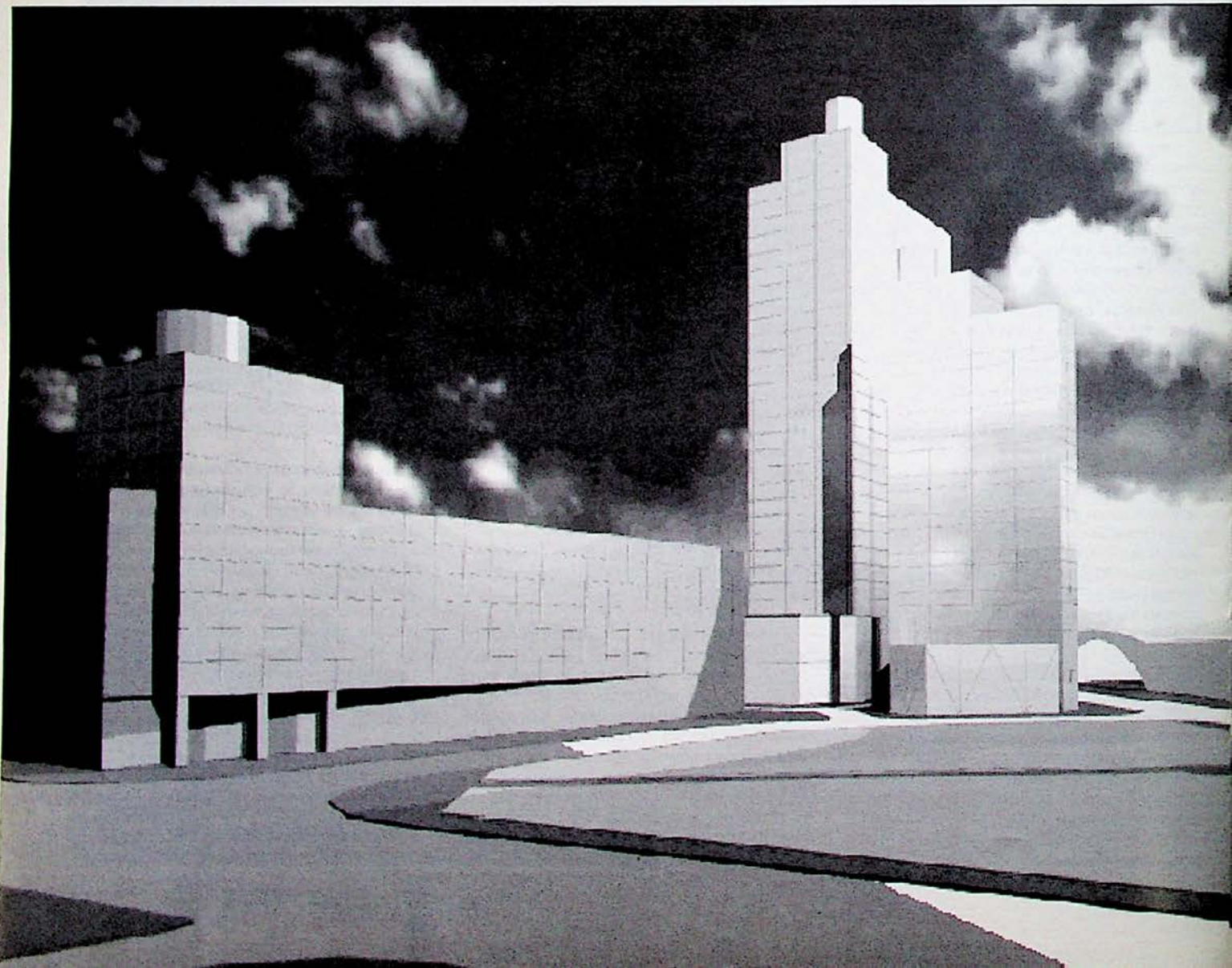
* Темата за едносемейните жилища в София е не по-малко значима от тази за високите сгради в контекста на богатството и разнообразието на градския пейзаж и заслужава отделно внимание.

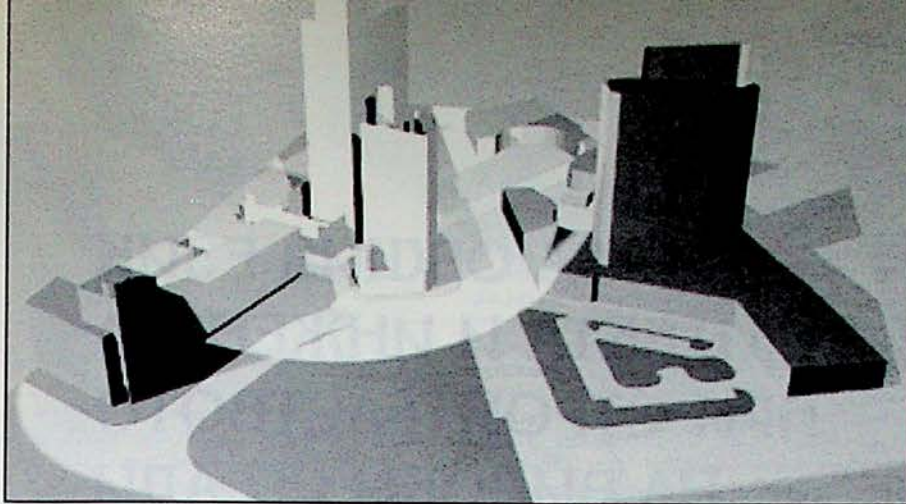
ГРАДОУСТРОЙСТВЕНО РЕШЕНИЕ ЗА ПРОСТРАНСТВОТО ОКОЛО ХОТЕЛ „КЕМПИНСКИ - ЗОГРАФСКИ“ - I ЧАСТ

*Проектанти: арх. Михаил Манев,
арх. Иван Велчев, арх. Йонка Велчева*

Застрояването на Лозенец, особено на най-високата му част, вълнува софийските градостроители от десетилетия. Арх. Никола Николов предлагаше масирано застрояване с високи сгради и оформяне на „манхатънски“ силует, когато на „Кръста“ се издигаха само 20-те етажа на „Енергопроект“. Арх. Кишо Курокава в градоустройствени-

те си проучвания във връзка с хотел „Ню Отани“ предвижда, освен 24-етажния хотел, и други високи обеми. В предлаганата разработка авторите предвиждат две сгради, съответно на 20 и на 30 етажа (увеличени на 36 в следващите варианти), в ос на продължения (съгласно градоустройствения план) над бул. „Черни връх“ бул. „Джеймс Бау-

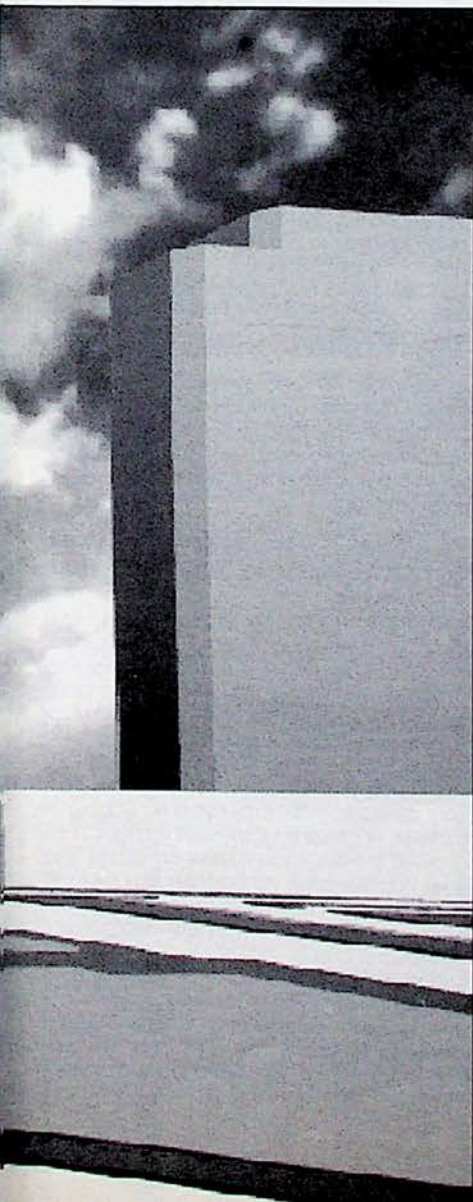

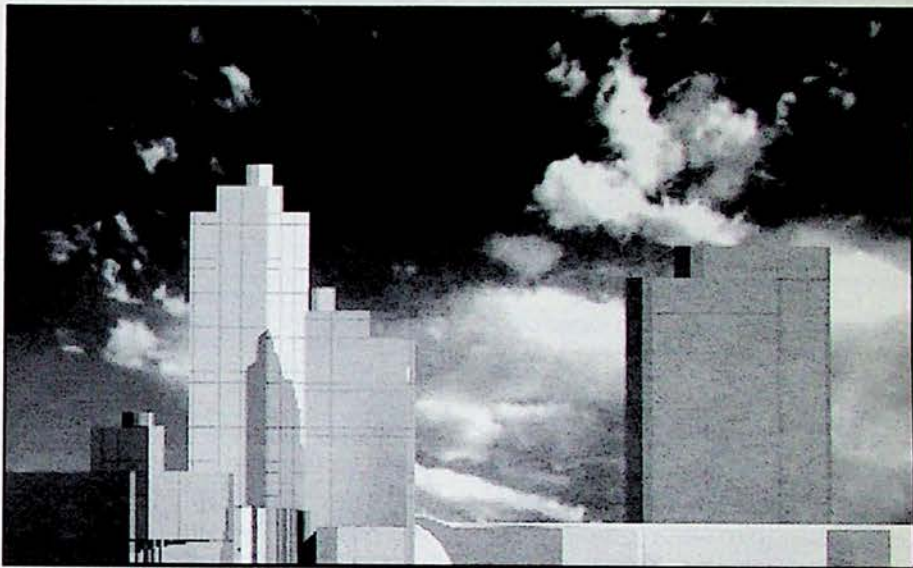
2

чер". Съседното застрояване е свръх-интензивно (с параметрите на централна зона). По-нататъшните проучвания би трябвало да докажат не толкова естетическата или конструктивната допустимост на предложението, колкото възможността да се осигури безконфликтно функциониране и решение на проблемите, свързани с транспорта, паркирането и обслужването.

1

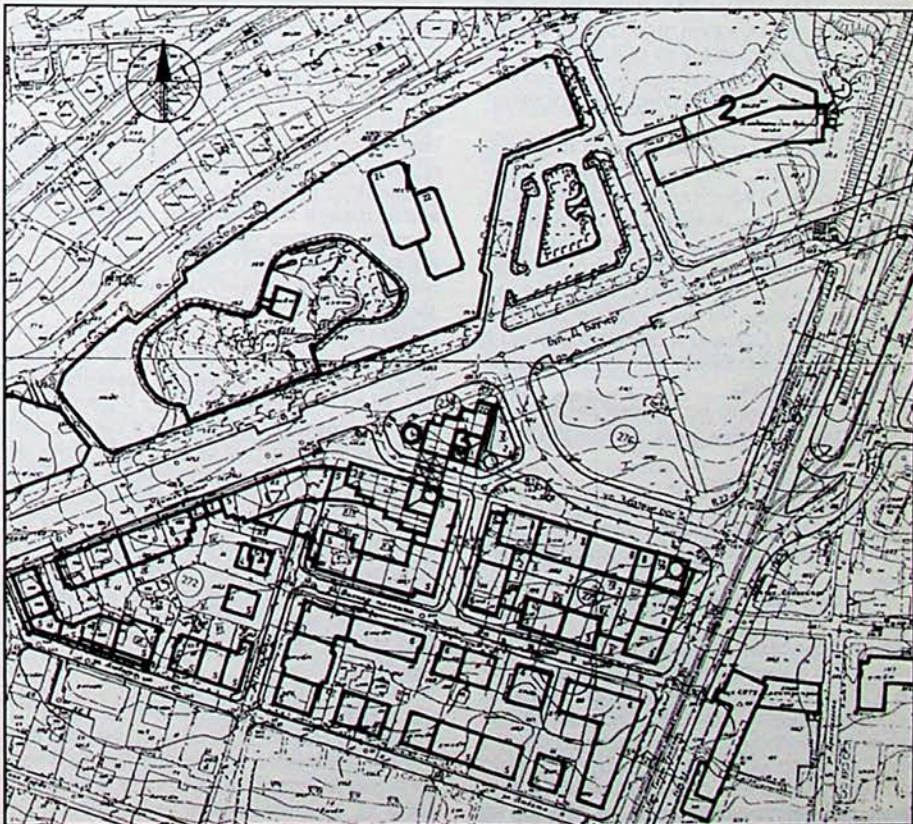

1, 2, 3 - Фрагменти от компютърната анимация
 4 - Ситуация:
 1 - Хотел "Кемпински - Зографски";
 2 - Хотел "Орбита";
 3 - Новопредлагани сгради

3

4

ЗА ОБЩИЯ ЕЗИК МЕЖДУ АРХИТЕКТА И ИНЖЕНЕРА ПРИ СТРОИТЕЛСТВОТО НА ВИСОКИ СГРАДИ

В края на първата половина на отиващото си столетие бяхме свидетели на строителството на високи многоетажни сгради. Започнаха го американски архитекти и строителни инженери в по-големите градове на североамериканските Съединени щати - Ню Йорк, Чикаго, Детройт, Сан Франциско, Лос Анджелис и др. Наричаха сградите небостъргачи и те служеха предимно на нуждите на деловите, финансовите и икономическите среди, като включваха в обемите си битови и хотелски поделения.

През втората половина на века такива сгради се появиха и в големите градове на Западна Европа, Русия и Япония. Интересен е проектът на най-високата проектирана досега сграда за нуждите на националната съобщителна и радиотелевизионна администрация на Япония. Сградата представлява параболична пирамида с височина 4000 метра, имаща за основа 24-ъгълна фигура с диаметър 800 метра. Долните 30 етажа са предназначени за жилища на 30-хилядния персонал, който ще обслужва сградата. На 1000, 2000 и 3000 метра височина са предвидени обзорни площадки с богато обзаведени помещения за обществен достъп, а на 4000 метра ще бъде съоръжена метеорологична станция и център за космически връзки.

Проектирането и изпълнението на тези особени по своя вид, височина и обем, архитектура и носеща конструкция сгради, справедливо наречени инженерни съоръжения, е плод на творческото въображение и на съвместната работа на архитекта и строителния инженер. Във връзка с това не е зле да си припомним, че много висши технически училища в Средна и Западна Европа и досега дават образцователен ценз и звание архитект-инженер.

При проектирането на високи многоетажни сгради и съоръжения, предназначени главно за:

- жилищно строителство;
- обществени нужди: отдих, култура, образование, здравеопазване, наука, търговия, администрация, масмедии, информация и др.;
- телекомуникациите, радиото и телевизията.

Проектантът-архитект трябва да се съобразява както с изискванията на архитектурните правила и норми, така и с постановките на инженерните науки, обуславящи проектирането, изграждането и експлоатацията им. Сградата може да се разглежда като архитектурен обект с три подсистеми: функция, архитектура и конструкция, а също не

и като такъв с четвърта подсистема - икономика.

- Функцията представлява експлоатационните условия, като същевременно формулира и условията на потребителите.

- Архитектурата или формата третира общата естетика - художествената среда и композира с качествен, субективен и не-количествен характер.

- Конструкцията определя общото множество системи, които трябва да задоволяват целите, формулирани от функцията и архитектурата, т.е. материалния образ на функционалните и архитектурните изисквания.

- Икономиката е материалният израз на изпълнението на поставените пред проектанта изисквания на функцията, архитектурата и конструктивното решение.

Ще се спрем на взаимната творческа връзка между компонентите архитектура и конструкция, без да пренебрегваме влиянието на останалите компоненти - функция и икономика.

Импозантната външност, често постигана с причудливи фасади, премерените форми на вътрешното разпределение, удобството във вертикалните комуникации, налагат да се спазват строгите изисквания на хармонично определената носеща конструкция и на перфектното ѝ статико-динамическо изследване.

Огромните товари от собствено и полезно тегло, въздействието на външните сили като скоростния напор на вятъра, земетръс, температура на околната среда и други изискват от архитекта да вмести в своя проект често пъти нежелани обеми и да приложи не дотам удобни за възприемане похвати в напречното, надлъжното и височинното разпределение на етажите. Добрият и просветен в техническата механика архитект при творческите си дръзновения винаги намира общ език с реалистичната и природосъобразна мисъл и с професионалното въображение на колегите си строителни инженери.

Така проф. д-р инж. Ю. Козал от Словакия в своя труд "Steel-concrete structures for multistorey buildings", като има предвид взаимнообвързаността на архитектурния и конструктивния проект на високите сгради, говори за функционалните изисквания и це-

лесъобразността на конструктивните решения.

В един конструктивен обект може да има една или повече функции, т.е. сградата може да бъде използвана за едно или повече предназначения. Експлоатационният процес и съответното обслужване може да са постоянни или да се променят във времето. Към конструктивното решение може да се разграничат следните специални изисквания:

- монофункционалност, но променлива;
- полифункционалност;
- еднорезултатна функция, показана като единствена и строго определена;
- универсална функция;
- също такава, но сградата задоволява променящи се изисквания;
- конструктивна отвореност, която се основава на комбинациите на носещи конструкции с променящи се архитектурни изисквания;
- възможност на конструкцията да се приспособи към нови стойности на функционалните параметри като повишаване на натоварването, ново съоръжаване и инсталации, което води до нови хоризонтални и вертикални отвори;
- гъвкавост на носещата конструкция, която ѝ придава способността да се приспособи към нови функционални и архитектурни изисквания.

Полифункционалността, универсалността и гъвкавостта неизбежно водят до решения, при които с минимум усилия да се получат максимум изгоди, като например рамковите конструкции да имат големи отвори и минимален брой тежки (корави) стени. Плановата схема на колоните и вертикалните конструкции е зависима от много фактори: функция, план, структура на фасадните стени, носещи конструкции и други. Прилаганият унифициран единичен модул влияе на параметрите на фасадната облицовка, прозорците, разпределението и най-важното - на колоните и напречните противоземетръсни стени.

Едно от основните, а може би едно от най-важните външни натоварвания върху високите сгради и съоръжения е **скоростният напор на вятъра**. В зависимост от височината на сградите, външната форма, члене-

ния и напречно сечение се определят важни коефициенти като α_x - височинен коефициент, C_x - аеродинамичен коефициент на въздействие. При ъгловати форми на сградите и съоръженията $C_x=1,4$, (с него се умножава статичната съставка на скоростния напор на вятъра), а при овална или многоъгълна форма той е $C_x=1,1$, и то при сравнително гладки стени. Ако тази гладкост се замени с пиласри, външни колони и други, то при изпитване на модела на сградата или съоръжението във ветрови канал резултатите ще покажат значително нарастване на стойността на коефициента C_x . Един пример от нашата практика доказва това. Силистренската и добричката радиотелевизионни кули имат еднакви външни размери, височина, напречни и височинни сечения. Силистренската кула има ротационна външна форма - цилиндрични и конусни елементи с гладки бетонни външни повърхности. Добричката кула е с многоъгълно напречно сечение с обемни пиласри по ъглите. При втората статикодинамическите изследвания показаха осезаеми увеличения на стойностите както на формите на собствените колебания, така и на получените усилия, огъвателни моменти, хоризонтални и вертикални сили - близо 50 - 60% по-големи от тези, получени при изследването на силистренската кула при почти еднаква скорост на вятъра $V=32$ м/сек. Общите строителни стойности на двете съоръжения се отнасят 1:2,5. Във връзка с това от голямо значение е и **формата и гладката повърхност на фасадните елементи**. Така например при фасадна дограма от стоманени или алуминиеви профили и облицовъчни платна съотношението между стойностите на C_x е 1:1,45 в полза на алуминиевата облицовка.

От друга страна ротационните гладки външни форми на сградите и съоръженията притежават сериозен недостатък при динамичното поведение на сградата или съоръжението. Тези форми създават условия за напречни трептения при появата на вятър с малка скорост, наречени резонансни явления, които значително претоварват сградите, понякога до катастрофа.

Не бива безкритично стриктно да се спазват някои технологични решения и да се струпва огромно по брой и тегло оборудване на един етаж на сградата. При изследване на земетръс това води до значително претоварване на носещата конструкция и фундамента. В този случай архитектът и техникът трябва да преценят какъв брой съоръжения и с какво тегло може да се разположат на един етаж. За пресмятане на подовите конструкции и покрития трябва да се знае теглото на всеки елемент от съоръжението. Тази важна информация помага за правилната якостна проверка на конструктивните елементи, а половинчатата информация в никакъв случай не помага на инженер-конструктора. Например: "800 кг/

м² полезен товар". При незадълбочена проверка се получава следният парадокс. Полезният товар влияе при определяне на геометричните размери и якостните параметри на конструктивния елемент - плоча и греда, но не и на колони и фундаменти, а най-малкото за намиране на стойностите на формите колебания. Следният пример е показателен. Една техническа зала е съоръжена с предавателна апаратура. Елементите на подовата конструкция са оразмерени с най-високата стойност на полезния товар - 800 кг/м². Но ако по тези показатели трябва да намерим общия полезен товар от площта на тази зала, равна примерно на 100 кв. м, то той ще е 80 т, т.е. далеч от истинския, защото теглото на апаратурата и съоръженията, монтирани в залата, не надхвърля 20 т. Колоните, които чрез гредите поемат полезния товар, ще бъдат преоразмерени. Стойността на Т - периода на собствените колебания, ще бъде много завишена, защото е функция на М - масата на този участък. Увеличението на стойността на Т води до преувеличаване на почти всички коефициенти, както и на земетръсните сили, на които се проверява конструкцията. Функциите на високите сгради изискват сериозна защита срещу атмосферните условия, както и осигуряване на добри условия за обитаване. Най-напред трябва да се реши проблемът с **топлинните условия**, което влияе на конструктивния проект при носещите и ограждащите елементи, прозорците, изоляциите и други.

Условията на живот във високите сгради зависят и от решаването на **акустичните проблеми**, например изолацията срещу външни корпусни и външни шумове. Понеже акустичните проблеми се решават най-ефективно с повишаване на масата, при изработване на конструктивния проект намирането на оптималната маса на високите сгради е важна задача.

При съвместната работа на архитектите и конструктора специално внимание трябва да се обърне на проблемите на **противопожарната защита** на високите сгради. Често пъти промяната на първоначалната функция поражда пожарна опасност във високите сгради.

Важен елемент в противопожарната защита на високите сгради е стъбищната клетка. Носещата конструкция обикновено е стоманена и в нея са разположени асансьорните клетки, аварийното стълбище и вертикалните комуникационни инсталации. Задължително условие е тази клетка да бъде защитена от външно проникване на дим и огън чрез метални листовے или циментохартиени панели. Изборът на противопожарна обмазка на носещата конструкция и детайлировката на облицовката на стъбищната клетка е съществено етап в съвместната работа между архитект и конструктор. Важно при архитектурното проектиране е да бъде дадена възможност на конструктора да създава непрекъснати по височина пътни бетонни противоземетръсни шайби. В много случаи се разчита на стоманобетонно изпълнение на стъбищната клетка, но понякога това не е достатъчно. От голямо значение е геометричното или по-скоро симетричното по възможност разположение на противоземетръсните шайби, без да се нарушава избраното етажно архитектурно

разпределение. Общият стремеж е при съвместната работа да не се получи нежелан ексцентрицитет в разположението им, което води до "завъртане" на сградата или съоръжението при земетръс.

Много важна е работата на архитекта при **фундирането** на сградите и съоръженията в пропладъчни почви. Известно е, че при силно овлажняване на льоса слягането на съоръженията е неравномерно. В такива случаи архитектът трябва добре да обмисля разположението на отделните помещения, при което санитарните възли - главният консуматор на вода, да бъдат по-събрани и да се намали броят на вертикалните тръбопроводи, от чието дефектиране може да се очакват нежелани течове. Същото важи и за подбирането на естествения наклон на околосградната настилка (в някои случаи той може да е изкуствено завишен), позволяващ атмосферните води бързо да се отдалечат от фасадните стени и свързаните с тях основни плоскости. Не е желателно проектирането на резервоари или цистерни за вода или течно гориво в приземния етаж. Ако това е технологически неизбежно, трябва да се вземат сериозни защитни мерки, включително и да се предвидят облицовки от оловни листовے или полимерна среда.

Друга ефективна форма на сътрудничество между основните проектантите на сградата и съоръженията е използването на чистоносещи елементи от носещата конструкция за фасадни и интериорни стени. Всички добре познаваме сградата на информационно-културния център "Жорж Помпиду" в Париж. Ние също имаме своя случай в проектантската практика. За изграждането на комплексния радиотелевизионен център в Пловдив арх. Т. Господинов от "Металпроект" възприе като форма и обем една стоманорешетъчна кула с височина около 100 м, предложена от колегите му съпроектанти - строителни инженери. Във вътрешността, заградена от прътови форми, той проектира:

- над това приземие - зала за обществен достъп и кафе-сладкарница;
- върху тях, в три етажа, приемно-предавателни зали за нуждите на радиото, телевизията и радиорелейните връзки;
- на 64-ия метър, в една огромна с 25 м диаметър пространствена прътова конструкция - кафе-сладкарница с въртящ се под;
- над нея помещения за асансьорните, фидерните и кабелните инсталации.

За съжаление въпреки започналите изкопни работи на Джендемтепе проектът не бе реализиран, макар че бе възторжено приет от творческата интелгенция.

Като пример за ползотворна съвместна работа при проектирането можем да посочим изготвянето и осъществяването на високо тънкоостенно кулообразно съоръжение - комплексния радиотелевизионен център София II в местността Копитица на Витоша. Предложеният от арх. Полдонев интересен проект, който нямаше аналог в световната практика, бе математически моделиран. След многократна компютърна обработка се получи напречно сечение, удовлетворяващо едновременно изкуството и науката.

■ ■ ■ **Инж. Иван Янхатов**

ПОЧТИ ПОЛОВИН ВЕК ТВОРЧЕСТВО

АРХИТЕКТ ТОДОР Б. ДИЛОВ

*Арх. Тодор Дилов е роден през 1926 година - зодия Телец.
През 1945 - 51 год. е студент в Държавната политехника.
След дипломирането си работи последователно в "Софстрой", "Софпроект", Михайловград, "Главпроект", а от 1964 г. в УАГ като съветник на гл. архитект на София, където се пенсионира.
Участвал е в много национални и международни архитектурни конкурси, в пространственото оформяне на панаири и изложби.
Бил е секретар на Софийското дружество на САБ, хоноруван преподавател в УАСГ и член на Държавната комисия към САБ в областта на интериора и дизайна.
В момента е ръководител на Ателие 77 в "Архпроект" към САБ. Носител е на Наградата на София за 1982 г., лауреат е на Световното бианале на архитектурата, на съюзни и държавни отличия и награди.*

Нашият колега Тодор Дилов (Пипо) през тази, 1997-ма, навърши 70 години, което става повод за една хубава изложба - поглед върху досегашното му творчество и дейност. Така всички ние, негови приятели, колеги и сътрудници, си дадохме сметка за многозначителната му, пълна със съдържание и смисъл, бих казал без фалшиви фанфари, но непрекъсната и енергична, неуморна работа в областта на градоустройството, архитектурата, дизайна, в естетизацията на заобикалящата ни среда.

Започнал архитектурната си практика с преустройство и обзавеждане на търговски обекти, предимно интериори на сладкарници и ресторанти, той "преминава" през екстериора на изграждащите се първи жилищни комплекси, здравни заведения и паркове в София. Началото на дейността му съвпада с периода на преустройството на малки градове в околните центрове като Михайловград (сега Монтана), където се включва в ентузиазирания млад проектантски колектив. Тук нещата започват от конкурсни градоустройствени идеи, през конкретни устройствени и застроителни проекти и реализации на жилищни групи и отделни обществени сгради. Следват участия с екипи от "Главпроект" в градоустройствени проекти за няколко града в Сирия.

Няколко години арх. Дилов е сътрудник във "Водоканалпроект" където проектира главно пречиствателни станции за страната и участва в подготовката на оферти за чужбина.

Най-продължителен е периодът на работа като началник на отдел "Художествено оформяне на София" и съветник на главния архитект на града. Успоредно със служебните си задължения арх. Дилов интензивно разработва конкретните архитектурни проблеми, свързани с градоустройственото оформяне на входно-изходните булеварди на София. Това е поводът да се проучат възможностите, които дава технологията "широкослощен кофраж" - "ЕПК" на фирмата "НОЕ" за жилищни сгради с различна етажност и разнообразна конфигурация в план. На примера на конкретни терени по булевардите "Цариградско шосе", "България" и "Европа", в жилищния комплекс "Люлин" и др. са създадени индивидуализирани, с характерен силует и образ жилищни групи, част от които вече са реализирани. Като се използват партерите за магазини, за обекти за обществени услуги, гаражи и др., това-

ните - за мезонети и ателиета, балконите, терасите и лоджиите към жилищата се получават естествените елементи на обемното разнообразие, постига се обогатяване на образа на сградите, без изкуствено да се търсят ненужни форми и ефекти, които днес много често се прилагат и които преминават в стремеж към натруфеност и "оригиналност" чрез неорганично накичване. Като се прибави умелото използване на различните фактури и на повърхностната обработка, при използване на принципите на контраста, на сенките и полусенките, се получава цялата палитра от архитектурни средства на истинската архитектура.

Това са черти и начини за въздействие, прилагани в една или друга степен при всички обекти, проектирани от автора. Проучени са и друг тип многоетажни жилищни сгради на основата на кръга с подобрени икономически показатели и планировка.

Конструктивната схема е радиална, като в центъра на двата разместени полукръга са разположени вертикалните комуникационни елементи (стъбли, асансьори и т.н.). Избраната форма е благоприятна в термоизолационно отношение, тъй като почти всички стени са вътрешни, а само прозорецът, като повторение, предварително изработен фасаден панел с монтирано отоплително тяло, се сглобява допълнително на строителната площадка. Избраният принцип на композиционната и конструктивната схема подсказва, че е възможно развитие и на тази основа може умело да се потърсят и намерят и други решения за жилищни структури не само за оформяне на булеварди, но и за по-обикновено, редово жилищно строителство. Неслучайно тези проекти бяха отличени през 1981 г. на Световното биенале на архитектурата със специалната награда "Мачу Пикчу" за нови идеи в архитектурата, а през 1982 г. - с Наградата на София за архитектура.

Успоредно с всичко това върви непрекъснатата активност в областта на архитектурния дизайн - като се започне от създаване на модулни конструкции за изложби, за реклами и се стигне до цялостно пространствено оформяне на разнообразни търговски изложби, панаири пазари и други подобни.

Характерно за творчеството на арх. Дилов е, че обикновено той работи върху няколко проекта едновременно, като те се отличават по дух и насока. Така често реконструкцията и адаптацията на стари къщи в Котел, Равнище, Пловдив и др. се извършва заедно с проектирането и строителството на нови сгради по технологията на широкоплочния кофраж. Но във всички случаи, за всяка сграда е потърсен и намерен индивидуален образ и собствен характер.

Творчеството на арх. Тодор Дилов е доказателство, че ако има талант, ако се влага чувство, при упорство и настойчивост добрите заложби и възможности винаги намират изява и обществено признание. ●

Владимир Роменску

2

3

4

5

1 - Жилищна група в жк "Младост", фрагмент; 2 - Общ изглед;
 3 - Жилищна група "Лозенец"; 4 - Общ изглед на центъра на Монтана;
 5 - Жилищна група в жк "Люлин";
 6 - Жилищна група "Балкан", 4-ти километър

6

ВИСОКАТА СГРАДА - НЕОБХОДИМОСТ, ТВОРЧЕСКА ИЗЯВА ИЛИ СИМВОЛ НА ПРЕСТИЖ?

В най-добрия случай тя може би е израз на съчетанието от трите, подкрепена с техническите възможности на съответната епоха!

Примерите за това са безбройни - от пирамидите до небостъргачите.

В следосвобожденска България съвременната висока сграда се появява за първи път в столицата - приема се, че това е жилищната сграда в близост до църквата "Св. София". Тя съществува и до днес на ъгъла на улиците "Раковски" и "Московска". С въвеждането на стоманобетонната скелетна конструкция масово започват да се изграждат високи сгради до 6 - 7 етаж както за жилищни /т.нар. кооперации/, така и за обществени нужди.

По-късно с появата на усъвършенствани строителни механизации се създават и нови технологии - "пълящ кофраж", тунелкофраж, повдигани плочи, едроразмерен кофраж и др., използвани при строителството на многоетажни и пунктови обекти в цялата страна.

През годините, когато се разработваха петилетни програми за жилищното строителство, повишаването на етажността, т.е. изграждането на високата сграда откри възможност за по-лесно реализиране на планираните бройки апартаменти.

Днес, при икономическите и социалните промени, многоетажната сграда е непривлекателна и нежелана за жилищни нужди. Причините се крият не само в по-високата ѝ себестойност, но най-вече в некомфортното съжителство на много хора в една сграда, в затрудненията при поддръжката ѝ, в неблагоприятият във взаимно-отношенията между обитателите и прочие. Пример в тази насока са определен вид високи сгради с предимно маломерни държавни апартаменти, предназначени за временно обитаване.

Един от тези случаи е изградената група, оформяща входа на столицата от магистрала "Тракия" и Аерогара София в жк "Младост". Този ансамбъл беше замислен и проектиран с цел да изпълнява "пулсиращи" функции - първоначално за временно настаняване на най-нуждаещите се срещу минимален наем, а впоследствие,

след леки преустройства - да се превърне в хотелски бизнесцентър с прилежащите му обслужващи площи - магазини, зали и подземни паркинги. За съжаление "временното обитаване" бе "разпродадено" и се превърна в постоянно, след което настъпиха незаконни преустройства, липсваше всякаква грижа за поддържане на стълбища, инсталации, фасади - изобщо пълна безотговорност и безотговорност.

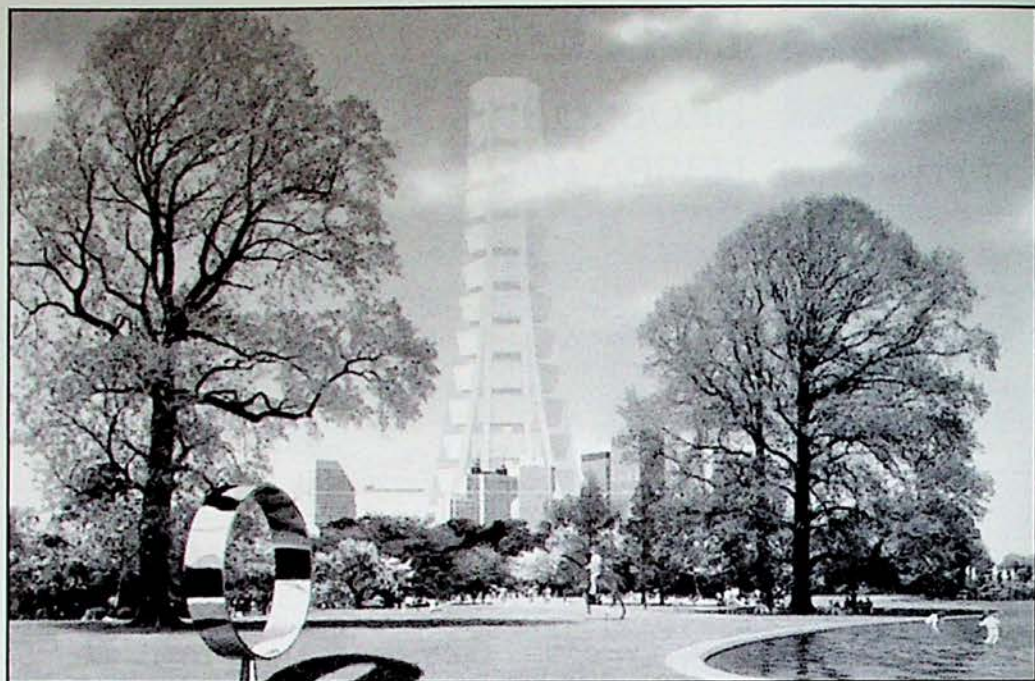
Така една добра идея бе опорочена, а това не е единствен случай и в резултат се налага мнението: "Архитектът е виновен". Високи сгради ще има и днес, и утре, те ще са необходими на съвременните градове, ще се предвиждат от урбанистите, но вероятно с по-правилна функционална насоченост и по-точен мащаб и едва ли ще са предназначени за жилищни нужди. Високата сграда, независимо от конструктивната си система, би трябвало при нужда да дава възможност за евентуална промяна на функциите ѝ, да бъде решавана с възможности за леки пространствени промени, налагани от хода на времето: промени в интериора, в начина на специализираното използване на пространствата, при подмяна на обзавеждането, при наложени осъвременявания на техническото съоръжаване на инсталационните системи и прочее. Би трябвало първите етажни нива на бъдещата висока сграда да са с повече пространства и площи за допълващи функции, като максимално се използват няколко подземни нива.

Високата сграда трябва да има индивидуален образ - да стане "визитната картичка" на твореца и на нейния стопанин, а защо не и на града. Нека забравим доскоршните повторимост и типизация - евтин начин за "икономии" на проектантски труд, но скъпоструващи символи на една епоха на бедност.

Нека утрешната висока сграда да олицетворява престижа и на твореца, и на стопанина си, нека тя наистина да съчетае отговора на необходимостта с творческата изява и израза на престиж. ●

Тодор Дилов

НЕБЕСНИЯТ ГРАД 1000

Автори: Такенака Корпорейшън и ЕСКО КЪМПАНИ ООД

"SKY CITY 1000"

е конусообразна структура
с диаметър 160 м на върха
и 400 м в основата.

На разгъната застроена площ
от 800 ха са поместени жилища,
търговски, културни и рекреационни обекти,
офиси, училища.

Композирана е от 14 модула, наречени
"пространствени плато".

В средата на всяко плато има богато
озеленен атриум, открит за слънчевите лъчи
и свежия въздух.

Атриумът е обграден от изкуствени тераси
с жилища и магазини.

Планираният вертикален град е висок
1000 м и тежи 6 милиона тона.

Обикновената конструкция
от колони и греди не може да издържи
такива товари; затова е използвана
"конишна черупкова конструкция".

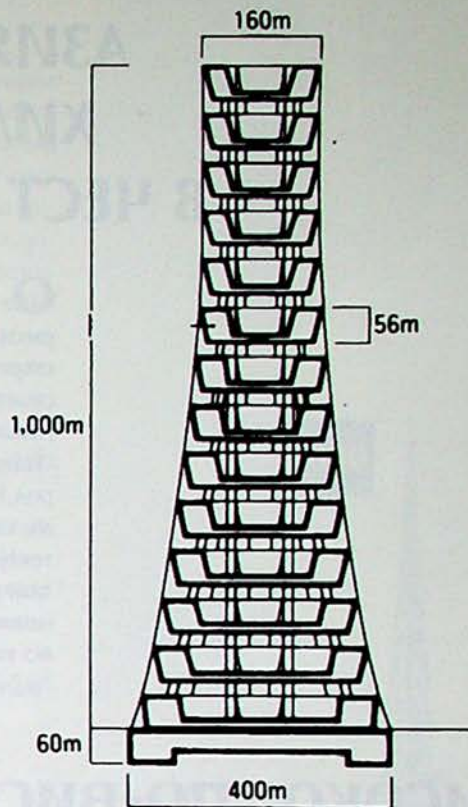
Конструкцията издържа
на земеръс от 8 степен и на тайфуни.

Използвани са
авангардни технологии
за отстраняване на вибрациите.

Подовите конструкции представляват
многослойни панели,
с 40 - 50% по-леки от стоманобетонните,
с въглеродни нишки и голяма
носимоспособност.

Ограждащите панели са от трайни материали, които се поддържат лесно и не смущават електромагнитните вълни. "Платата" са разположени едно върху друго с интервал от 20 метра. Това предотвратява разпространението на евентуален пожар. Централните атриуми побират достатъчно голям брой хора, които могат да се евакуират върху околното застрояване в случай на бедствие. Енергийното захранване е изцяло електрическо. Към всяко "плато" има електростанция. Предвижда се използване на отпадъчната топлина, на вятърната и на слънчевата енергия. (Схемата може да се приложи само ако се преведе от японски.) Вертикалната комуникация между отделните модули се осъществява от триетажни асансьори. От зоната за паркиране нагоре тръгва спирална монорелса. Комуникацията вътре в модула се осъществява с асансьори и автоматизирани автобуси (без шофьори). Към края на 80-те - началото на 90-те години, когато е разработен проектът, цената на строителството (включително транспортните и енергийните системи) се изчислява на 4760 долара на кв. метър. Предполага се, че тя може да се понижи с развитието на технологиите и чрез прилагането на различни организационни и други похвати. Предполага се обектът да бъде завършен за 14 години. Организацията на строителството предвижда цялостно завършване и заселване на поредния модул преди да започне следващият. ●

АЗИЯ ПОСРЕЩА НОВОТО ХИЛЯДОЛЕТИЕ С ХИМНИ В ЧЕСТ НА НЕБОСТЪРГАЧИТЕ

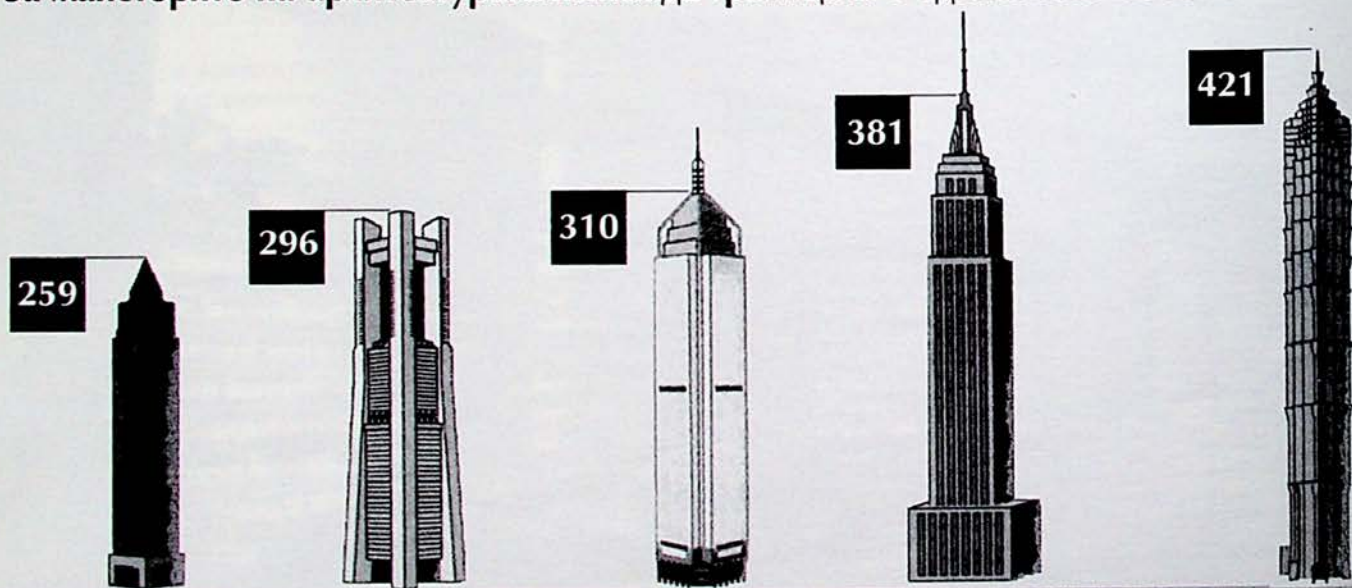
От началото на XX век Северна Америка бе смятана за люлката на небостъргачите. В края на века обаче тя отстъпва водещото си място на Азия. В Малайзия вече започна (статията на сп. "Тайм" е публикувана през 1995 г. - бел. ред.) строителството на две свързани кули, които ще бъдат най-високото архитектурно творение на Земята. В Китай тази година започнаха да се копят основите на колос, който ще бъде още по-висок. Япония и Тайван също се на-

дпреварват в построяването на свои гиганти. Ако архитектурата е замръзнала музика, то мелодиите, които звучат в Азия, са триумфални химни в чест на настъпващото хилядолетие. Съперничеството в строежите на вертикални монументи изпрати пред компютрите и чертожните дъски проектантите и мечтатели, които се опитват да претворят специфичната азиатска естетика.

Трансцедентни чудеса, издигащи се над градския пейзаж, големите сгради

Високо, по-високо, най-високо

За майсторите на архитектурата изглежда границата е единствено небето.

Messeturm
ФРАНКФУРТ, ГЕРМАНИЯ

Най-високият европейски архитектурен шедьовър е дело на чикагския архитект Хелмут Жан. Обелискът от червен гранит подслонява франкфуртския търговски панайр. (завършена 1991 г.)

Landmark Tower
Йокохама, ЯПОНИЯ

Проектът, известен като Минато Мираи 21, олицетворява амбицията на Йокохама да съперничи на Токио като градски център. Първият обект от проекта е кулата, на чиито връх е разположен хотел с 603 стаи. (завършена 1993 г.)

310

Central Plaza
ХОНКОНГ

78-етажната сграда в британската колония засега е азиатският архитектурен гигант, но не задълго. (завършена 1992 г.)

381

Empire State Building
НЮ ЙОРК, САЩ

Емпайър стейт бидинг бе първата административна сграда, символ на мегаломиса и смятана за недостижима четири десетилетия. Според почитателите ѝ кулата все още олицетворява естетиката в архитектурата на небостъргачите. (завършена 1931 г.)

421

Jin Mao Building
Шанхай, КИТАЙ

В един от най-динамичните градове в света американската компания "Скидмор, Оуингс енд Мери" проектира небостъргача Цзин Мао, подобен на пагода. (завършена 1997 г.)

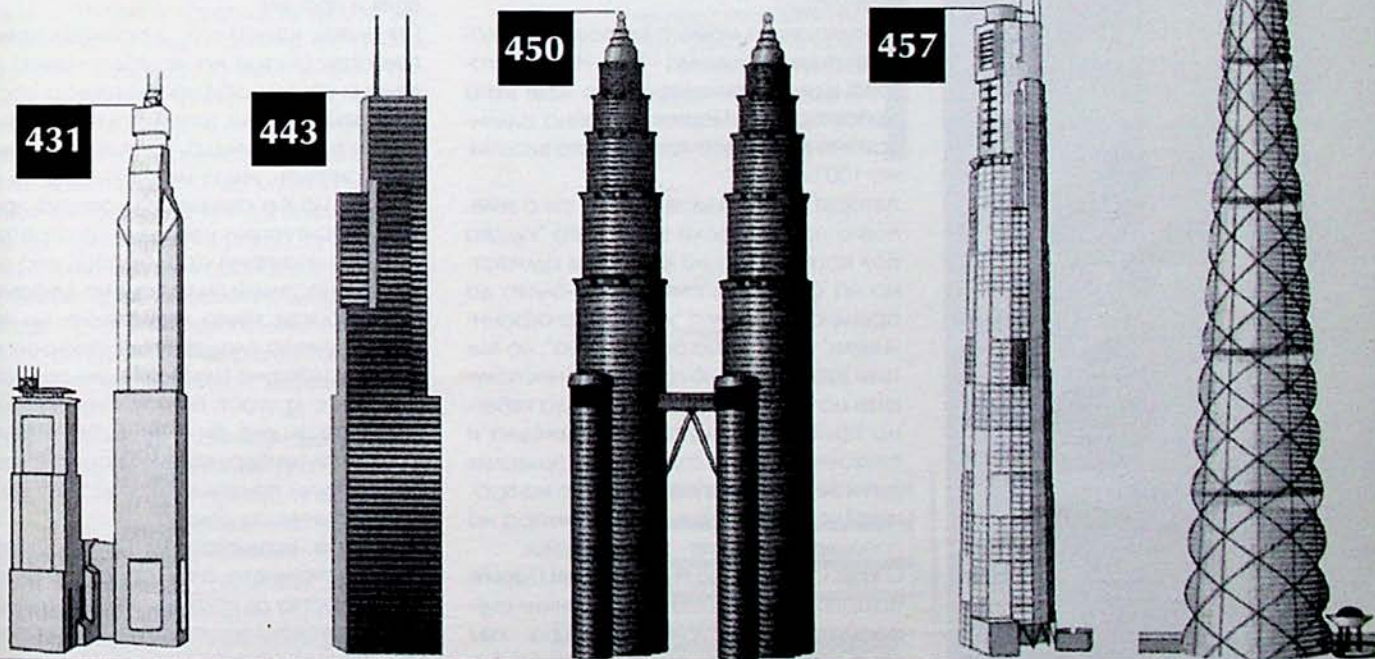
излъчват непреодолимо привличане. Небостъргачът в Йокохама, открит през юли миналата година, е не само най-високата сграда в Япония, но и най-новата туристическа атракция: 1,7 млн. души досега са се возили на най-бързите асансьори в света със скорост от 750 м в минута до 69-ия етаж.

В продължение на две десетилетия Сийърс Тауър в Чикаго бе най-високата сграда в света. Малайзийският премиер Махатир Мохамад обаче се е амбицирал да промени първенството. Премиерът е вдъхновителят на проекта за градски център в Куала Лумпур, чийто две симетрични кули трябва да бъдат най-високите сгради през 1996 г. Кулите ще помещават офисите главно на петролната компания "Петронас", на чието име ще се нарича и сградата.

Архитект е Сизар Пели, проектирал Световния финансов център в Манхатън, Ню Йорк. С небостъргача в Куала Лумпур Пели връща романтичния спомен за "ар деко", архитектурата на високите сгради от 30-те години. На половината височина от 88 етажа двете кули са свързани с въздушен мост, символизиращ порта. Композицията на плана включва квадрати и кръгове, които за исляма олицетворяват хармония, стабилност и рационалност. В интериора са използвани местен камък, дърво и тъкани.

В същото време сър Норман Фостър, проектант на банките в Хонконг и Шанхай, завърши втората фаза от проекта за Кулата на милениума в Токио, два пъти по-висока от Сийърс Тауър.

По сн. "Тајм"

Asia Plaza
КАОСЮНГ, ТАЙВАН

Основната задача при построяването на 103-етажния небостъргач е да може да издържа и на най-силните земни трусове в страна, където те са почти всекидневие.
(завършена 2004 г.)

Sears Tower
ЧИКАГО, САЩ

Аскетичният корпоративен стил е характерен за построената от "Скидмор, Оуингс енд Мери" 110-етажна кула и е размножен стотици пъти навсякъде по света.
(завършена 1974 г.)

Petronas Towers
Куала Лумпур, МАЛАЙЗИЯ

Когато бъдат завършени, двете свързани кули ще бъдат гордостта на 18-те милиона малайзийци.
(завършена 1996 г.)

Chongqing Tower
ЧУНЦИН, КИТАЙ

В облаците на големия град от 80-ия етаж на небостъргача ще започва хотел. Стъкленият покрив ще бъде светлинен сигнал на фона на свечеряващото се небе.
(завършена 1997 г.)

MILLENNIUM TOWER
ТОКИО, ЯПОНИЯ

Едно острие в небето с разнообразие на пространства и функции, което го превръща във вертикална версия на токийския търговски център Гинза или на Шан'з Елизе в Париж.

"LA TOUR NOUVEL"

КУЛАТА НА ЖАН НУВЕЛ

Преди сто години XIX в. остави в Париж своя отличителен знак - Айфеловата кула - триумф на техническия прогрес, достоен символ на хилядолетния град. След десетилетия на гордост тристаметровата кула изгуби престижното си първо място и бе избутана назад в дългата редица съоръжения - телевизионни кули и небостъргачи, непрестанно растящи на височина, разположени върху петте континента. Дойде време Париж отново да възвърне славата си на световна столица не само на духовната, но и на материалната култура, да издигне знака и на XX в. за следващите сто години, и то именно тук, на свой терен. Благоприятният случай се представи с грандиозното по размах ново строителство по повод двестагодишнината от Великата френска революция.

В подходящия момент се появи звездата от първа величина - Жан Нувел, с готова идея - най-високия до тази дата небостъргач в Париж: стройна цилиндрична кула с впечатляващата височина 100 метра.

Авторът е нарекъл творбата си с име, което на български звучи като "кулата без край", но то не е съвсем адекватно на френския смисъл. По-близо до оригинала би било "кулата без ограничения" или "кулата без краища", но пък тези изрази трудно прикриват несполуките на буквалния превод. За да избегна приблизителността на смисъла и слуховите неблагоприятия, си позволих да ги заобиколя с различно, но не произволно наименоване - по примера на предшествениците - кулата Нувел.

С кръглата кула на Нувел новият Париж би прибавил още една от главните стереометрични фигури - цилиндъра - към вече изградените: пирамидата на Лувъра, сферата Ла Жеод и пробития куб на Голямата арка в Дефанс.

В този случай - цилиндричната кула без край, въпреки привидността сме твърде далеч от "Колоната инфинита" на Бранкузи, а се отнася за тяло без ограничения, без затворен край в което и да е направление. Тук, очевидно, не става въпрос за незавършеност и свобода

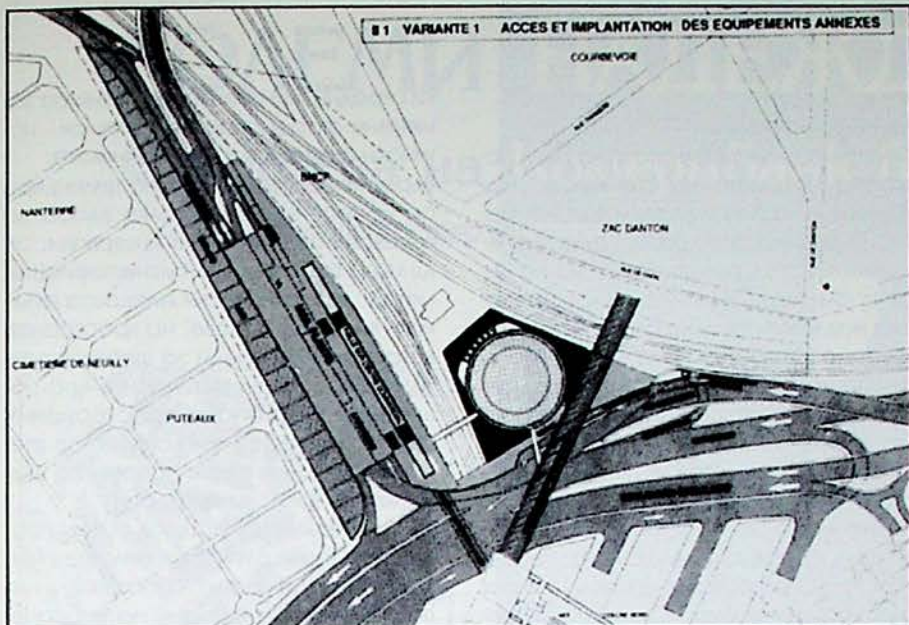
да на растежа, а за формена завършеност при тотално отсъствие на край, за непознат и смел опит да се материализира неизразимото - безгранична крайност или завършена безкрайност. И така, кулата Нувел трябваше да коронова едно голямо дело, да се наложи като безусловна доминанта на една грандиозна композиция, да стъпи на мястото, предопределено ѝ от отговорността на поетата главна роля - на носача на островния конгломерат Дефанс, на броени крачки отвъд заградния ров от магистрали, но в непосредствена физическа и визуална близост до Голямата арка и голямата зала SNIT.

С Жан Нувел трябва да сме готови на всичко - навлизаме в опасната зона на софистицирана мисловност: знаци, символи, виртуалност, контекст, концепция и прочее.

По повод контекста: в равнобедрен пентагон (знакът на ходещия човек) е вписан кръг (знакът на идеалната абстракция). А кръгът, изтеглен в пространството като цилиндър, е неутрален, безотносителен, нищо не отблъсква, но и с нищо не се ангажира, запазва при всички ситуации ненакърнима автономност. Навярно сред изобилието от форми, населили плътно ситито Дефанс като хористи, които старателно, но не винаги умело пледират за синхрон и спяност, навярно тъкмо тук един солист, белязан с другост, би поставил запомнящия се акцент, би внесъл със специфичния си тембър нужния дисонанс, за да прозвучи по-отчетливо консонансът в хармоничната цялост.

Хармония, постигната не на принципа на съпоставянето, а по характерния за модерността от края на века принцип на противопоставянето, на предизвикателната различност. Накратко - узаконява се завръщането на бароковите динамични отношения в контрапункт, но не между двойката елементи обем-пространство, а между троицата: обем - пространство - обем. С една дума - контраст.

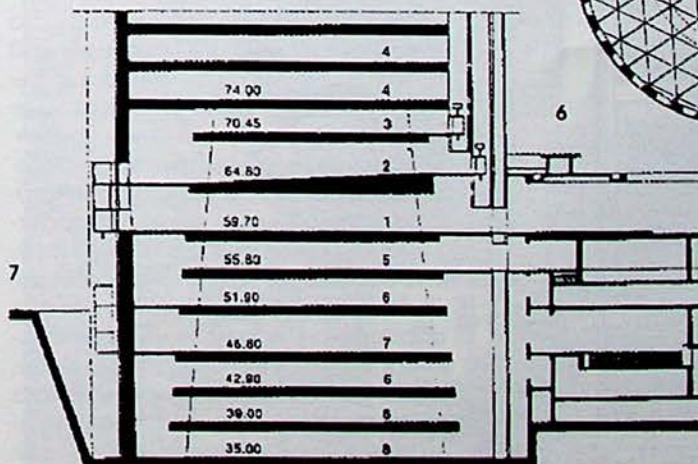
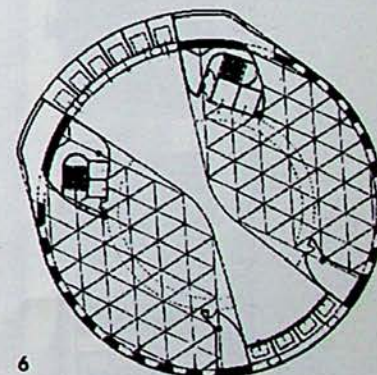
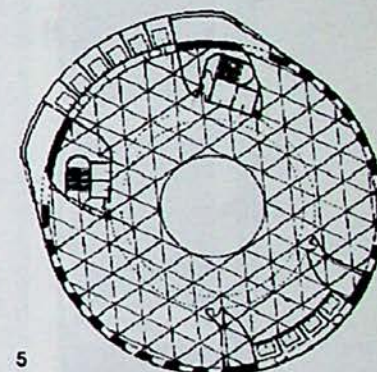
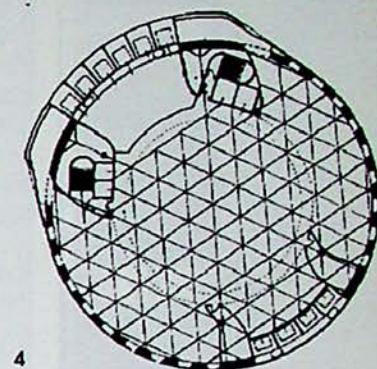
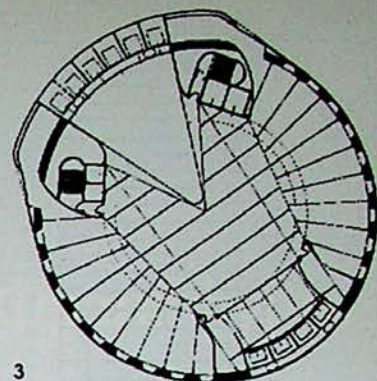
Първи очевиден контраст: между хоризонталата на широкоплощната равнина Дефанс - категоричната вертикала

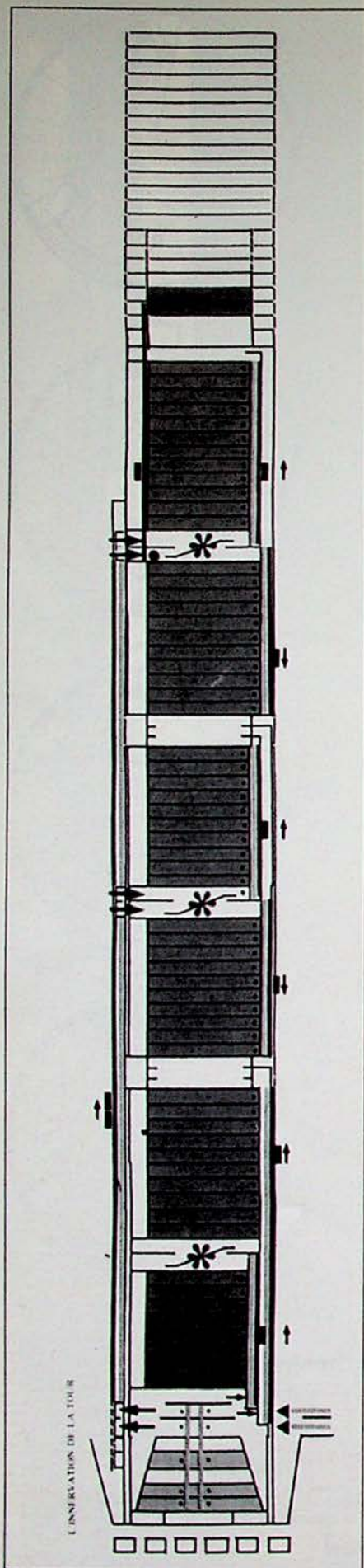

2
на небостъргещата кула Нувел. Противостоене второ: срещу крайността на плоския триъгълник на изложбената зала - кръгът, мултиплициран до обем без край, срещу вълнообразните нагънати воали на непроницаемата черупка, похлупила залата - гладката непластична прозрачна кожа на кулата, условна граница на вън - вътре. Предизвикателство трето - дръзко, към Голямата арка на Фон Шпрекелсен: срещу ръбестия квадрат на арката - мекият кръг на кулата, до кухня куб - пътният цилиндър, на тежкия твърд бетон - въздушната сублимираща субстанция на стъклената мембрана, като контра-тежест на материалната масивност - издължената, свръхизточена, извисена, безпътна кула, губеща очертанията си, чезнеща във висините, несвършваща, без край.

С изброените частично средства за контекстуална архитектура Нувел се стреми, очевидно, да постигне трудното динамично равновесие на цялата композиция. Експериментът му представя последния засега опит за откривена дематериализация на архитектурата, разкрива го като отправил се решително в търсене на абсолюта. Няколко думи за концепцията. В същността си замисълът на Нувел е твърде прост, изразен е от привидно сложна структура, в която, ако разграничим вплетените едно в друго тела, ще открием прелестта и възторга от чистата геометрия и ясността на идеята. Тя би могла да бъде преразказана и

1 - Снимка на макета
2 - Ситуация, вариант на комуникационно обвързване с центъра "Дефанс"
3, 4, 5, 6 - Варианти на организация на пространството при различните нива на небостъргача
7 - Вертикален разрез на подземната част
8 - Вертикален разрез

•••

по следния начин:

Тялото на цилиндричната кула не е оставено в безметежна статичност, подложено е на силни атаки и нееднократно. Първият удар го разсича на две неравни части. Срязването става на ниво променада, изравнено чрез пасарел над магистралата с главната ос на Дефанс. От зоната на срязване, материализирана в главния разпределителен хол, рязко са разграничени по форма и смисъл антагонистите долу и горе. Долу ни всмуква към центъра на земята, горе ни понася към безкрая на небето.

Надолу пропадаме в кратера: пресечен конус с прозрачни стени, дълбок шест подземни етажа, вписан в кладенец с удебеляващи се към дъното стени. Пространството между прозрачния конус и непроницаемите зидове е изпълнено със светлинен ефир - въздух и светлина.

Нагоре сме отнесени от бягащата устременост на погледа към висините, от шеметното завихряне на възприятието около безкрайната повърхност на цилиндъра. Ж. Нувел не би приел от снобизъм определението "комин", макар че то най-образно изразява същността на структурата: плътните стени на фабричния комин са заменени тук с метална пространствена конструкция, но ефектът е сходен. А геометричната фигура е ясна: два нахлузени един в друг цилиндъра, от които външният е пределно тънък.

С находчиво подбраната система "комин" със запълнена вътрешност се решават наведнъж всички главни проблеми. Първо: с изнасяне на носещата конструкция по периферията се преодоляват трудностите от изключителната стройност на кулата в пропорция 1:10 между диаметъра и височината, а също по-лесно се поема силният страничен натиск на вятъра, и още - при възможно най-лека конструкция - максимална якост. Второ: ядрото на кулата, обхващащо цялото вътрешно пространство, разширено да стената - структурния пръстен - е напълно освободено от опора, съвсем чисто, за разлика от американските примери, където тъкмо в ядрото е концентрирана носещата конструкция. Трето: спечелената полезна площ, несмуцавана от никакви твърди форми и зидове, е предоставена на естествената светлина - всич-

ки оградни или преградни стени са заменени от транспарентни кулиси - истински апотеоз на прозрачността.

Върху монолитното тяло на цилиндъра са нанесени още няколко удара на срязване. На ритмични интервали, отделящи блоковете с бизнесофисите, между два технически етажа са вмъкнати високите "пулове" на пространствата, предназначени за широката публика, пространства, наситени с обществена активност, пространства, безмерно открити чрез стъклените стени към широкия свят с поетичното име "големите градски прозорци".

Да споменем накратко и самия проект: в дадения случай би било неточно да говорим за проект, а за проекти или по-скоро за натрупване на варианти един върху друг - от бяскаво спечеления на международен конкурс до публикувания в сп. "Архитектор д'ожурдюи", бр. 269 от 1990 г. Камъчето, което обръща колата, се оказва канара. Типологията на офисите по етажи и във височина, както и връзките помежду им се диктуват от правила и претенции на инвеститори и ползватели, които са твърде далеч от архитектурата. В резултат свръххерархизираната стълбица (тук на върха са господата с марка VIP) е вградена в композицията на сградата, създавайки невъобразими трудности на архитекта, трудности и дори препястствия, които предизвикват забавяне на окончателния проект и препъването му в неограничени по брой предпоследни етапи под кодовото наименование "най-нова ориентация". Следователно пред нас е Проектът в процес на кристализиране. Но дори в този си вид, в полулатентно състояние, идеята на Нувел носи значителен философски заряд и има какво да ни каже.

За Жан Нувел добре направеният проект не означава нищо, ако не е подчинен на една силна Идея. Своята идея, към която се е стремил с титаничен труд, воля и мисъл, големият творец споделя със следните думи: "Тази кула без край е нужна днес, за да служи за символ на Париж - един обновен град в планетарен мащаб, зареден отново с мощна енергия".

За този нов Париж си заслужава да поговорим по-обстойно при друг по-сгоден случай.

Георги А. Георгиев

ГОЛЕМИ НАДЕЖДИ

Сградата на Комерцбанк във Франкфурт

Автори: Фостер & Партнерс

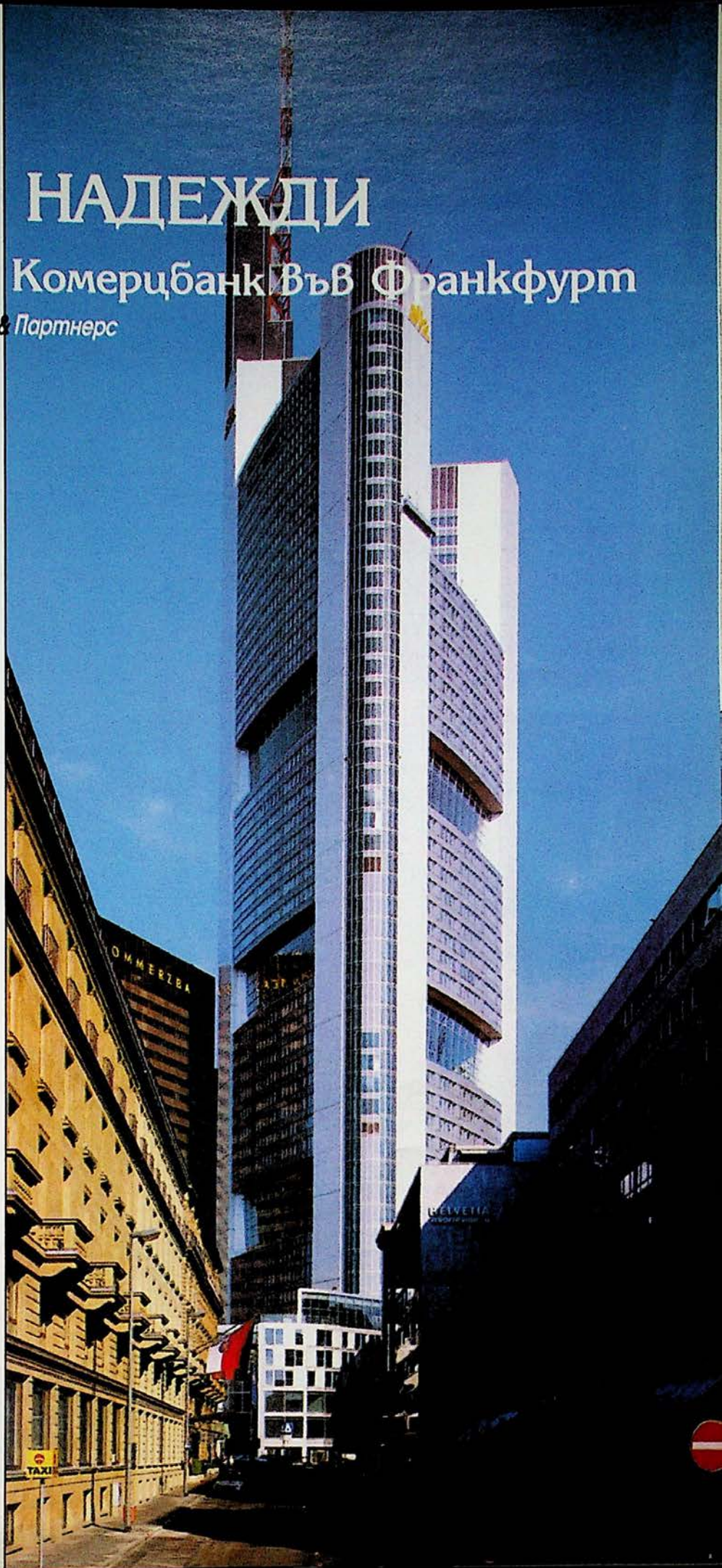

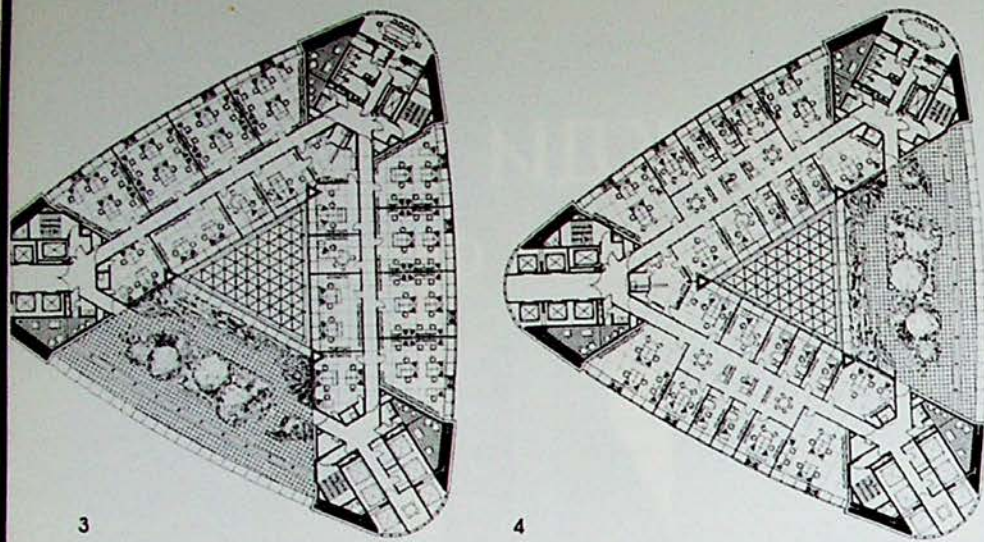
1
Преди 5 години, когато бяха оповестени резултатите от конкурса за Комерцбанк (май 1992 г.), беше ясно, че същността на високите офиссгради вече радикално се променя и двете утвърдили се схеми, съдържат много идеи, които биха били от огромно значение за бъдещето.

В конкурса за административната си сграда голямата немска банка постави следните основни условия: сградата, използвайки енергия от околната среда, максимално да понижи консумацията на енергия от твърдо гориво; работните места за служителите да бъдат така ориентирани, че да са изложени на благоприятното въздействие на контакта със зеленината, да има възможност за отваряне на прозорците на стаята за проветряване дори и на най-високите етажи.

Проектът на Foster Associates, който взе първа награда, вече е реализиран. Той е запазил основните елементи на конкурсния проект, най-характерните от които са така наречените небесни градини и централният атриум, преминаващ през цялата височина на най-високата (засега) сграда в Европа. Разпределението на типовия офисен етаж включва стълби, асансьори и сервизни помещения във всеки връх и равноностранно триъгълно пространство в

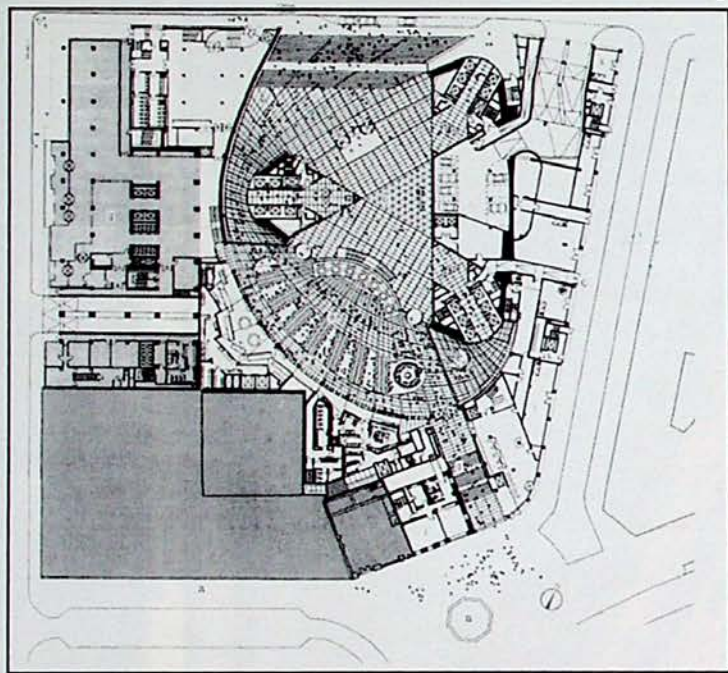
•••

3

4

5

- 1 - Ситуация
- 2 - Общ изглед
- 3, 4 - Разпределения
- 5 - Разпределение на нивото на улицата
- 6 - Вертикален разрез
- 7 - Панорама на центъра на Франкфурт
- 8, 9 - Фрагменти от интериора

централния обем - в ясен ден цялата сграда действа като своеобразен слънчев часовник със слънчева светлина (или поне усещане за това) в общите пространства.

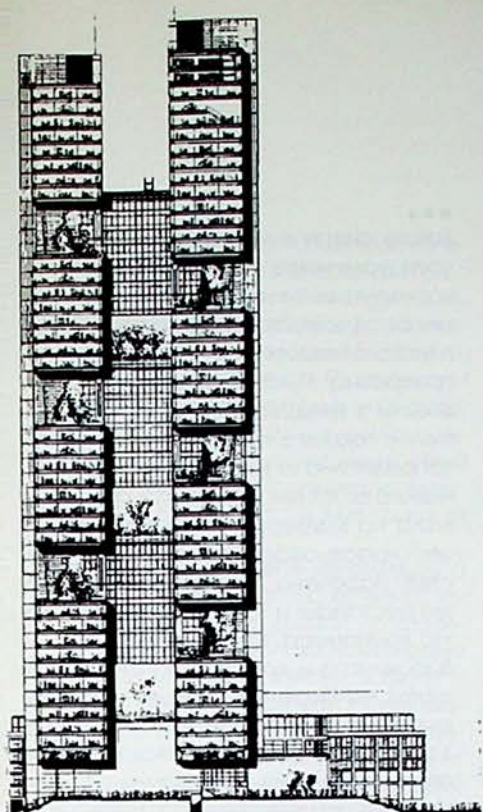
Градините променят своя облик и растителност в зависимост от ориентацията: в разположените на запад има северо-американска растителност като клен и кедър; източно ориентирани са с азиатска растителност - бамбук и ориенталски бор; а тези на южната фасада имат средиземноморска флора от типични маслинови дървета, растящи сред треви. Развитието на растителността и израстването на дърветата ще смекчи очертанията на иначе твърдите слоеве, ще направи растителността по-близка до най-горните офиси на всяка четириетажна градина и ще помогне на градините да придобият измерение, което е заложено в програмата на конкурса.

Гъвкавите офисни пространства, които са разположени от двете страни на всяка градина, са типично немски; в тях особено предимство е дадено на индивидуалните клетки или на офиси за малки групи. Това естествено изисква централни коридори, които, както при други немски офиссгради, понякога може предизвикат объркване или клаустрофобия. Тези ефекти на много места са неутрализирани чрез остъкленни преградни стени, които позволяват през канцелариите да се погледне към атриума и градините.

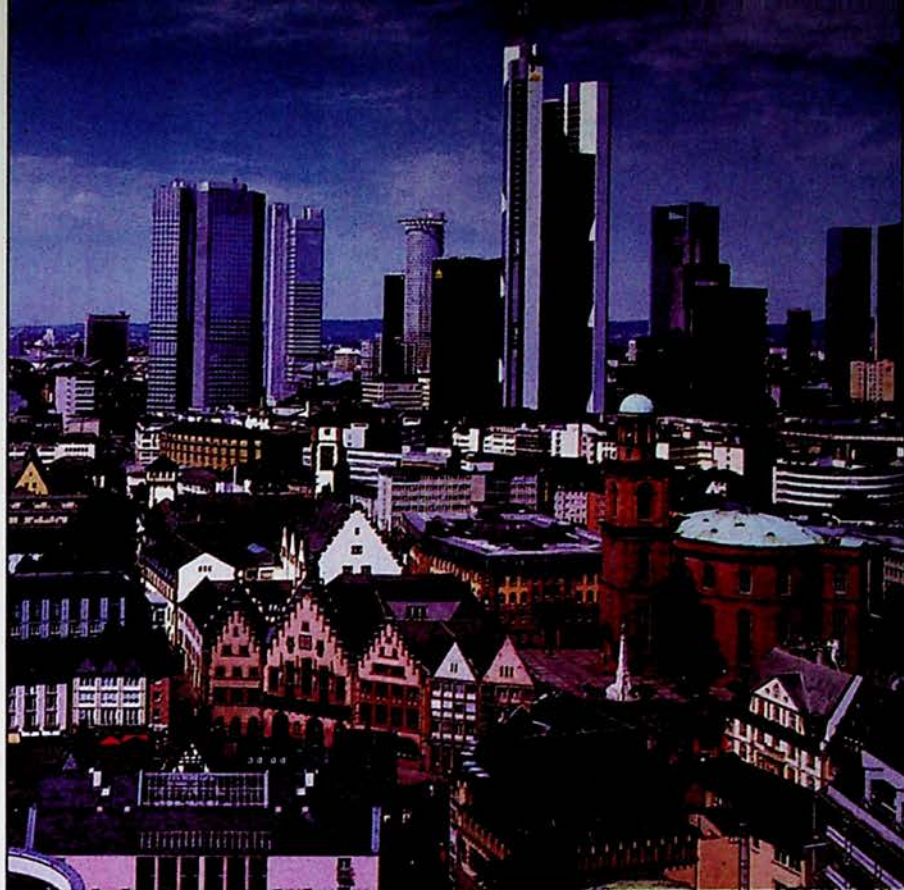
Във варианта "комбиниран офис" коридорите се разширяват, за да дадат възможност за обособяване на места за срещи. При по-малко популярната форма "общ офис" коридорите са еднообразни с изключение на елегантните цветове и форми на сигнатурата на датския дизайнер Пер Арнолди (всяка от ъгловите вертикални комуникации се различава от другите чрез фино нюансиран основен цвят - червено, синьо или жълто, които постепенно създават чувството за ориентация).

•••
 средата. По две от страните на пространството са разположени работни помещения, а по третата - градина. Градините са високи 4 етажа, за да може да растат и доста големи дървета. През всеки 4 етажа градината се завърта на съседната фасада и поредицата се редува през 12 етажа до етаж, в който стъклени диафрагми от триъгълници прекъсват атриума и целият цикъл отново се завърта спираловидно. Пространственото редуване във височина е сравнително нов похват и първоначално изглежда просто, но колкото повече го изследваш, толкова по-необичайно ти се струва. Съществува взаимовръзка между интериора и екстериора посредством високите четири етаж стъклени стени на "небесните градини", които са плавно наклонени на-

вън в горната си част, за да се избягат неприятните отражения както при остъкляванията на контролните кули на летищата. През тях се откриват великолепни гледки към небето и града. Съществува и връзка на офисните пространства с вътрешните градини не само на съответното ниво, но и с тези от долу и отгоре в зависимост от разположението по спиралата. Стъклените диафрагми, които разделят всеки 12 етажа в атриума, са изненадващо непроницаеми за погледа, освен ако не гледаш точно вертикално нагоре по протежение на кулата (по този начин можеш да видиш небето от входното пространство, ако вдигнеш погледа си право нагоре). Пространственото единство води до много сложна плетеница от светлини в градините и в

6

7

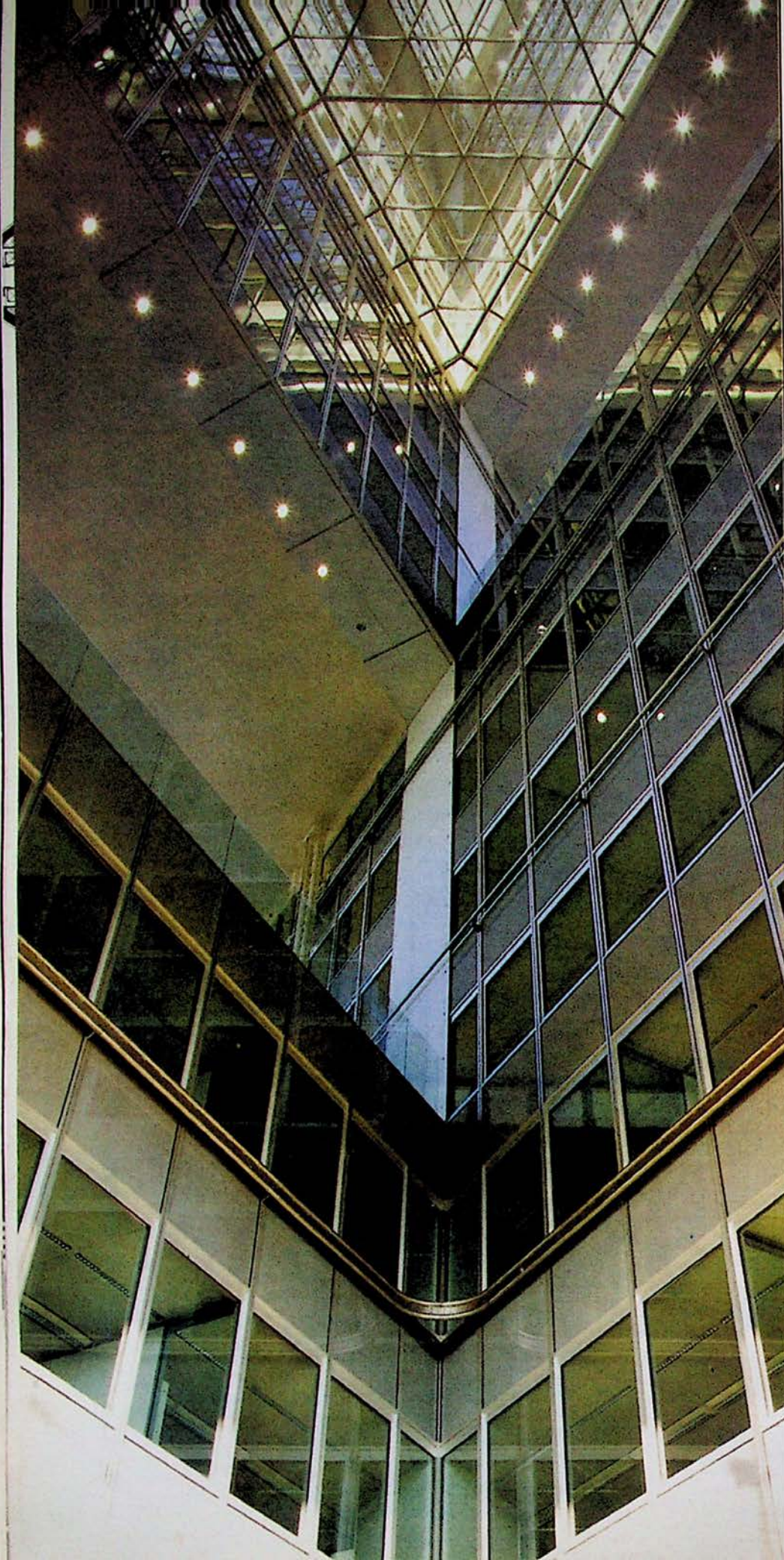
8

Всички индивидуални офиси, дори тези в най-вътрешната част - при ъглите на атриума, имат количествено и качествено перфектна дневна осветеност. Освен това всички офиси имат отваряеми прозорци, долен механизъм и управляемост от служителите за проветряване отвън или през градините.

Вътрешните стъкла на двойнодишащите фасадни стени са подвижната им част, така че различното положение на стъклата в отделните офиси не може да бъде видно отвън, откъдето сградата е гладка и изчистена (за разлика от тежко декорираните сгради от XIX век във Франкфурт).

Ъглите с разположените в тях инсталационни тръбопроводи и асансьорни кули въздействат като твърди вертикални структурни елементи, благодарение на които външният облик изглежда много солиден. Носещите им стени поддържат мощни стоманени Виренделови греди, леко извити в план, **освобождаващи по този начин пространство за офисите.** Второстепенни греди премостват разстоянието от Виренделовите греди до главните греди, стъпващи върху трите триъгълни колони, които маркират трите върха на атриума. Конструкцията позволява офисните подови плочи да минават над градините и пространството да бъде изцяло освободено от вътрешни колони. Начинът на закрепване на Виренделовите греди в ъ-

•••

ловите опори е много ясно подчертан чрез различните видове остъкляване и хоризонталните и вертикалните им елементи се виждат при смяната на стъклената облицовка от прозрачна в непрозрачна. Кулата "се стреми" да се включи в градското застрояване. Остъклен покрив с греди, които се завъртат радиално от високото тяло до останалата от XIX век матрица от сгради на ъгла на Кайзерщрасе и Нойе Малцерщрасе, оформя покрито пространство, наречено "Плаза", което съдържа ресторант и кафе, обслужващи както компанията, така и града.

Височината и до известна степен мащабът на Вилхелмин билдингс са продължени в ниската част на новата сграда, която съдържа апартаменти, а в приземното ниво - магазини.

На север величествено стълбищно крило преодолява денивелацията между Гросе Галусщрасе и входното фоайе, което заема по-голямата част от партерния етаж на кулата и чрез стъклената витрина се свързва с "Плаза" и с ресторанта в него. На запад е старата сграда на Комерцбанк, един тъмносив правоъгълен обем от 60-те, по своему красив, но сега изглеждащ дребен до новата кула, която е повече от два пъти по-висока. Все пак това е едно високо тяло и взаимното влияние между двете сгради е грижливо отчетено. Новата кула е завъртяна така, че югозападният ѝ ъгъл е най-близката част до старата сграда, което означава, че отвътре визуалното въздействие на всяка една от сградите върху другата е сведено до минимум (например старата сграда не се натрапва много при погледа от южната или западната "небесна градина" на новата сграда).

От по-далече, например от реката, кулата е доминанта в доста накъсания силует на централната делова зона на Франкфурт, силует, чийто живописен декор единствен в Европа конкурира декора на кулообразните гроздове от сгради в Америка и Югоизточна Азия. Новата сграда на Комерцбанк би изглеждала като "у дома си" на някои от тези места, но нейният необикновен интериор и околното ѝ пространство нямат конкуренция в нито едно от тях. •

■ ■ ■

Петър Дейви

По материали
на сп. "The Architectural Review"

ЕНЕРГИЙНО ЕФЕКТИВНИ РЕШЕНИЯ В КОМЕРЦБАНК

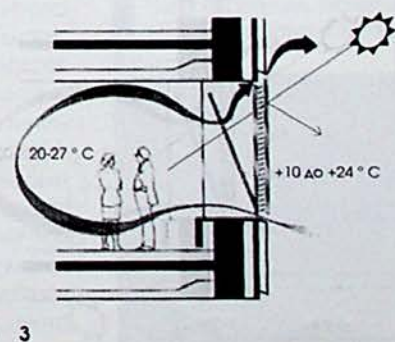
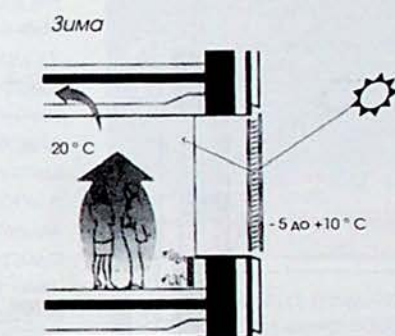
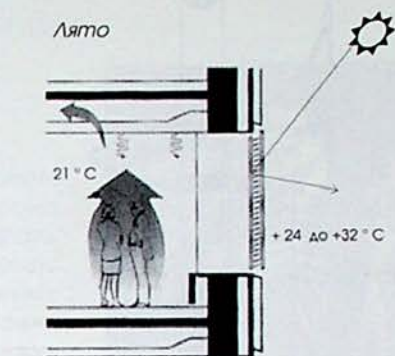
Целта на системата за контрол на вътрешната среда на Комерцбанк е да се намали използването на енергия, създавайки за обитателите здравословни условия, които те в различна степен могат да контролират. Сътрудникът Спенсър де Грей се надява, че в сравнение с конвенционалните кули със същата височина и съотношение обем към площ Комерцбанк ще пести годишно между половината и две трети от разходите за енергия.

Основната стратегия е вентилацията да бъде възможно най-естествена; това позволява личен контрол на отделните потребители и голямо намаляване на вентилационните канали. Офисите по външните страни получават свеж въздух директно от екстериора през дишащата стена, другите, които гледат към атриума и градините, черпят въздух с добавен от растенията кислород. Високите 14 м екрани, които покриват градините, може да се отворят на върха и да контролират микроклимата и да балансират притока на свеж въздух.

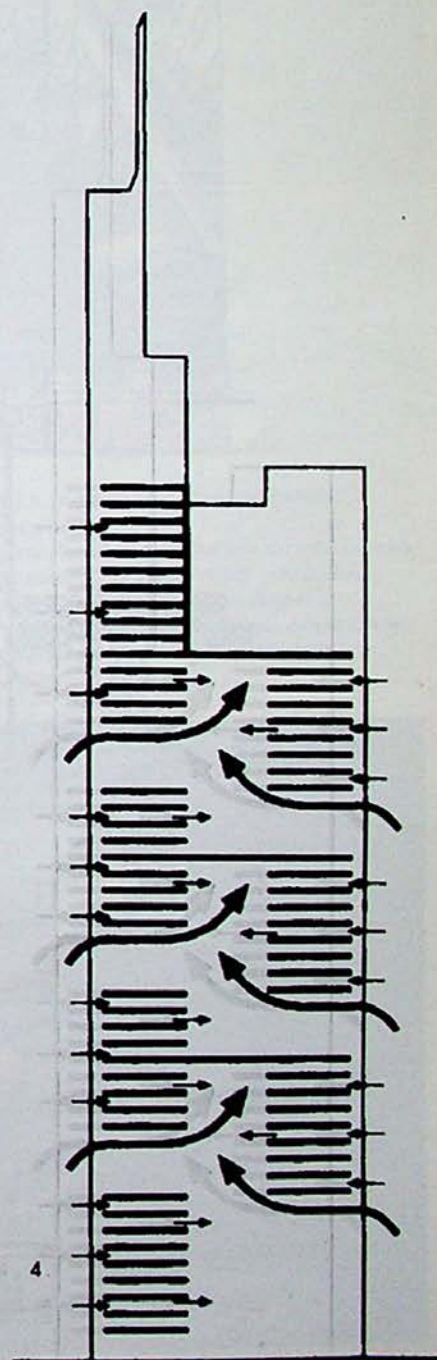
Отоплението на офисите се извършва чрез конвенционални конвектори под прозорците, а охлаждането - чрез изстудявани тавани. Има и независима вентилационна система, която пренася въздуха надолу към коридорните площи на офисните етажи, но тя се използва само когато външните условия изискват да се отмени ръчния контрол на прозорците - при буря, например, или когато външното замърсяване стане голямо. Тя автоматично се заключва в частите на сградата, които не се използват.

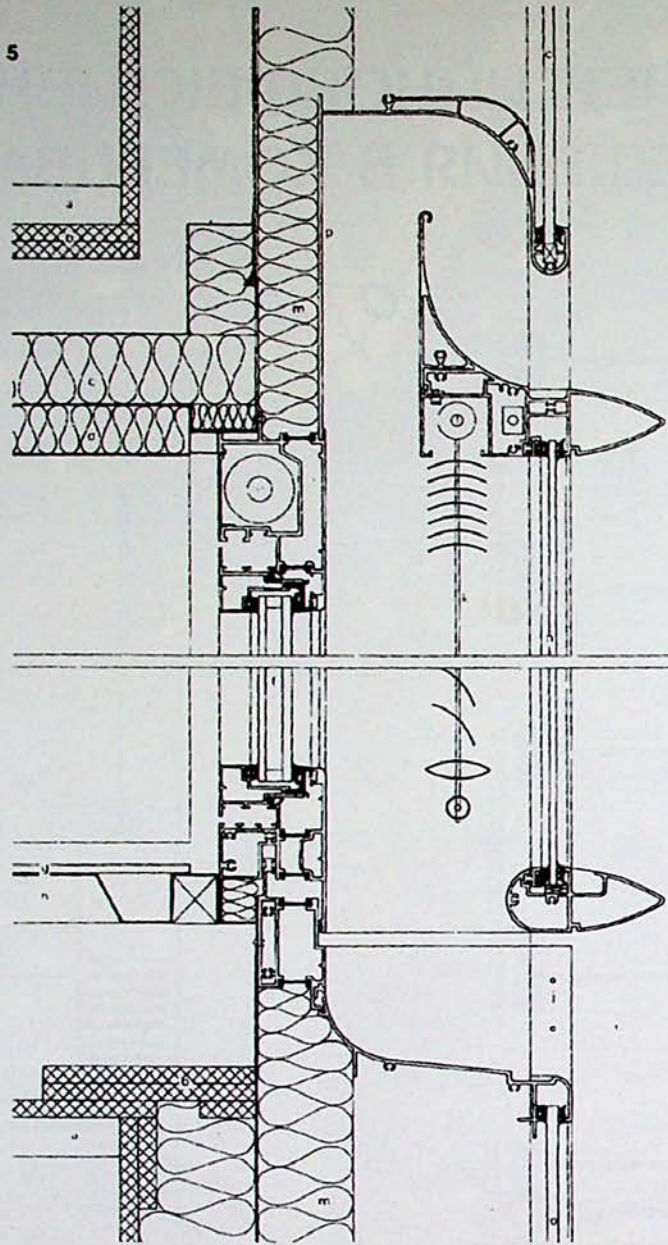
Балансът между всички тези елементи и топлината, създавана от хора и машини, се поддържа от електронна система за управление на сградата /СУС/, която наблюдава външните условия, отменя /когато е нужно/ ръчния контрол на блендите в кухините на дишащата стена, отоплителната и охладителната система и т.н. Тази система поддържа и различни други системи, предназначени за намаляване на използваната енергия, напр. осветлението в офисите се наблюдава автоматично и ако за малко не се забелязва движение, електрическите лампи изгасват. Охладителните кули на покрива се справят с излишната топлина от абсорбционните охладители, които осигуряват студена вода за таваните; самите охладители се захранват с пара от

•••

- 1, 2 - Принципи на изкуствената вентилация през лятото и зимата
 3 - Принципи на естествена вентилация
 4 - Принципи на естествената вентилация в цялата сграда
 5 - Детайл на прозореца и естествената вентилация на фасадата
 6, 7 - Принципи на вентилацията - лятна и зимна, на "градината под небето"

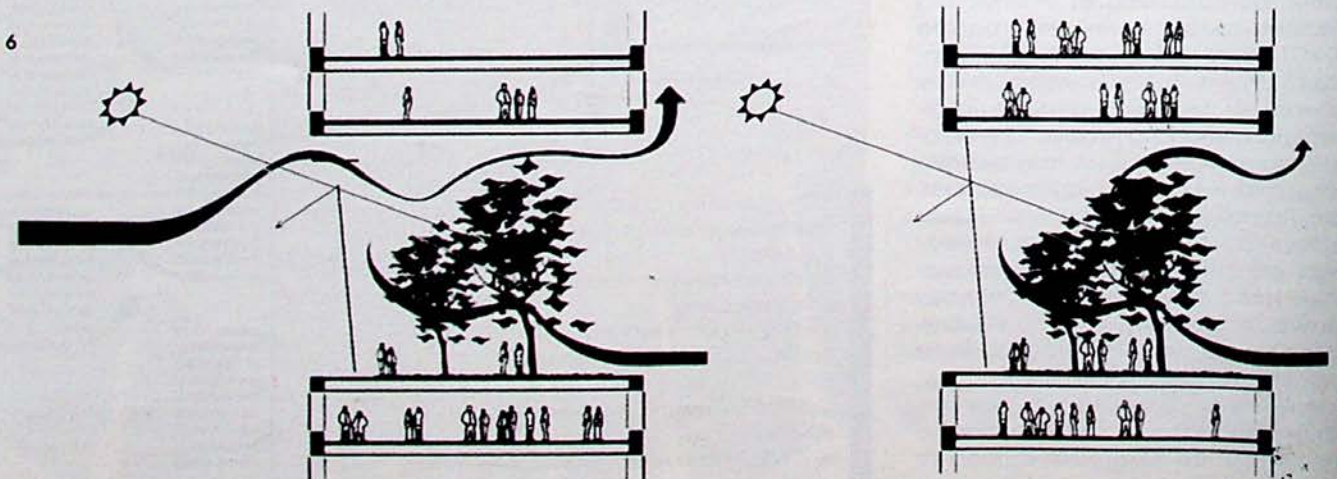
●●●
 франкфуртската главна мрежа. Отпадна-
 та вода от охладителните кули се използва
 за промиване на тоалетните, където, за да
 се пести енергия, мивките имат само студена
 вода /не от охладителните кули/. Ин-
 сталирани са тръби за по-нататъшното ре-
 циклиране на използваните води.

Дишащите стени имат два пласта стъкло
 със 165 мм вентилационна кухина помеж-
 ду им. Външният пласт е фиксиран стъклен
 лист, вътрешният - елемент с двойно остък-
 ляване, който на върха може да се отваря
 навътре. Специалните алуминиеви прозор-
 чета на дъното и на върха на фиксираните
 прозоречни стъкла позволяват въздухът да
 влиза и да напуска кухнята, изтеглен на-
 горе основно от конвекцията, така че го-
 рещият и застоен въздух се отстранява, ко-
 гато вътрешните прозоречни стъкла са от-
 ворени. Вътре в кухнята има венециански
 бленди от анодиран алуминий с 50 мм ла-
 мели, които се задвижват с мотор: през лятото
 те ще бъдат наклонени чрез система-
 та СУС, за да се намали излишното слън-
 чево проникване; през зимата ще се на-
 гласят така, че да отразяват слънчевата све-
 тлина нагоре към тавана.

Макар че са били извършени обширни комп-
 ютерни изследвания, никой не знае точно
 как ще работи цялото това нещо. Напри-
 мер ще има случаи, когато въздухът в кухня-
 ните ще е по-топъл от атмосферата вътре в
 офисите - конвекционният ефект все още
 ще работи, но ще има ли непредвидени по-
 следствия от климатичната инсталация? Ця-
 лата сграда ще се наблюдава по време
 на експлоатацията ѝ. Като всеки прототип,
 може би ще има проблеми, но сигурно ще
 даде и много полезни уроци за проектира-
 нето на подобни бъдещи сгради.

■ ■ ■ Любомир Мулков

По материали
 на сн. "The Architectural Review"

МЛАДИ АРХИТЕКТИ ОТ ХОНКОНГ

Архитектурата, както и културата въобще, в Хонконг е подчинена на потреблението и печалбата. Архитектурната дейност се превръща в нещо като подправка: подбрани образи се фалшифицират в името на популярността и пазара. Не е за чудене, следователно, че при това положение огромният брой архитектурни творби са подчинени на комерсиализираната щампа, за да въплътят дълбоко вкоренените идеи-фикс, свързани с фундаменталните митове на свободното предприемачество, финансовия успех и неограничения капитализъм. Кокетирането с неокласицизма напоследък още веднъж показва консервативната природа на управляващия елит.

От друга страна темповете на развитие не оставят време за смислени архитектурни проучвания. На този културен фон възникват творби, които се стремят да преоценят статуквото. Те инжектират архитектурата с непредсказуема разнородност, множественост, прекъснатост и ексцентричност.

Авторите, млади архитекти от Хонконг, отхвърлят речника на предписаните "правилни" архитектурни форми в името на експеримента.

Ронсън Луй, Ейми Хо, Лорънс Мак и Джей Зау с проекта си за "Храм на смеха" по строго теоретичен начин проблематизират същността на кризата в архитектурното статукво.

Проектът на Наонори Мацуда за фериботните кейове е модерна романтична интерпретация на корабоплаването и пристанищното оживление.

Проектът за банка на "Хакет дизайн" експериментира в рамките на органичната архитектура, а другите им два проекта изследват начините на взаимодействие между личните и обществените пространства.

Ронсън Луй, Георги Станишев

Препечатано от "World Architecture", 43/96

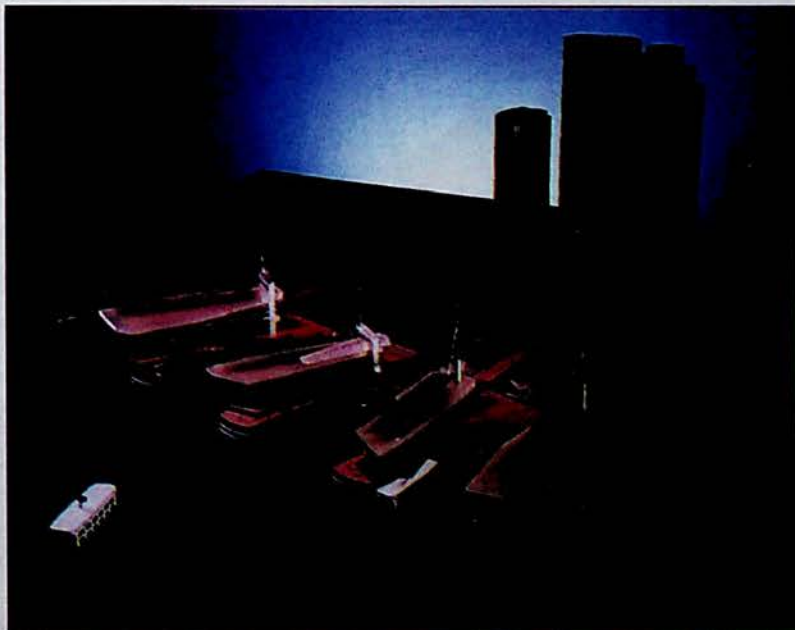

1

1 - Ронсън Луй, Ейми Хо, Лорънс Мак и Джей Зау. Храм на смеха. Проект от международен конкурс.

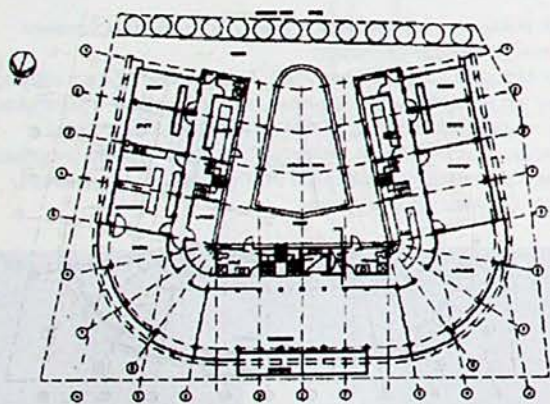
2, 3 - Наонори Мацуда. Central Ferry Piers. Четирите кей са свързани с терминала на жп гарата и летището посредством търговско корсо. Трите търговски етажа отстъпват стъпаловидно с озеленени тераси околоръст. Лодкообразните обем, надвиснали над кейовете, осигуряват максимум естествена светлина и проветряване. Снимки на макета

2

3

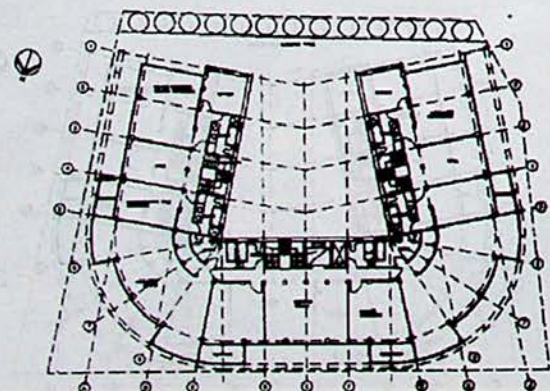

4

6

7

5

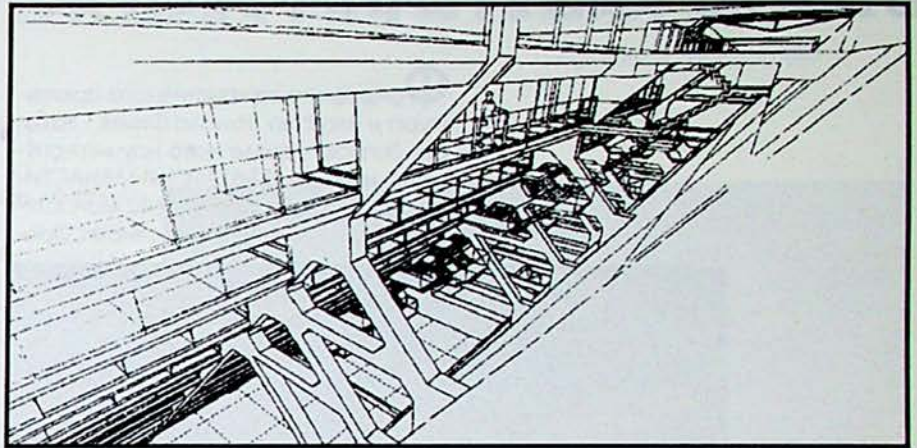

4, 5, 6, 7 - Хакет дизайн архитектс.
Жилищна сграда.

Използвани са планови похвати
и достъпни технологии
за осигуряване на микроклиматичен
комфорт при намален разход
на енергия, разпределения
и компютърна анимация

8, 9 - Хакет дизайн архитектс.
Вилно селище във Филипините.

Проектът разработва
концепцията
на стъпаловидната сграда,
която следва естествения наклон
на терена с планов модул 16.8 x 16.8 м.
Вътрешността на структурата
е заета от обществени
пространства, осветени
и проветрени естествено
посредством атриум.
Осигурено е исканото
по програма разнообразие
от жилищни единици
със задължителна гледка
към езерото и Вулканичния остров.

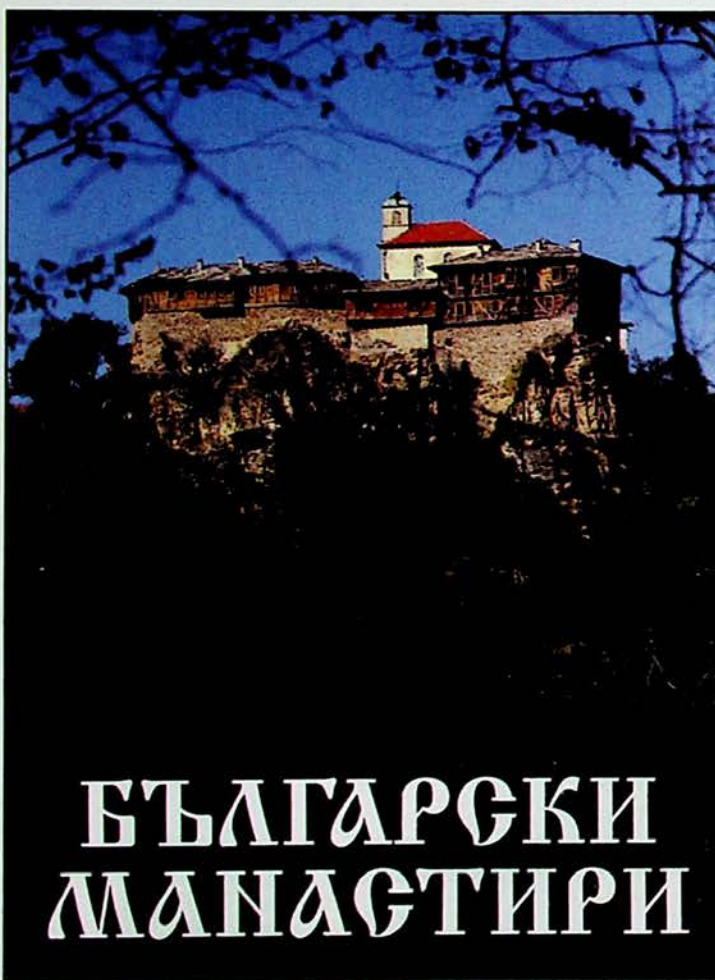
8

9

НОВО ИЗДАНИЕ "БЪЛГАРСКИ МАНАСТИРИ"

Фондацията за християнска архитектура и изкуство "Никола Фичев - Захарий Зограф" издаде ново научно-популярно издание "БЪЛГАРСКИ МАНАСТИРИ". В него се разглеждат 32 манастира: Рилски, Бачковски, Троянски, Пре-

БЪЛГАРСКИ МАНАСТИРИ

ображенски, Килифаревски, Капиновски, Черепишки, Роженски, Ивановски скални, Аладжа манастир, Плаковски, Дряновски, Соколски, Гложенски, Кремиковски, Земенски, Драгалевски, Горноводенски, Кукленски, Мулдавски, Араповски, Батошевишки, Осеновлашки, Лопушански, Устремски, Сопотски метох, Самоковски метох, Мъглижки, Струпеци, Етрополски, Билински, Зографс-

ки на Атон. Автори на изданието са известни изследователи на историята, изкуството и архитектурата - проф. д-р Иван Божилов, проф. д-р Любен Прашков, д-р арх. Николай Тулешков, под редакцията на проф. д-р арх. Стефан Стамов. В текстовата част са отразени най-новите проучвания за историята, изкуството и архитектурата в българските манастири през времето на средновековието и Възраждането. Разгледани са творческите постижения на големите български архитекти и художници Никола Фичев и Захарий Зограф, Генчо Кънев и Станислав Доспевски, на десетки и стотици майстори-строители, художници, дърворезбари и иконописци от Самоков, Дебър, Банско, Дряново и Трявна.

"БЪЛГАРСКИ МАНАСТИРИ" е богато, луксозно издание, отпечатано на хромова хартия, в две емисии: на български и английски език. Обемът е 280 печатни страници във формат 1/8 от 60/90 см. В него са поместени 248 цветни илюстрации, 5 акварела, 2 карти и 31 плана. Цветните илюстрации са дело на признати фотографи: доц. М. Енев, К. Танчев, Стр. Добрев, Д. Ангелов, Кр. Георгиев и Вл. Алексеев. Художественото оформяне е поверено на художниците Никола Ангелаков и Милен Петков. "БЪЛГАРСКИ МАНАСТИРИ" е дело на Фондацията за християнска архитектура и изкуство "Никола Фичев - Захарий Зограф", която чрез своите организатори успя да отпечата един много луксозен и скъп труд. Това стана благодарение на благотворителството на много организации и личности. Първата дарителска финансова помощ получихме от фондация "Развитие на гражданското общество" по програмата "Фар", която даде първоначален тласък на изданието. Благотворителност проявиха всички участници в изданието: автори, редактори, фотографи, художници, преводачи. Изданието бе отпечатано благодарение на взаимната договореност между фондацията и ИК "Хр. Ботев".

За контакти и поръчки:

ФХАИ "Н. Фичев - З. Зограф",

ул. "Кракра" 11, София 1504, тел. 214 005.

Цена към 1.11.97 г. 40,000 лв. с 25% отстъпка.

За парични преводи ТБ "Биохим", кл. "Европа", №1920052214, код: 66096608

От фондацията

КАМИНАТА В ЕВРОПЕЙСКАТА ЖИЛИЩНА АРХИТЕКТУРА

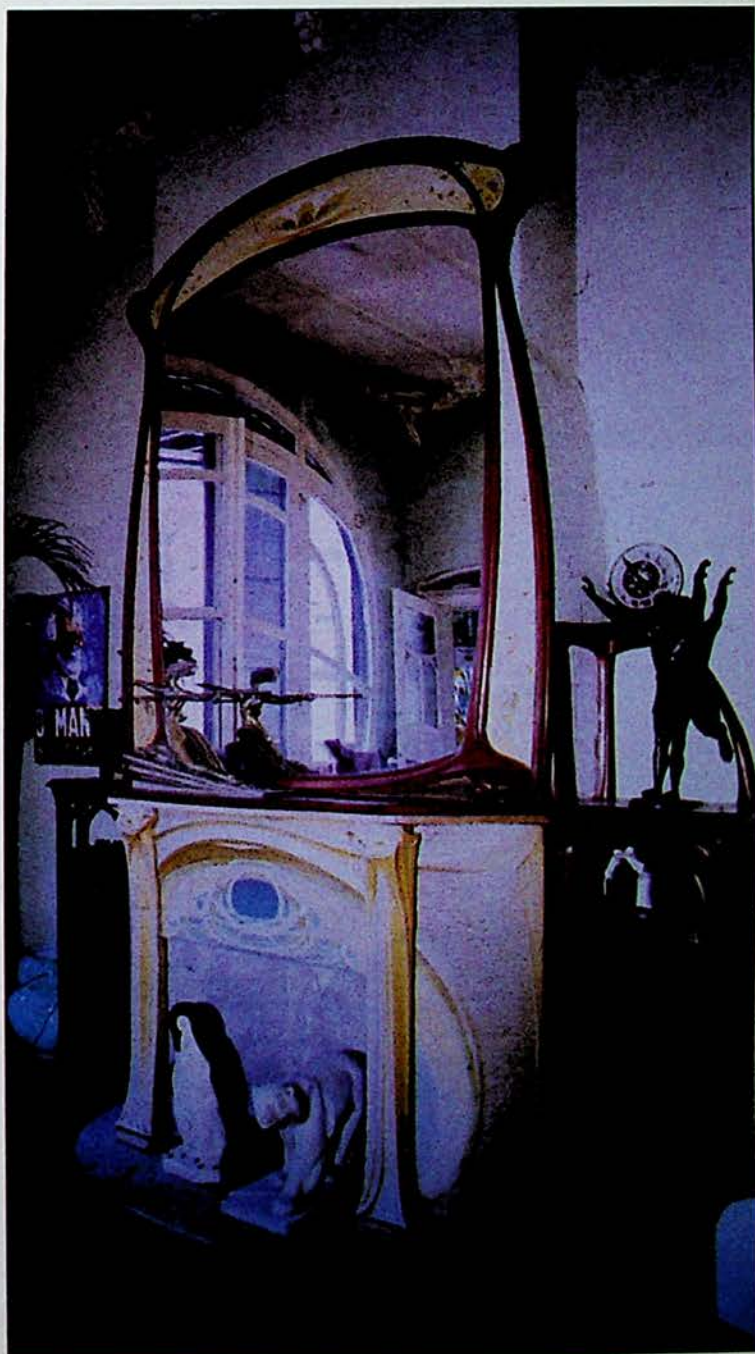
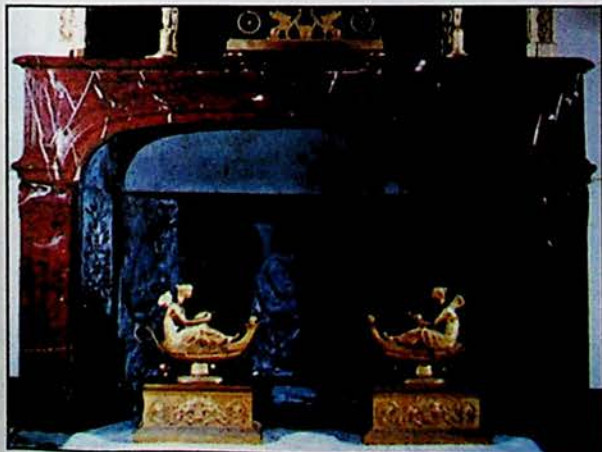
Продължение от бр. 4/1997

Интериорите на **класицизма** /XVIII в./ във Франция /стильт "Луи XVI"/ и Англия /стильт "Робърт Адам"/ се обогатяват с принципно нови черти. Стените на помещенията с правоъгълен план се отделят от тавана с корнизи или антаблемани, а в по-големите салони тези плоскости се разчленяват с пиласстри и полуколони. Архитектите от Острова педантично включват в интериора камината с почти перманентно горящия огън - символ на английския домашен бит и комфорт. Всеобщото увлечение по ан

•••

1 2

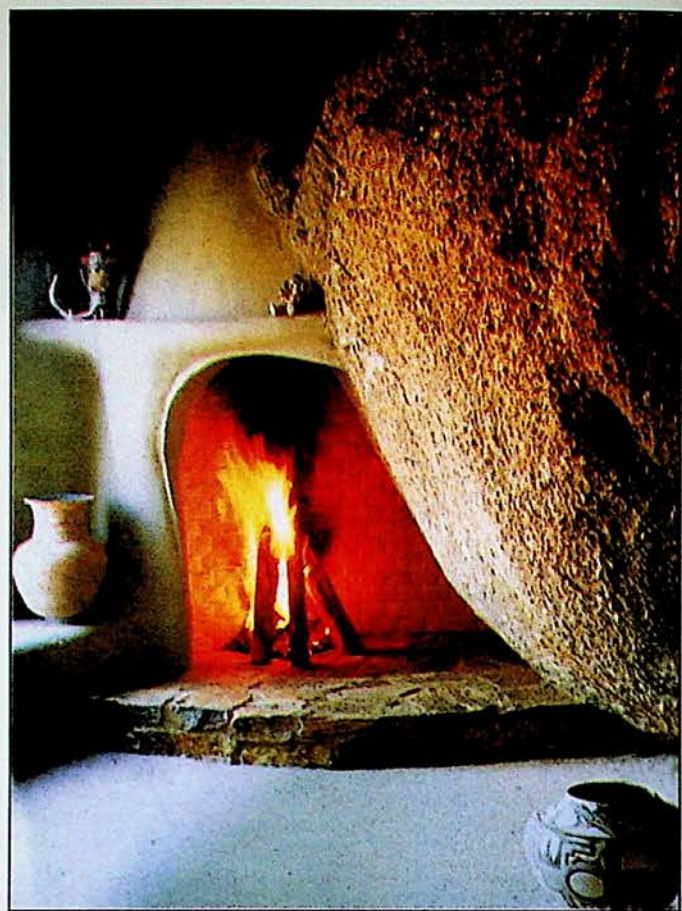

3

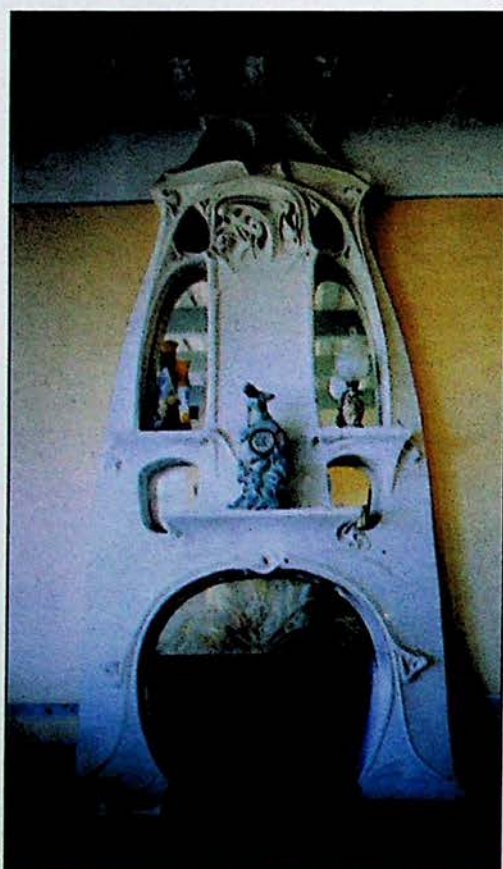
- 1 - Камина в стил класицизъм /арх. Робърт Адам/ от библиотеката в къщата "Остърли Парк", Мидълсекс, Англия
- 2 - Камина в стил ампир от Жълтия салон в малките апартаменти на императрицата в двореца Фонтенбло, Франция, XIX в.
- 3 - Камина с огледало в стил ар нуво /арх. Ектор Гимар/ от къщата "Коалио", Лил, Франция, 1898 - 1900 г.
- 4 - Съвременна окачена сферична камина от стъклокерамика и метал "Агорафокус", Италия
- 5 - Камина в стил ар нуво /арх. Ектор Гимар/ от дневната на вила "Ла Блоет", Ерманвил-сюр-мер, Франция, 1899
- 6 - Съвременна камина в екологична "пасивна" слънчева къща, арх. Дейвид Райт, САЩ
- 7 - Камина и бюфет в стил ар нуво /арх. Ектор Гимар/ от къщата "Коалио", Лил, Франция, 1898 - 1900 г.
- 8 - Съвременна камина от метал и закалено стъкло "Сезам", арх. Доминик Льолон, Франция

4

6

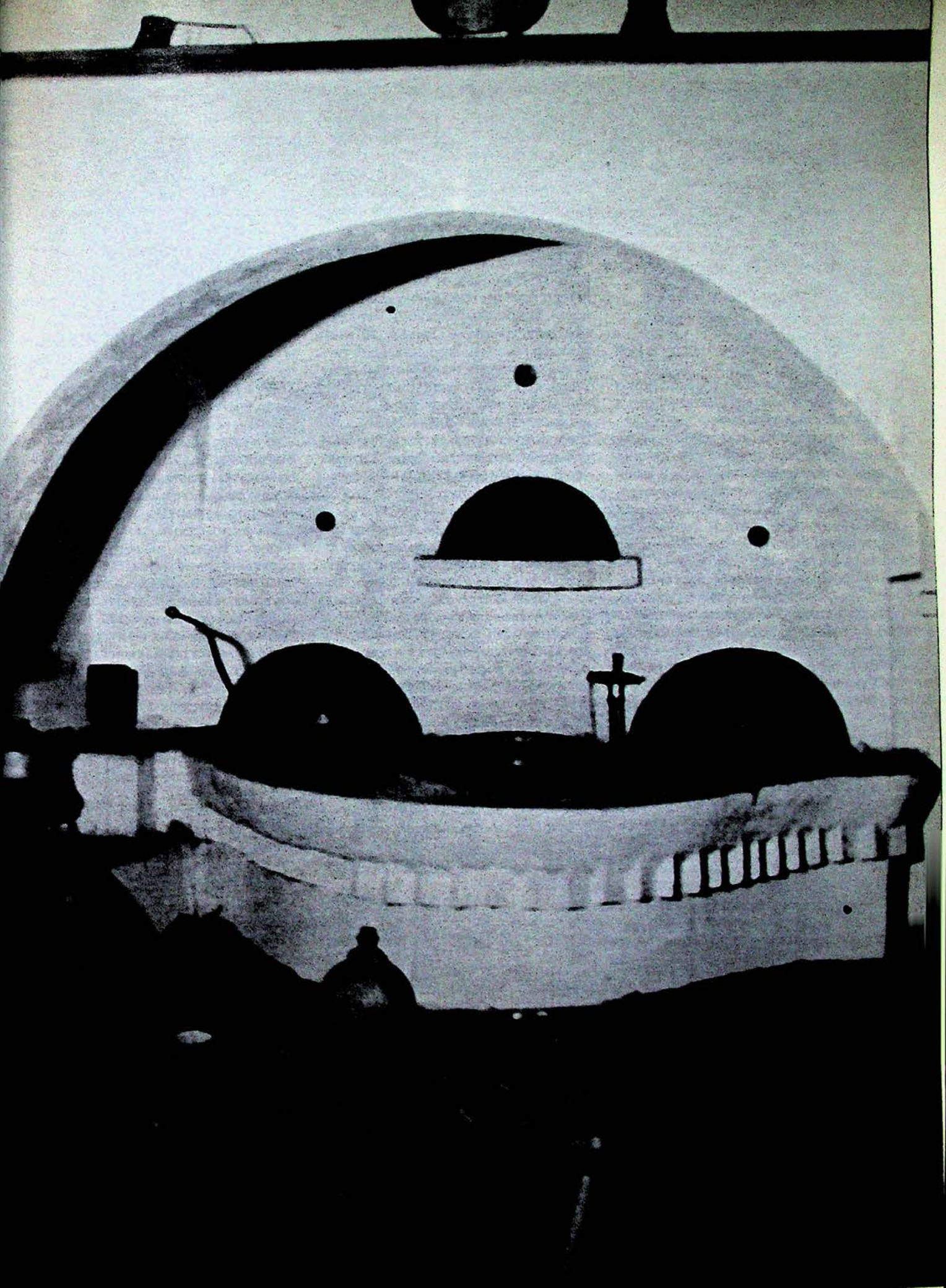
5

7

8

•••

тичното завещание на Гърция и Рим слага известен отпечатък на стерилност и сух академизъм върху ордерно композираните лица на огнищата в пространството на дома.

Благодарение на строгостта и горделивостта си стилът **ампир** /XIX в./ се ориентира към грандиозните изяви. Влюбен в реда и силата, Наполеон Бонапарт желяе богато обкръжение. Слабо загрижен за удобството и интимитета, френският император търси възможности за обгръщане с "мъжествени", тежки мебели и пищни интериорни елементи. Точно симетрията става една от характеристиките на ампира, докато стилът продължава да излъчва подчертана суровост, обърната към монументалността, с която се търсят доказателства за мощта на империята. Грижливо запазени образци на камини фигурират в експозициите на дворците Фонтенбло, Малмезон, Версай, Големия и Малкия Трианон и други. Богато украсени от трите страни с бронзови мотиви, огнищата се съоръжават с блестящи пиростии /помощни елементи при разгарянето на дървата/, отлети от масивен бронз с формата на антични урни за праха на кремирания покойник. В други варианти фасадните линии на камините се подчиняват на простотата и се скулптират от цветен мрамор. Дървата се повдигат от плочата на огнището с много красиви двойки пиростии от позлатен бронз, фино изваяни от братята Русо във вид на маслени лампи от дрвеността, върху които седят две крилати женски тела. Щурцът под фунията се декорира с розетки също от позлатен бронз, а огнището се фланкира от пиластри, които завършват горе с глави на жени от същия метал.

В края на XIX в. при стила **сецесион** /**ар нуво**, **югендшил** и др./ вече е невъзможно стриктното запазване на камината от бял или сив мрамор във вида, познат от предходните стилови направления. Всички фасадни елементи,

освен гредата над отвора на огнището, достигат кулминационната си точка в пластичното развихряне на проектантите. Същото събитие се наблюдава и при новооткритите електрически лампи с нажежавана волфрамова жичка. Архитектите и художниците предприемат мерки за обличане на "неестетичното" огнище. Едни от тях затварят лицевата част на камината с две малки врати, направени изящно от червена мед, а други така разкрояват целия периметър на огнищния отвор, че се стига до заличаване на утилитарната му стойност. От един чисто полезен предмет архитектите се опитват да направят произведение на приложните изкуства, затова понякога границата се прекрочва в посока на лошия вкус и кича. Формата и концепцията на сецесионските камини пораждаат идеи за огън: декораторите измислят украса, която напомня за пламъци от керамика или металогластика /мед, студенообработена с чук/. Понякога огнището се обгражда от две канапета или пейки, които оформят къта за сядане и отмора. Някои художници-приложници третират камината така, както се постъпва при извайването със скулпторен почерк на един бюфет в трапезарията или на една група за сядане в дневната. Огнището обикновено се създава по същия начин, със същите линии и същата дървесина по лицето на камината. Присъствието на огледалото над нея, оброчено с "гора" от лиани, олекотява ансамбъла и му придава известна дълбочина. При камините на сецесиона се употребява традиционната матирана керамика или керамични изделия с блестяща стъклена глазура, оцветена с метални окиси.

В началото на XX в., след появата на централното отопление в ниските и многоетажните жилищни сгради за постоянно обитаване камините изчезват. Едва днешните млади поколения се опитват да възвърнат магията на огъня и да преоткрият чара на огнището в неговите най-примитивни измерения.

Юртата е типичното **прабългарско** жилище. В нейния център под отвора на куполообразното покритие се разполага огнището, а в съседство с него - местата за спане, хранене и различни видове запаси. Така юртата става синоним на най-голямата камина, в чийто интериор живеят нашите предтечи. При смесването на славяните със ста-

рите обитатели на Балканския полуостров - траките, се изменя и обликът на славянския еднопространствен дом. Той вече се разделя на две помещения. С появата на втората стая възниква и проблемът за нейното отопление. На каменна основа между двете пространства се ситиуира камина от нов тип, иззидана от камък или глинени кирпичи. Огнището или пещта служи за домакински цели, докато гърбът му във второто помещение предлага тераси за спане на топло. В своето историческо развитие през Първото /VII-XI в./ и Второто /XII-XIV в./ българско царство камината търпи многобройни вариации на формата си, но и досега тя се съхранява като ключов композиционен елемент в българската къща.

Епохата на нашето национално **Възраждане** обгръща периода от XVIII до последната четвърт на XIX век. Буйният стремеж на народа към свобода, творчество и културен възход предизвиква очевиден подем в родната жилищна архитектура. В главното пространство на дома, наречено "вкъщи", се гради огнището, което се използва най-рационално и за готвене, и за отопление, и за осветление през нощта. С неподправена обич, творчески замах и вродено чувство за красота безименните народни майстори оставят в съкровищницата на историята стотици камини, моделирани от техните златни ръце. По своето архитектурно оформление възрожденските огнища се свеждат до два основни вида:

- с плоско изградена фуния, изпъкнала или долепена до стената /Тетевен, Габрово, Дряново, Арбанаси, Елена и др./;

- с куполообразна горна част /Котел, Сливен, Пловдив, Родопите и др./.

В повечето случаи огнището се вдълбава малко в земята и се изгражда от каменни плочи. Над него се издига конусовидният дървен кош, под който виси желязната верига за окачване на котлето. Като спомагателни уреди се добавят пиростииите, желязното "магаре" и диафите. На стената до коша се откриват вградени долапи за хляб и полици с наредени медни и шарени керамични съдове. Съвършените форми на камината в българската възрожденска жилищна архитектура продължават да носят загадката на отминалите столетия.

Калин Тихолов

ПРЕХОДНА ЛИ Е АРХИТЕКТУРАТА НА ПРЕХОДА

*Архитектурата на прехода
е преходна архитектура,
т.е., без значение,
безценностна и временна!
Архитектурата на прехода
не е преходна в смисъл
на преминаване от едно
качествено състояние
към друго - необходимо
и по-добро...*

Общохисторически, национални или лични причини обуславят един преход.

СВЕТЪТ СЕ ГЛАСИ ЗА ПРЕХОД - параметрите и ценностната парадигма са изяснени, намира се обществена енергия за осъществяването му.

1. **Западната цивилизация**, т.е. определящата за съвременния свят, протестира срещу състоянието на обществото повече от век.

В наше време протестът е манифестиран достатъчно многостранно и е споделян от значително разнородно множество хора, та може да предизвика ясна тенденция и цел. Симптоматично в този смисъл е критическото изследване на професор В. Bonard, основни идеи от което може да помогнат при изясняването на предпреходните търсения и формулировки...

Най-съществените критики са насочени към:

- Картезианското разделение на света и средата с доминирането на единия полюс и ограничаването, изключването, дори репресията на другия;

- изчерпващата роля на Разума в света и в живота на човека, лишавайки ги от хуманност и значение;

- продуктивистко/консуматорското основаване на отношенията в света, лишавашо ги от духовност, ценностност...

2. **Идеите за прехода** се предлагат в различните варианти на феноменологията - наука, която след първото раз-

познаване и адресиране на кризата в западната култура, извежда **човешкото състояние като основа на значението**.

Философската херменевтика или херменевтичната феноменология в своите изследвания на отношенията човек/свят разглежда субектите и обектите в тяхното единство и така се явява високо критична към Картезианския дуализъм във всичките му форми.

Тя разбира света като свят, вътре в който хората и тяхната среда взаимно се включват и дефинират едни - други.

Природата на реалността не се възприема като обективна и абсолютна сигурност, съществуваща извън нас, а като нещо, което винаги е "тема на подробно човешко разглеждане, отразяващо взаимодействие или творческо участие и така -интерпретация" /В. Bonard/. Тази реалност е "сдружена", увеличава не само рационалните функции на окото и ума, но и многоизмерните способности на тялото в съюз с интуицията, паметта, въображението и т.н., като части на тоталността на човешкото /под/съзнание...

Оттук В. Bonard извежда, че **"значението не може да бъде собственост нито на средата, нито на обекта, нито продукт на човешкия разум или субекта, а само и единствено един би-продукт, то е предизвикано и от двете - субекта и обекта чрез тяхното общо взаимодействие в царството на in-between /междинното/**.

Така съвременният западен проект се изправя и пред откривателството, пред възможността да се твори ново и по-добро - преимуществено основано на значимото човешко присъствие. Тук е уместно да се спомене наличието на специално изследване относно "освобождаващото пространство", направено от Henly Plummer от Илинойс, заедно с някои основни негови идеи. Понятията, с които той работи, са свобода, действие и игра.

Критическият проект има двойна стра-

тегия - втората е да се даде "сензитивна форма на реалността", която би могло да включи в своя обхват уникалното измерение на "le poétique". Критическият проект трябва да ни направи бдителни за това, че очевидно непроблематична, ясна и вечна реалност, видяна на социалната, идеологическата и политическата арена, е илюзия - внимателно поддържана от власт, чиято цел е да експлоатира такова статукво. На естетиката на утвърждаването днес Bonard противопоставя една естетика на съпротивата, притежаваща le poétique измерение, но и един статус за задълбочено, вплътено човешко знание. В такава естетика се оглежда исторически създадената реалност, разпознавайки се като неприродна, а оттам и променлива...

От своя страна самите човешки творения са откривателски по два твърде различни и обикновено конфликтни начина - като "начално произвеждане на" и следващо "действие със" изделия. Т.е. творческият процес за правене на нещо съдържа две различни и най-добре взаимодействащи части: замисляне, изразяване, изграждане на сградата със завършек за автора, но и възможност за осъществяване на трайния пулс за действие, откривателска промяна след построяването.

БЪЛГАРСКИЯТ ЕТНОС НЕ МОЖЕ ДА ИЗВЪРШИ ПРЕХОД

1. **Националната традиция и етнопсихологията на българите** не дават основания за очакване на преход в България.

Не е нужно да се разисква защо, но е очевидно, че в България като определящи са се утвърдили единствено крайни форми на отношение - конформизъм и отхвърляне. И двете произлизат от обстоятелството, че ценностите винаги са били вънесени, както и от насилническият начин, по който това е ставало. Националната история познава не един опит за проява на тези две крайности, изразяващи се в:

- усилие за създаване на ред /с върхов пример режима на Стамболов/;
- усилие за разрушаване на ред /с

върхов пример Съединението на България/.

Особеното във върховите примери е, че са под безспорно ценното "национално", защото обикновено не е така... Днес също гледаме навън, пак по-силните ще ни изберат ценностната ориентация, ще ни внесат системата, пак някоя ще протестира. Не става дума за ценностите като такива, за универсалните ценности, а за цялостна, безотносителна система...

В България никога не е било прието на човека да се гледа като на индивидуалност - различна, особена и като такава - равностойна и равнопоставена; не се е очаквало, не се е изисквало, не се е утвърждавало, не се е оценявало авторството с иновационните му стремежи, прояви, приноси. В България винаги се е утвърждавало превъзходството - силово, материално, властово... В България доказано са се раждали и реализирали изключително много талантлив архитекти - от тях нацията е наследила прекрасни примери на занаятчийската архитектура, те са образецът за подражание и до днес... Но в страната сигурно са се раждали и достатъчно гениални архитекти, нещо, за което доказателства не са налице - очевидно нацията никога не е насърчавала индивидуалните търсения, радикалното поведение, новаторските предложения - това не е национално необходима ценност. Затова и постиженията ни си остават със значимост само върху територията на страната, независимо от прокрадващото се постоянно болезнено познато и в сферата на архитектурата - "болгар, българ"!...

Нормативността и универсализацията на социалното регулиране от последния половин век би трябвало да катализират предпоставки и да интензифицират ответни стремежи и прояви, съпадащи с общоисторическия преход. Но никакви примери не доказват наличието на потенциал, на готовност, необходимост от такова нещо!

Ходът на нещата в България е ход към парадигма, от която светът се стреми да се освободи, при това силно опростена и изострена. Днес в проектирането и строителството в България властват материалното самодоволство и бездуховността. Заявен като безкритична артикулация и стремеж за безценностна изява сама за себе си с цел самоутвърждаване на автора чрез впечатляване авангардът се смята за най-висока цел от страна на архитек-

тите. Не съществува интерес към човешкото присъствие в творбата и продължението на създаването ѝ от страна на обитателя.

Полза, стремеж към материален растеж и осъществяване доминират живота и средата, т.е. старата парадигма на западното общество.

В България не е налице консолидация около ценностен проект, ориентация към хуманизиране, към основаване на архитектурата върху човешките ценности - индивидуалност, памет, интуиция, въображение, творческо взаимодействие, участие на обитателите...

2. Българският национален преход изисква дискусия и опити.

Дискусията би могло да търси общоисторическите измерения - информация за тенденции, идеи, прецеденти на световния преход; да ползва чуждия опит, без да го копира безкритично, да взаимодейства с него.

Обединенията на архитектите би трябвало да стимулират търсенията, които ни доближават до общочовешките ценности и стремежи на света и ни извеждат от самоизолацията и провинциалното самодоволство...

ЛИЧНО МОТИВИРАНИЯТ ПРЕХОД ПО СВОЯТА ПРИРОДА СЪВПАДА С ОБЩОИСТОРИЧЕСКИЯ И НЕ СЪВПАДА С НАЦИОНАЛНИЯ

1. Личният преход съществува постоянно наоколо, той е естествена необходимост за авторската личност и за обитателя като свободна и самоосъзнатата личност.

Личният преход, както и общоисторическият, произтича и са съсредоточени върху човешката неповторимост и творческа дейност.

Особеностите на личността като различна, радикално намерена, самоупълномощаваща се за инициатива и действие, насочена към създаване на "свой свят", предопределят трудно осъществимо съвпадение на интересите с "отсрещната" личност на обитателя, а оттам - възможност за осъществяване. Разпространената категория на борещия се за успех архитект по-лесно ще намери път към постигане на целта си - тя съпада с ориентацията на преобладаващата част от българите. Това не е път към преход, обаче...

Онези, които са за преход, пък рискуват да изпаднат в нарцисизъм или невъзможност да се осъществят в една иманентно референциална и "поръчвана" работа.

В световния преход личността се съдър-

жа в творчеството по два начина:

- като авторство, завършващо с творбата, но творба, заредена с потенциал за продължение, човешки потенциал. Т.е. не е егоцентрично;

- като продължение, действие от страна на обитателите с техните многостранни човешки измерения...

Отделните носители на качества да зараждат начала, да обновяват света и архитектурата съществуват маргинално и без никаква идея за изход от ситуацията, без шанс.

2. Шанс има. Шансът е личната активност, без оплакване и самосъжаление, инициативността и находчивостта.

В края на краищата въпросът за творчеството е личен въпрос и ако архитектът-автор иска публично присъствие, то сам трябва да търси достъп до клиента и обществото, като ги убеждава, че предлага нещо по-добро, важно и съкровено не само за него. Т.е., че предлага на другите една нова възможност, която им е необходима, но непозната и поради това все още непожелана...

И още едно съществено нещо - "странните братя" трябва да излязат от маргиналното си състояние и да се консолидират за подкрепа, за търсене на шансове, за диалог с другите. От тези необичайни архитекти ще излязат създатели и на български преход - заедно със своя и общия. В този смисъл параметрите на осъществяването на личния преход биха изглеждали така:

- консолидация на интересувашите се;
- взаимодействие между авторите; между автор и клиент, обитател; между архитект и общество; между архитектура и свят...;

- активност "напук" на условията, т.е. инициативност за демонстрация на "другите" идеи, на различните форми, проекти - чрез дискусии, изложби, курсуси;

- рязко и доминиращо навлизане на съвсем млади и инициативни хора в решаващите и представителните организации на архитектите.

Благовест Вълков

ЗА НЕГО КОНСТРУКЦИИТЕ БЯХА КАТО ЖИВИ СЪЩЕСТВА

На 1 август 1997 г. почина инж. Лало Христов Райков - един от най-изявените и талантливи строителни конструктори на съвременна България.

Инж. Лало Райков е роден на 1 октомври 1923 г. в София, в семейство с патриотични традиции. Прадядо му Петко Милев-Страшника е бил член на Революционния комитет в Тетевен, осъден след залавянето на Левски на доживотна каторга в Диарбекир, откъдето успява да избяга след няколко години и да се завърне в България заедно с руските освободителни войски.

Баща му е индустриалец в София, завършил право в Сорбоната в Париж в началото на века, а майка му е домакиня, учила в стопанско училище във Виена. Така Лало Райков израства в културна среда, от малък учи чужди езици, свири на пиано. Прогимназиалното си образование завършва в София, в училището „Св. Св. Седмочисленици“, а гимназиалното - в немското училище през 1942 година. Същата година е приет по документи в Политехниката в Цюрих, Швейцария. Но патриот, както всички български

младежи по това време, решава да отбие първо военната си служба. Когато се уволнява през септември 1944 г., той вече не може да замине за Швейцария и се записва студент в Държавната политехника в София - специалност строително инженерство. За този първи курс след 9 септември 1944 г. и до днес се носят легенди - записват се около 4000 души, а през 1949 - 1950 г. се дипломира около 200 души. Лало Райков се дипломира с отличие през 1950 година.

Още същата година през юли Райков постъпва като стажант-инженер в конструктивния отдел на проектантската организация на Министерството на транспорта „Транс-проект“. След полагането на държавния си изпит през 1951 г., както се изисква по законите от това време, той придобива техническа правоспособност като строителен инженер и веднага получава първата си сериозна задача. Командирова го в гр. Левски, за да изправи наклонилата се водна кула до гарата. Тук той на място ръководи изкопните работи по подкопаването на пръстенонидния фундамент на кулата и успо-

редно с тях извършва сложни статически изчисления. Кулата е успешно изправена и от този момент на инж. Райков започват да възлагат проектирането на редица важни обекти. През 1954 г. по негов проект е завършен жп мост до Варна, представляващ герберова греда с три отвора. През 1955 - 57 г. при строителството на жп линия Перперек-Кърджали той внедрява системата на швейцарския инженер Майар за изграждане на дъгови стоманобетонни мостове. При тази система дъгата представлява ставно-прътна верига, укрепена с корава греда, по която е разположено пътно платно. Впоследствие тази система се доразвива от инж. Михаил Колчаков при проектирането на дъгов мост по същата жп линия. Същевременно през този период инж. Райков натрупа голям опит при набиването на пилоти за редица съоръжения по черноморското ни крайбрежие, като рационализира процеса, за което получава удостоверение за рационализатор.

През 1958 г. започва работата по удвояване на жп линията София - Мездра. Под ръководството на инж. Райков са проектирани три жп моста по системата Майар в участъка Лакатник - Оплетня. Най-големият от тях - на км 53+986 - е проектиран лично от него и за времето си е най-големият дъгов мост на Балканите - с отвор на дъгата 80 м и в остра крива с радиус 250 м.

Същевременно през 1959 г. инж. Райков проектира и ръководи изпълнението на първия предварително напрегнат жп мост у нас в квартал Хумни дол в Перник. Мостът представлява проста греда, напрегната по системата Leoba.

Съдбата, обаче, не е благосклонна към инж. Райков. При изливането на двете предпоследни ламели от дъгата на големия дъгов мост на км 53+986 дървеното скеле, представляващо триставна решетъчна дъга, загубва устойчивост и рухва. Загиват двама души, а няколко са тежко ранени. Инж. Райков е задържан от органите на ДС още същата вечер. Следствието продължава шест месеца, но в края на първите три месеца отпада версията за умишлен саботаж. Инж. Райков се държи достойно и като главен проектант на моста поема цялата вина върху себе си. В началото на май 1960 г. се провежда публичен процес, който завършва с произнасянето на безпрецедентна присъда над проектанти - главният проектант на моста инж. Л. Райков, проектантът на скелето инж. Хр. Ганчев и контролният инженер

Ат. Хъшев са осъдени на десет години затвор.

Присъдата има назидателен характер. Впоследствие Върховният съд я намалява, а при амнистия през декември 1962 г. и тримата осъдени са освободени след три години ефективно излежана присъда. В средата на 70-те години инж. Райков е амнистиран за паричните си задължения и напълно реабилитиран.

Независимо че е бил лишен от граждански права, през годините 1961 - 62 управата на затвора възлага на инж. Райков проектирането и авторския надзор на строителството на жилищен комплекс и кинозала, които се изграждат непосредствено срещу сградата на Софийския централен затвор.

След освобождаването си инж. Райков с настървение потъва в любимата си работа - проектирането на значими обекти. Работи последователно в ИПП "Софпроект", става главен конструктор на ЗСК - Кремиковци, зам. гл. инженер в БТР към ДСО "Пътни строежи" - София, гл. инженер по техническия прогрес и нови технологии към СМО "Инжстрой". От 1 януари 1978 г. със специална заповед на председателя на СГНС става ръководител на творческо архитектурно-инженерно ателие към ИПП "Софпроект". Тази длъжност той заема до края на 1990 година. След разпадането на "Софпроект" на малки фирми той остава като гл. проектант в "Софпро-Софпроект", където работи до края на 1992 г., когато се пенсионира. Но и като пенсионер той запазва работното си място в "Софпро - Софпроект" и до последно, според силите си, участва в проекти, конкурси и експертни съвети. Инж. Райков тежко преживява разпадането на големите проектантски институти у нас и разпиляването на ценни проектантски кадри и натрупан опит.

Трудно е да се изброят всички обекти - предимно мостове и съоръжения, проектирани лично от инж. Райков или под негово ръководство и изпълнени под негов непосредствен авторски надзор. Ще изброим само най-значимите. През 1964 г. инж. Райков дава ново решение на дъната на малката и голямата докови камери на сухия док към ККЗ във Варна. Той решава дъната като гладка фундаментна плоча по метода на крайните разлики. За решаването на съставената система линейни алгебрични уравнения за първи път у нас се използва електронно-изчислителна машина. Тъй като у нас такава няма, той е командирован с екипа си в Полша, във Варшава. След решаване на системата уравнения и получаване на неизвестните премествания, в България продължава трудоемката изчислителна ръчна работа за получаване на разрезните усилия в плочите - процес, който със съвременните персонални компютри се извършва за минути, дори за секунди. С новото решение постига икономия от 2400 тона армировъчна стомана, с което е реализиран огромен икономически ефект.

Като ръководител на група в "Софпроект" инж. Райков работи по проектирането на пречиствателната станция за питейни води в София. По негов проект в София и страната са изпълнени над 10 броя предварително напрегнати цилиндрични резервоари за питейна вода с диаметър 40 м и обем 10 000 куб. м и 15 000 куб. м.

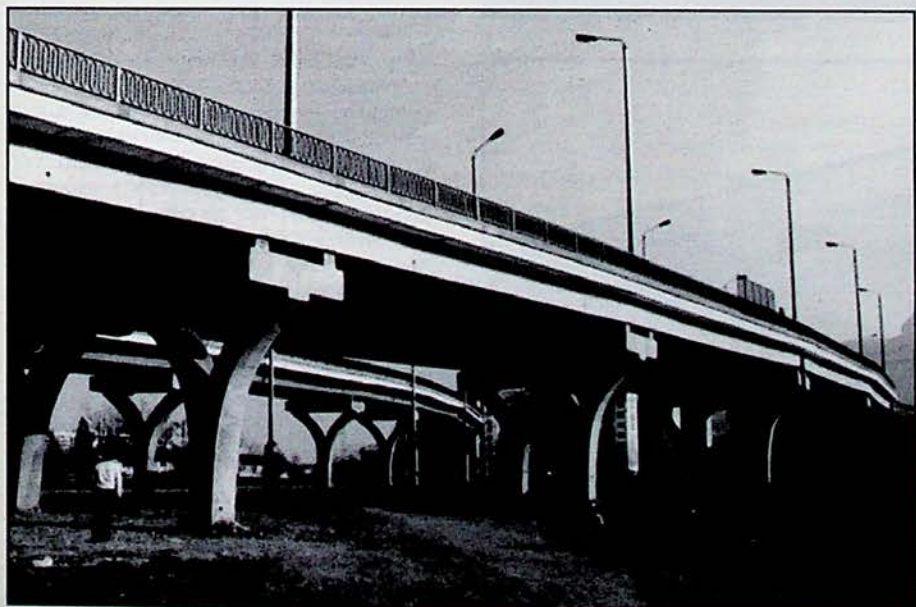
През годините 1967-71 по негов проект в участъка Пирдоп - Розино на автомагистрала "Хемус" се изпълняват мостове 7, 8 и 9 с височина на стълбовете до 72 м. Това е първият тип мостова конструкция у нас с предявена авторска претенция. За нея инж. Райков получава авторско свидетелство за конструкцията на стоманобетонен стълб тип

"Камертон". Впоследствие по тази система е построен и пътният мост-естакада при с. Писанец до Русе, където височината на най-високия стълб достига 90 м. През 1975 г. изобретението получава сребърен медал на Международното изложение „Йена-75“ за нови идеи, изобретения и новости в Нюрнберг, ФРГ.

През 1969 г. по проект на инж. Райков е изпълнен дъгов мост система Майор с отвор на дъгата 60 м над р. Янтра във Велико Търново. Особено внимание той отделя на проектирането и изпълнението на моста над р. Осъм в Ловеч, който се изгражда в непосредствена близост до покрития мост на Майстор Кольо Фичето, построен през миналия век. Идеята му е да покаже възможностите на строителното инженерство сто години по-късно. Мостът представлява предварително напрегната рамкова конструкция с отвор 80 м и височина на гредата в средата на отвора 1,25 м.

Инж. Райков участва и в проектирането на обекти за чужбина. По негов проект са изпълнени два промишлени комина с височина 100 м за централата в гр. Холмс, Сирия, както и фундаментите на моста над р. Суейра в Ирак. Съавтор е с проф. Хр. Върбанов на експертизата, с която пред контролния орган от Прага, ЧССР, се доказва устойчивостта на високите стълбове на моста при язовир Растан в Сирия и е разрешено продължаването на строежа. По обясними причини на инж. Райков дълги години не се разрешава да пътува в чужбина, поради което авторският надзор на горните обекти се изпълнява от служители на "Техноекспортстрой".

Във връзка с реконструкцията на бул. "Цариградско шосе" (бившия бул. "Ленин") по негов проект е построен надлезът над алея "Яворов" при връзката с булеварда. Конструкцията на моста представлява непрекъснатата предварително напрегната греда в крива. Към същата реконструкция през 1976 г., по негов проект е изграден мостъ-естакада по бул. "Цариградско шосе" на 4-ти км при отклонението за Аерогара София. Мостът е с обща дължина 500 м, отворите са по 42 м при височина на гредата 1,5 м. Мостът е изграден от отделни елементи, които се излизат на земята, и след повдигането им със специални инсталации се изграждат колоните под тях. Всеки елемент тежи 900 т. Окончателното горно строене представлява непрекъснатата предварително

- 1 - Надлези във Враца
- 2 - Мост - естакада
по бул. "Цариградско шосе"
в София
- 3 - Надлез над алея "Яворов"
в София
- 4 - "Детелината"
на околоръстния път
и бул. "България" в София

•••

напрегната стоманобетонна греда. Този метод за изграждане на мостови конструкции инж. Райков патентова и получава второто си авторско свидетелство за изобретение. По него по-късно се построява и мостът-естакада по пътя ХМС - гара Искър към Аерогара София.

Авторско свидетелство за трето изобретение инж. Райков получава през 1988 г. То му се дава за изграждане на непрекъснати сглобяеми стоманобетонни мостове и е внедрено при построяването на два пътни моста във Враца - това са надлезите над жп линия Враца - Бойчиновци на км 0+503 и км 0+556. Характерно за това изобретение е изключително ниският разход на строителни материали. Колоните и гредите са сглобяеми, като гредите може да бъдат и предварително напрегнати. Окончателно всички елементи се свързват в непрекъсната конструкция. С това изобретение инж. Райков е предложен от Съюза на архитектите в България за участие в международния конкурс за златен медал - "Густав Маньел" в Брюксел през 1990 година.

Инж. Райков участва и в проектирането на Аспаруховия мост във Варна. По негов проект се изпълняват двата стълба под централния отвор и техните пилотни фундаменти. По автомагистрала "Хемус" той проектира и ръководи изпълнението на долното строене - фундаменти и предпазни кладенци, изградени при сложни почвени условия - на видуктите на км 26+884 и км 29+272. Негов е и проектът на подлеза пред бившия партиен дом в Стара Загора, както и на пешеходният мост над р. Чаля в Асеновград.

Като ръководител на творческо архитектурно-инженерно ателие в КНИПИ "Софпроект" инж. Райков проектира и изгражда голям брой съоръжения в София. Трябва да се спомене мостът-естакада в крива при транспортния възел Перловец до високата сграда на Националния дворец на културата (бивше ПРОНО). При изграждането на Националния дворец на културата като главен инженер на околното пространство той проектира главния пешеходен подлез пред двореца, подлеза при бул. "Евлоги Георгиев", подземното пространство по връзката бул. "Скобелев" - бул. "Васил Левски", подземния гараж, както и пешеходния мост - т.нар. променадна равнина до НДК над бул. "България".

При строителството на бул. "България" и връзката с околоръстния път и резиденция "Бояна" инж. Райков проектира и ръководи изпълнението на гредовия мост по околоръстния път над бул. "България" (бивш "Трайко Китанчев"), на разположения близо до него елегантен мост в крива по връзката за околоръстния път до бул. "България" и на особено красивия мост над р. Боянска, който попада в резиденция Бояна и до който, за съжаление, няма свободен достъп.

Особен интерес като конструкция и изпълнение представлява пешеходният подлез пред Ректората на Софийския университет. Това е една предварително напрегната гла-

дка плоча, подпряна върху изливни пилоти тип "Беното", която бе построена в рекордно кратки срокове.

От мостовете и съоръженията, проектирани от инж. Райков и изпълнени през последните десет години, може да се изброят още: на трамвайната линия за гара Искър - мост под околоръстната жп линия; мост-естакада по бул. "Владимир Вазов" над жп линията София - Пловдив; трамвайна линия за жк Люлин - пътно-метротранспортен тунел; реконструкция на бул. "Работническа класа" - надлез над жп линия София - Драгоман при спирка Връбница.

Инж. Райков е конструктор и на редица обществени сгради. Тук може да се спомене покритата хокейна площадка във Враца. След смъртта на проф. Г. Апостолов той поема проектирането и изпълнението на извънредно сложната конструкция на Дома за българите в чужбина "Родна стряха", който за съжаление остава недовършен поради липса на средства.

По редица причини научната кариера останала недостъпна за инж. Райков. Във ВИАС той не бе допуснат до конкурс дори за хоноруван асистент. Публикува няколко интересни статии в сп. "Строителство" (1957 г., 1986 г.), сп. "Пътища" (1970 г.) и др., в които описва използваните от него методи за проектиране на някои от по-значителните мостови конструкции. Научните му интереси са насочени основно към проблемите на устойчивостта, отчитането на деформациите от втори ред и на физическата нелинейност. Особен интерес представлява предложението от него метод за определяне на коефициента на сигурност срещу изкъчване на високи стоманобетонни стълбове за мостове с отчитане на геометрическата и физическата нелинейност, както и на вторичните огъващи моменти съгласно теорията от втори ред, по който е създаден алгоритъм и програма за персонален компютър.

2

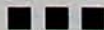

Огромният труд и успешно изпълнените от инж. Райков обекти не остават незабелязани. Постепенно той получава редица държавни отличия - става почетен гражданин на Русе и София, получава "Златен орден на труда", орден „Червено знаме“, орден „Народна република България“ - II степен. Сложната му и противоречива съдба го прави прототип на главния герой в пиесата на Георги Данаилов „Краят остава за вас“. Творческите съюзи също го награждават - през 1973 г. получава Златна значка на ЦС на НТС, а през 1980 г. става почетен член на Съюза на архитектите в България. Особено голяма радост му доставя последното отличие, което получава в живота си - Златната значка, с която Съюзът на архитектите го награждава през 1993 г. по повод неговата 70-годишнина.

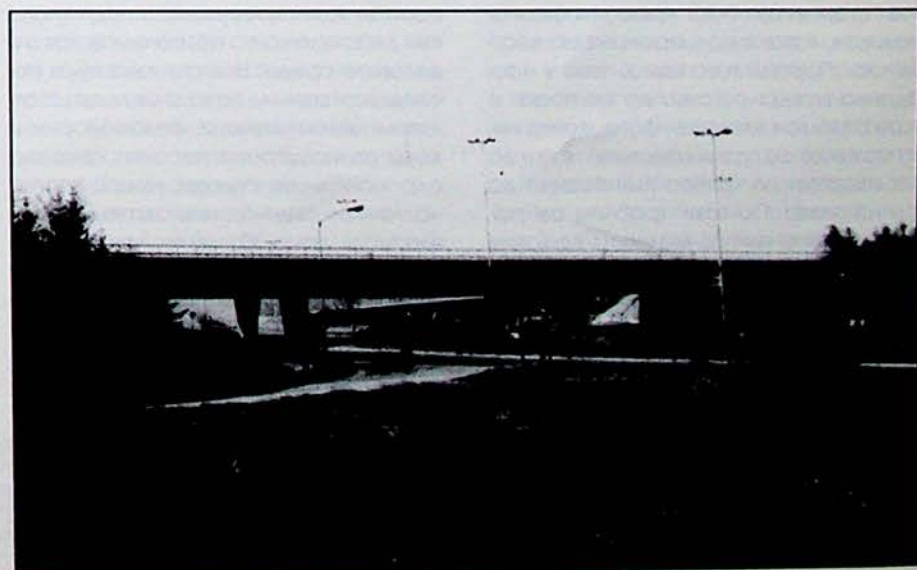
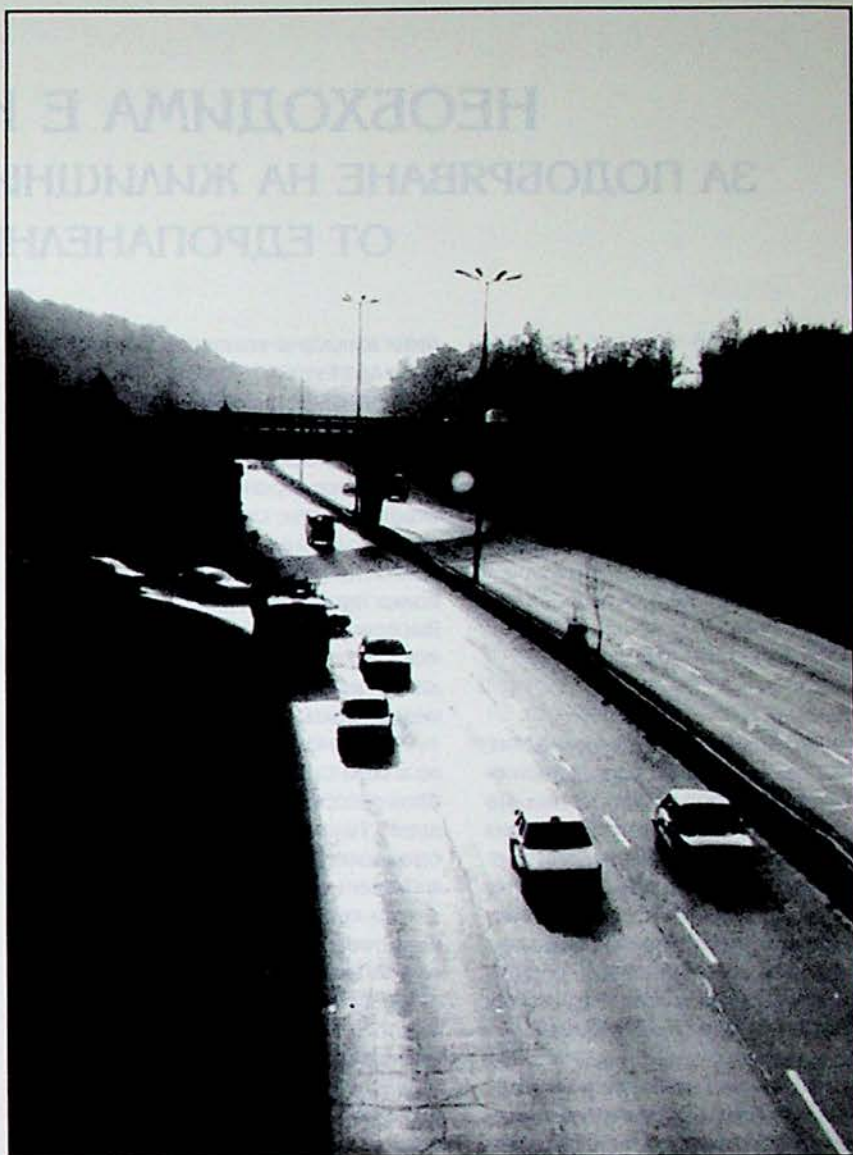
Целият живот на инж. Лало Райков преминава в творчески труд и стремеж към изучаване и внедряване на новостите в професията. В Политехниката по време на неговото следване не се преподава предварително напрегнат стоманобетон. Но той търси литература, чете и започва сам да прилага всички новости в тази област до равнище, което го превръща в един от малкото големи специалисти у нас по проектиране и изграждане на предварително напрегнати конструкции. Той пръв внедрява електронноизчислителните машини при сложни статически изчисления, а впоследствие сам се научава да програмира и съставя програми по свои алгоритми и методики за персонални джобни компютри на фирмата Hewlett-Packard. Същевременно за големи конструкции и сложни проблеми използва готовите програмни продукти на големите изчислителни центрове, а впоследствие и за новите настолни персонални компютри. Владеенето на чужди езици винаги му е помагало в работата - както за ползване на специална непроведена у нас чужда литература, така и на чужди правилници за проектиране - на Германия, Австрия, Англия, Швейцария.

До последния си ден инж. Лало Райков живееше с проблемите на своята професия и имаше идеи за нови технологии, нови конструкции, нови изчислителни методи. За него конструкциите бяха като живи същества, той чувстваше как работят, как се деформират, каква е границата на тяхната носимоспособност. Неговият творчески дух винаги търсеше новото, земните блага не го привличаха, за него творческата реализация беше смисълът на живота. Ведрият дух и оптимизъм му печелеха много приятели, а новаторският му порив - много ученици и последователи. Той не натрупа богатство, защото нямаше време за това, а то и не го интересуваше. Но остави след себе си безброй красиви, импозантни, изящни конструкции като едни малки паметници на един достоен изживян живот.

Поклон пред светлата памет на големия човек и конструктор инж. Лало Райков!

Дарина Гочева

НЕОБХОДИМА Е КОНЦЕПЦИЯ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА ЖИЛИЩНИТЕ КОМПЛЕКСИ ОТ ЕДРОПАНЕЛНИ СГРАДИ У НАС

Големи жилищни комплекси, включително и от едропанелни сгради, има почти във всички европейски страни, но най-много са те в страните от бившия социалистически блок. Изградени предимно след Втората световна война за бързото задоволяване на острата нужда от жилища на милиони хора, днес те са огромен жилищен фонд, пораждащ проблеми и дискусии. Защо бяха създадени тези комплекси, защо бяха изградени по този, а не по друг начин, какви са условията на живот в тях и докога може да бъдат използвани са въпроси, които все още нямат еднозначен отговор. Различни, дори противоположни становища имат както професионалисти, така и по-широката общественост. Поради това няма, поне у нас, единно виждане какво да се прави с този огромен жилищен фонд, който нито може да се премахне, нито може да се изостави, а трябва пълноценно да се използва. По този проблем се работи повече или по-малко, с по-голям или по-малък успех, във всички страни, които имат такива комплекси. Добра представа за постигнатото досега в някои от тях дават материалите от специализираната конференция по подобряване на индустриализирано изграде-

Доклад, изнесен пред конференцията на Европейската академия за градска среда "Бъдеще на едропанелните жилищни комплекси", София, 19 - 21.X.1997 г.

ните жилищни комплекси в Средна и Източна Европа, проведена през декември 1996 г. в Берлин от Европейската академия за градската среда. Те показват, че макар да има и общи проблеми, всяка страна търси решения в съответствие със своите условия и възможности. Аз ще се опитам да представя положението у нас, в България, от няколко гледни точки.

Във всички по-големи градове на страната и главно в София съществуват жилищни комплекси, повечето от едропанелни сгради, изградени между 1960 и 1990 година. Общият брой на жилищата в тези сгради е около 860 хиляди, а техните обитатели са над 2.5 милиона души. Тези големи за страната числа предполагат загриженост и сериозно отношение към проблемите, свързани с тези комплекси, както от страна на властите, така и на обществеността. Но такива няма. Липсва даже някаква приета и оповестена концепция за възможното подобряване на тези комплекси, която да показва пътя за привеждането им в максималната възможна степен в съответствие с днешните разбираня и изисквания, при новите общественоекономически условия. Такава концепция би заинтересувала и подтикнала към действие както обитателите, така и деловите среди. Вместо това през последните години в печата се появиха отделни некомпетентни, безотговорни и дори злонамерени писания относно едропанелните сгради. Непрофесионални мнения, че тези сгради имат трайност само 30 - 40 години и скоро ще се разпаднат, пораждаят паника сред обитателите им, повечето от които са и собственици. На самоформиран се пазар цените на едропанелните жилища са най-ниски. Всичко това е изгодно само за многобройните нови предприемачи, които строят жилищни сгради в повечето случаи със съмнителни качества, но с причудливи фасади и на баснословни цени, достъпни само за единици лесно забоба-

тели хора. Учудващо е, че на тези манипулации не реагират нито властите, нито професионалните, нито другите обществени организации. А моите опити да внеса яснота по въпроса не бяха публикувани във вестниците, поместили безотговорните писания. Същевременно отделни лица и групи правят различни проучвания, свързани с едропанелните жилищни комплекси. Но те са с най-различен предмет и насоченост, без обща цел и връзка помежду им. Извършват се често от лица с недостатъчни познания и опит по проблемите, които се мъчат да решават, и разбира се, не водят и не може да доведат до никакви конкретни и полезни резултати. Почти всички стигат само до извода, че за подобряване на тези комплекси трябва много пари, а такива няма нито държавата, нито общините, нито собствениците на жилищата. Тези изводи са елементарни и безполезни. Проблемът е как именно при липсата на готови пари да започне подобряването на комплексите, като се намерят различни начини за набавяне на необходимите средства. За да се насочат правилно и да се координират на различните равнища извършваните разработки, е необходимо да се изготви и регламентира бързо национална концепция за подобряване на жилищните комплекси. Тя трябва да се основава на следните принципни положения:

- Изготвянето на тази концепция е задължение на централната изпълнителна власт и по-конкретно на Министерството на регионалното развитие и благоустройството.
- Подобряването на жилищните комплекси и тяхното пълноценно използване е първостепенна задача на общините, на чиято територия те се намират. За нейното решаване те трябва да използват собствени и привлечени отвън кадри и средства.
- В рамките на националната концепция общините трябва да разработят свои концепции за подобряване на

всеки комплекс в зависимост от неговия характер и значение.

• Концепциите трябва да бъдат изложени просто и ясно, за да бъдат лесно и правилно разбрани и да заинтересуват както широката общественост, така и деловите среди, и собствениците на жилищата. Те трябва да показват верния подход за разкриване, правилно формулиране и решаване на отделните задачи.

• Проектите за концепциите трябва да бъдат широко разгласени и предложени за обсъждане от професионалистите, деловите среди и широката общественост. След това те трябва да бъдат окончателно формулирани, така че да осигуряват необходимите предпоставки за изготвяне на цялостни програми за тяхното реализиране.

За да се лекува успешно едно заболяване, трябва да се постави най-напред вярна и точна диагноза. Затова изготвянето на всяка концепция трябва да започне с многостранен, компетентен и обективен анализ на състоянието на съответния жилищен комплекс и жилищата в него от няколко гледни точки:

- социална,
- екологична,
- технико-икономическа,
- естетическа,
- устройствена.

В социално отношение

трябва да се установи доколко комплексът като цяло и жилищата в него задоволяват съвременните изисквания на обитателите и тенденциите за тяхното развитие в обозримото бъдеще.

Повечето от нашите жилищни комплекси са проектирани с пълно обществено обслужване, съответстващо на тяхната големина и характер според тогавашните разбирания и норми. В него се включват детски и здравни заведения, училища, търговски заведения и заведения за обществено хранене, сгради за културна и политическа дейност, административно обслужване, спорт и др., както и благоустрояването и озеленяването на свободните площи. Бедата е, че поради налаганите от управляващите нереални планове за бързо изграждане на определен брой жилища и поради недостига на работна ръка, материални и финансови ресурси, в комплексите се изграждаха само жилищните сгради и някои от

сградите за обществено обслужване, но далеч не това, което бе предвидено в проектите за тези комплекси. Благоустрояване и озеленяване почти не бе реализирано. Получи се неприветлива и неблагоприятна за обитателите среда, която с основание пороци обществено недоволство и остра критика.

Жилищата в едропанелните сгради са общо взето много добри по композиция, големина и техническо съоръжаване. Това е признавано неведнъж както от наши, така и от чуждестранни специалисти. Лошото е, че много от жилищата, проектирани за определен брой обитатели /от един до пет/, бяха населени по необходимост с повече хора, различни по възраст и пол, което силно влоши условията за живеене и предизвика недоволство и критика, неоснователно насочени към проектантите. Много едропанелни жилищни комплекси извън София останаха без централизирано топлоснабдяване в грубо нарушение на регламентираните изисквания, което също влоши комфорта на обитаване.

Подобрения в социално отношение в жилищните комплекси ще бъдат постигнати при постепенното ликвидиране на пренаселеността на жилищата, както и чрез доизграждане на необходимото при сегашните условия обществено обслужване, включването в централизираното топлоснабдяване и цялостното благоустрояване.

От екологична гледна точка

жилищните комплекси у нас нямат изяви недостатъци. Те общо взето не въздействат отрицателно на природната среда. Но е необходимо да се осъществява предвиденото в тях озеленяване и благоустрояване, за да се подобри техният микроклимат.

Едропанелните жилищни сгради у нас не задоволяват сегашните норми за топло- и звукоизолация. Това е една широка област за подобрения, които може да бъдат постигнати с прилагани ве-

че в други страни ефективни технически решения, но с много пари. Сега собствениците на жилищата нямат интерес да влагат средства за подобряване на топлоизолацията, защото системата за заплащане на топлинната енергия при централизираното топлоснабдяване не отчита реалния разход в отделните жилища. А държавата и общините нямат средства да подпомогнат постигането на икономия на топлинна енергия, въпреки че това е приоритетна задача със световен обхват. Крайно време е и у нас да се въведе заплащане само на реално изразходваната топлина, както е в много страни. Това ще стимулира собствениците да заплатят необходимите автоматични регулиращи и измерващи устройства. Изградените у нас едропанелни сгради в общи линии имат

необходимата надеждност

/сигурност и дълготрайност/, не помалка от тази на другите сгради със стоманобетонна главна конструкция. Но появата някъде на отделни дефекти поради лошо изпълнение не е изключена. Известно е, че качеството на строителството у нас през последните петдесетина години не беше на необходимото равнище. За съжаление и сега пред очите ни се допускат, включително и в София, още по-големи пропуски и престъпно нехайство, които може да имат много тежки последици. Но това е друга болезнена тема, свързана с повсеместното безвластие и корупция. Трябва да се отбележи и фактът, че у нас въобще не се отделяха и не се отделят средства за поддържане и периодично ремонтиране на жилищните сгради, което е важен фактор за тяхната дълготрайност. На много места в жилищните комплекси общите части на сградите са в трагично състояние. Поради всичко това в рамките на извършения анализ едропанелните сгради, а и не само те, трябва да бъдат избиращателно проверени за установяване

•••

•••

на тяхното фактическо физическо състояние.

Естетическото въздействие

на жилищните ни комплекси, и то не само на тези от едропанелни сгради, поражда основателно недоволство, главно поради тяхното еднообразие. При проектирането и изграждането им не бяха използвани възможностите за комбиниране на сгради с различна етажност, конфигурация, конструкция и фасадно оформяне. Такива възможности в по-голяма или по-малка степен предлагат разработените у нас строителни системи, включително и за едропанелни сгради. А създадената още през 1962—1965 г. безредова скелетно-панелна строителна система с предварително налягане на подовите конструкции, която дава изключителни възможности за разнообразие и експлоатационна гъвкавост, почти не беше използвана. За отбелязване е също, че повечето едропанелни жилищни сгради у нас са с носещи фасадни стени. При някои строителни системи те бяха конструирани така, че при необходимост панелите им да може да се заменят с други. Тази възможност досега не е използвана, но трябва да се има предвид при бъдещите разработки. Очевидно причината за еднообразието в жилищните комплекси не е толкова индустриализираното им изпълнение, а не-реалните планове за построяване на определен брой жилища и главно твърдите норми за площи, разход на основни строителни материали и стойност. За това допринесе и икономическата незаинтересуваност на производителите от разнообразяване на асортимента на готовите елементи. Нямахте стимули и за проектантите да търсят индивидуализиран образ на отделните едропанелни сгради в рамките на съществуващите възможности. Не на последно място е и липсата на разнообразни строителни материали и изделия за довършителните работи.

В устройствено отношение

жилищните комплекси у нас имат много общи черти, но и свои особености. При извършването на анализа те трябва да бъдат разкрити, и то от гледна то-

чка на сегашните разбирания и потребности. Компетентният критичен поглед върху устройството на комплексите и резултатите от досегашното им използване биха показали възможности за тяхното подобряване. Повечето комплекси у нас например са с неясна структура, без изявен организиращ център, който да бъде основен ориентир. Затова не само външните посетители, но и голяма част от живеещите в тях трудно намират търсена сграда или открито пространство. Евентуалното установяване на излишно резервирани, от днешна гледна точка, площи за обществено обслужване би дало възможност за допълнително построяване предимно на малко- и средноетажни жилищни сгради, с което ще се внесе разнообразие и ще се смекчат някои новопоявили се конфликтни положения. Промяната на обществено-икономическите условия у нас след 1989 г. породиха сериозни проблеми, свързани със жилищните комплекси. Характерна особеност за нашата страна е, че почти всички жилища в тези комплекси са частна собственост, а земята, на която са построени, принадлежи на държавата или на общините. Собствениците фактически са временни собственици, тъй като при евентуално разрушаване на жилищата им, например при природно бедствие, те остават без собственост. От друга страна на много места незастроената площ в жилищните комплекси, предназначена за сгради на общественото обслужване или за озеленяване, се връща по закона за реституцията на предишните й собственици. А те искат незабавно да я застроят максимално, най-често при грубо нарушаване на закона, в несъответствие с шумно декларираната на всички равнища загриженост за опазване на природната среда, противно на здравия разум и чувството за гражданска отговорност. Огромен и многостранен е натискът, който такива собственици и свързаните с тях предприемачи оказват върху общинските власти, и те най-често отстъпват по различни съображения, пренебрегвайки очевидно непоправимите последици върху околната среда и условията за живот на следващите поколения. Нещо повече. Бяха направени прибързано, не без помощта на корупцията, частични промени в нормативни документи, които вместо да пречат, улесняват такива безобразия. Този опасен про-

цес трябва бързо да бъде овладян с всички законни средства. Необходимо е спешно да се внесат съответни добре обмислени изменения в законова-та и подзаконовата нормативна уредба, с които да се постигне равновесие между частните и обществените интереси. Наложително е да се забрани временно строителството "на парче" върху свободните терени в жилищните комплекси, докато се докаже, че застрояването им е целесъобразно и полезно за комплекса като цяло и от общоградска гледна точка.

Въз основа на резултатите от извършения анализ на жилищния комплекс трябва да се направят точни и ясни изводи и да се определят възможните подобрения по всяка една от гледните точки.

Така подготвеният проект за концепция трябва да бъде широко разгласен, за да се установи отношението към него, писмено или на организирани обсъждания, на специалисти, обществени формирования и заинтересувани граждани. Въз основа на направените препоръки и предложения проектът трябва да се приведе в завършена форма, след което концепцията да получи обществено и административно регламентиране. Редът за това трябва да бъде установен в самата национална концепция.

На основата на регламентираната концепция трябва да се разработи подробна програма за нейното осъществяване, като се включат и дейностите по набиране на необходимите средства. Изпълнението на програмата ще зависи в най-голяма степен от това доколко тя ще убеди обитателите на комплекса, обществените формирования и деловите среди, че е изгодно и за самите тях да вложат средства за постигане на предвидените подобрения. Ако това не се получи, изгледите за успех, каквото и друго да се прави, са минимални.

Убеден съм, че при желание, добра организация и включването на компетентни специалисти с познания и опит по разглежданите проблеми такива концепции може да бъдат изготвени от общините за една—две години след приемането на националната концепция, за която ще са необходими не повече от шест месеца. Надявам се, че всички това ще бъде постигнато. ●

Христо Рашенов

ДЕМОНСТРАЦИОНЕН ПРОЕКТ ЗА ЕНЕРГИЙНА ЕФЕКТИВНОСТ В МНОГОСЕМЕЙНИ ЖИЛИЩА С ЦЕНТРАЛНО ОТОПЛЕНИЕ

се повече нараства нуждата от подходяща топлоизолация както на съществуващи, така и при строителството на нови сгради.

Това се обуславя от:

високите разходи за енергия както на отдалечените домакинства, така и на държавата като цяло;

замърсяването на околната среда;

постепенното разрушаване на сградите; липсата на комфорт за обитателите на неизолираните помещения.

Страните от Западна и Централна Европа обръщат голямо внимание на повишаването на енергийната ефективност на съществуващите сгради. В някои от тях това е държавна политика, основана на много строги изисквания и изисквания за топлоизолиране на сградите, съчетани със санкции, но и субвенции, включително данъчни.

Чрез програмата "ФАР" Европейският съюз се опитва да приложи този опит и у нас. Първият демонстрационен проект в тази област е реализиран от консорциум в състав "Холдинг"-Холандия - консултант, "Енергопроект" - проектант, и "Оркихем ООД" - главен изпълнител. Проектът се отнася за изолирането на един вход от съществуваща павилонна жилищна сграда, като се набляга най-вече на топлоизолацията на стените от външната страна. Този избор беше направен поради факта, че през стените, покрива и пода топлинните загуби възлизат на около 50% от общите. За подходящото изолиране бе необходимо да бъде намерен материал, който да отговаря на следните условия:

да може да се поставя от външната страна на стените, без да си променя качествата в течение на експлоатацията;

да не се нуждае от допълнителна сложна работка и защита;

да има дълъг живот;

да има добър коефициент на топлопроводимост;

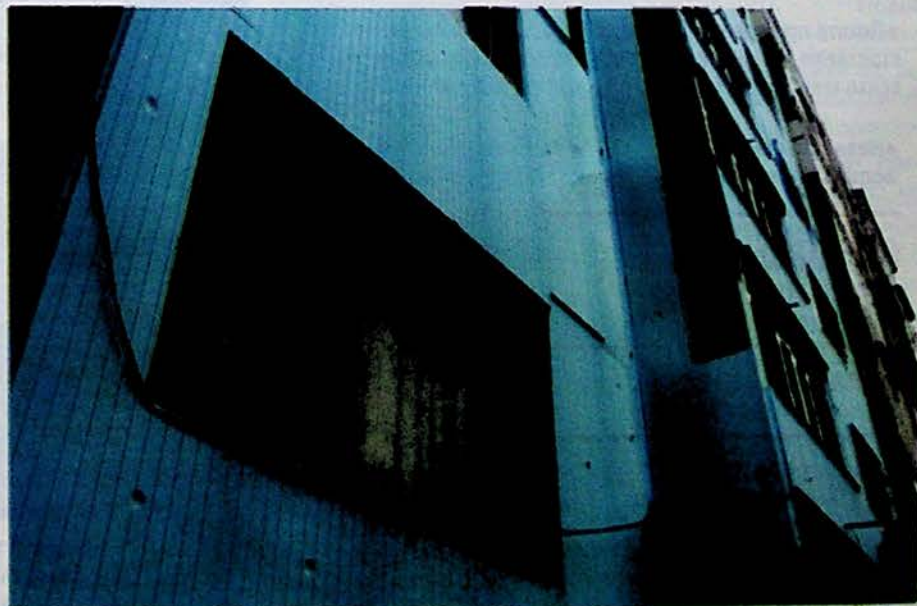
да е практически водоуплътен.

На всички тези условия отговаря единствено материалът стирофом, производство на американската компания "Дуа Кемикал" - една от петте водещи химически фирми в света с годишен оборот за 1996 г. от над 20 млрд. щатски долара.

Стирофом се прилага в строителството в целия свят повече от 50 години и е доказал своите превъзходни качества. Материалът притежава сертификати ISO 9000, ASTM, BBA.

•••

Проектът е осъществен в Пловдив, бул. "Дунав" 5, през 1997 година.

Фотодокументация
от различните етапи
на реализирането
на проекта

•••

Асерти, DIN, ГОСТ, БДС. Съгласно Монре-
алския протокол за опазване на околната
среда е екологично чист.

Материалът е съвместим с всички строител-
ни материали, а изключителните му качест-
ва позволяват опростяване и поевтиняване
на строително-монтажните работи.

Поради тази причина консорциумът беше
избран да осъществи демонстрационния
проект именно със стирофом.

Обектът беше завършен за по-малко от
два месеца и бе приет от международна
комисия.

Окончателните резултати ще бъдат извест-
ни след края на отоплителния сезон. Пока-
зателите се измерват от специални уреди,
разположени в мазетата на изолирания
вход, както и в съседния неизолиран. Пред-
вид факта, че коефициентът на топлопрово-
димост на материала стирофом не се про-
меня в хода на експлоатацията, то през про-
летта би могло да бъдат направени и почти
точни прогнози за срока за изкупуване на
инвестицията. Според предварителните
разчети, залегнали в проекта, а и съгласно
опита на нашата фирма в тази област, този
срок е 2 - 3 отоплителни сезона.

Демонстрационният проект показва, че
стойността на топлоизолирането на един
апартамент в панелен блок при ремонт е
около 15 щатски долара за квадратен ме-
тър жилищна площ, а при ново строителст-
во - около 10 щатски долара.

Георги Гунев

fibran®XPS

ЕКСТРУДИРАН ПЕНОПОЛИСТИРОЛ

- Устойчивост на натиск и въобще на механични натоварвания
- Съвместимост с всички строителни материали като: вар, цимент, гипс, пясък.
- Лекота при пренасяне, отрязване и закрепване на всяко място на строежа.
- Дълговечно съхраняване свойствата на материала при всички условия на поставяне.
- Незначителна водопропускливост
- Висока и постоянна термоизолационна стойност.

Nord Bitumi

ХИДРОИЗОЛАЦИОННИ МАТЕРИАЛИ

NICOLON

ПОЛИЕТИЛЕНОВИ МЕМБРАНИ

AMF ОКАЧЕНИ ТАВАНИ

POLIGLAS СЪКЛЕНА ВАТА

KNAUF СИСТЕМИ ОТ ГИПСКАРТОН ЗА СТЕНИ И ТАВАНИ

ТЕРМО МИНЕРАЛНА ВАТА

КОГАТО Е ЗИМА...

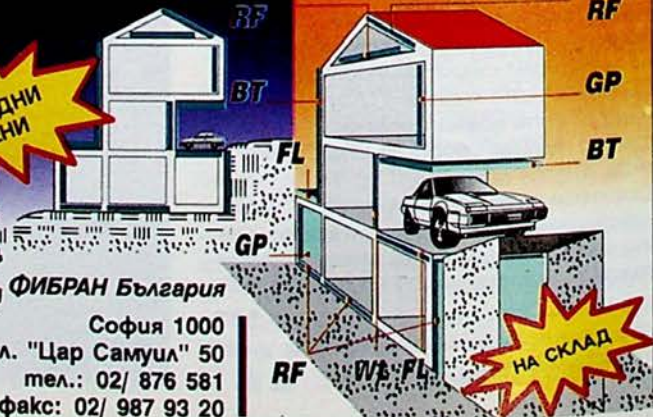
КОГАТО Е ЛЯТО...

Термоизолация на бъдещето

fibran®XPS

... ТОПЛИНАТА НА ЛЯТОТО

... СВЕЖЕСТТА НА ЗИМАТА

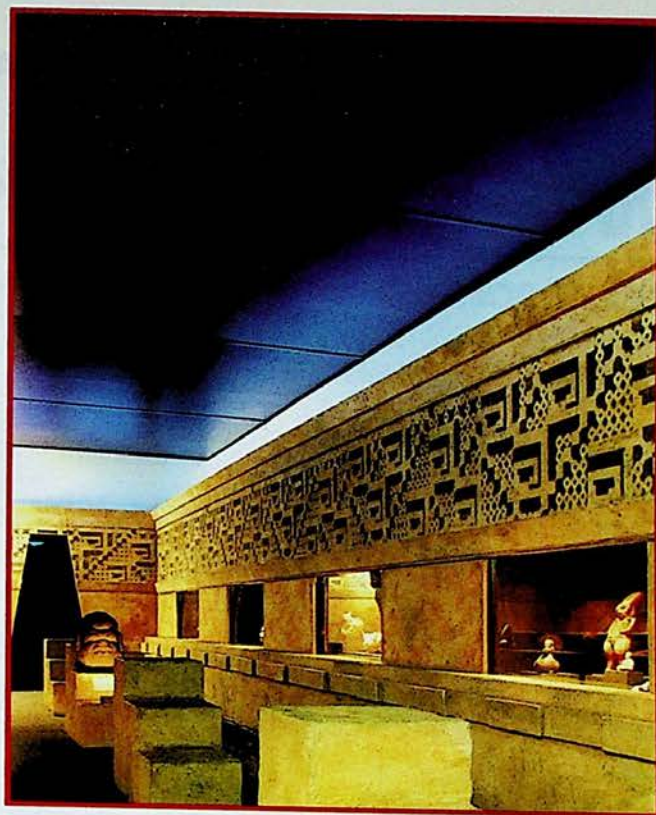
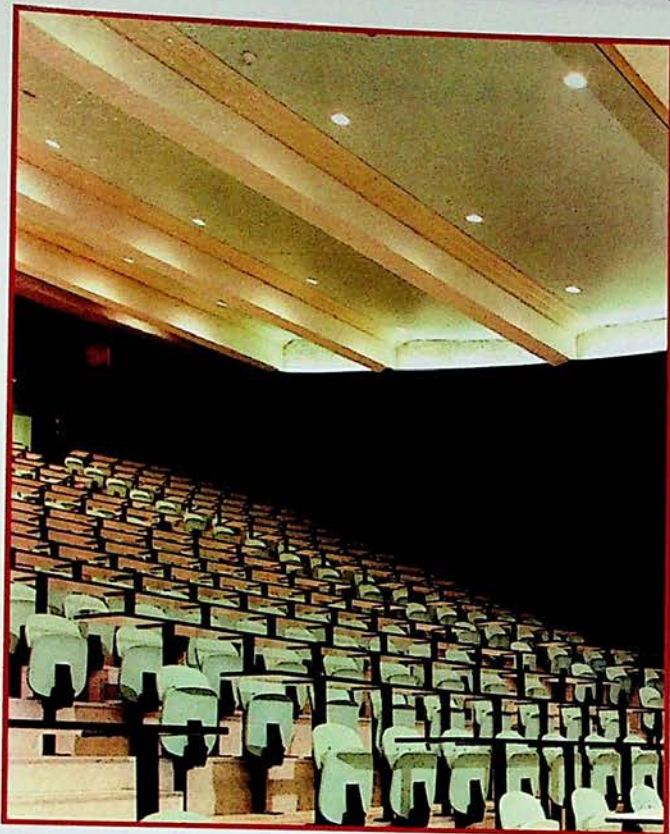

ФИБРАН България
София 1000
ул. "Цар Самуил" 50
тел.: 02/ 876 581
факс: 02/ 987 93 20

BARRISOL®

ТАВАНИТЕ НА БЪДЕЩЕТО

Опънатият окачен таван „Барисол“ е:

красивият и комфортен отговор на Вашите потребности, предлагащ богат избор на цветове за всеки стил и изключително качество на завършеното изделие.

Опънатият окачен таван „Барисол“ е:

Водонепропусклив

Миец се, без кондензи, без гъбички, свежда до минимум пораженията, причинени от вода.

Демонтируем

Позволява достъп до техническите инсталации и последващите технически интервенции.

Произвеждан по мярка

във всички възможни хоризонтални и обемни форми - сводове, куполи, скосени страни, между съществуващи корнизи.

Вгражда

Позволява да се вградят в него осветителни тела, вентилации, датчици и други технически апарати, включително спринклер инсталации.

Подобрява акустичната среда

Изпълнен във вариант със звукоизолация, поглъща звуците и резонансите в помещенията.

Бърз, ефикасен и чист монтаж

без да се преместват мебели, без да се развалят стени, без отпадъци и боя.

Отговаря на нормите за сигурност

за сгради и околна среда. Принадлежи към клас М1 незапалим, разрешен за употреба и в обществени сгради. Всички използвани материали отговарят на нормите за сигурност.

„Барисол“ – изборът на новото време!

„СТАР БАТ България ООД, 1000 София, бул. „Ал. Стамболийски“ № 30, тел.: 988 80 67, 981 49 29, 981 25 67, факс: 980 41 30

Климадукс®

Тел./факс: 76 66 80

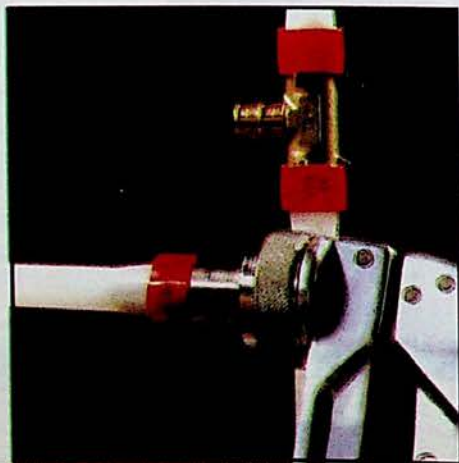
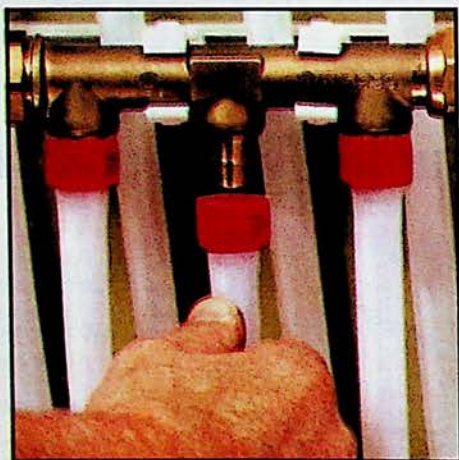
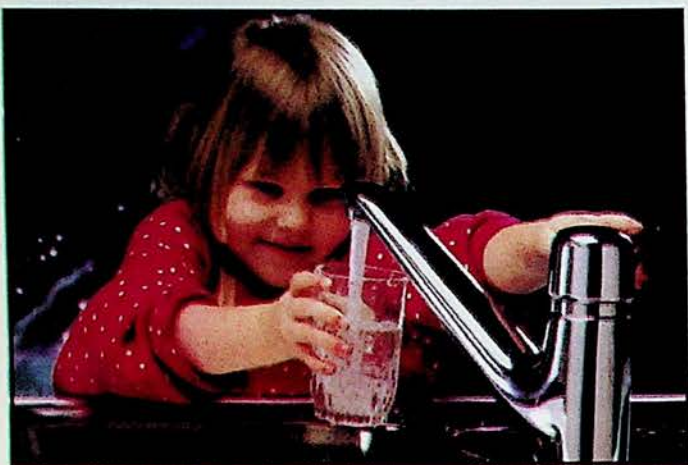
НАЙ-ДОБРОТО
ОТ СВЕТОВНИТЕ ТЕХНОЛОГИИ

КОМПЛЕКСНО ИЗГРАЖДАНЕ НА ВЪТРЕШНОГРАДНИ ИНСТАЛАЦИИ
ЗА ОТОПЛЕНИЕ, ВОДОСНАБДЯВАНЕ И КЛИМАТИЗАЦИЯ

WIRSBO Quick&Easy WIRSBO

ТЕХНОЛОГИЯТА НА XXI ВЕК
СИСТЕМИ ЗА РАДИАТОРНО ОТОПЛЕНИЕ
И ВОДОСНАБДЯВАНЕ

Q&E - новата разработка
на шведската фирма **WIRSBO** за монтаж
на тръби от полиетилен

СИГУРНО
БЪРЗО
ЛЕСНО

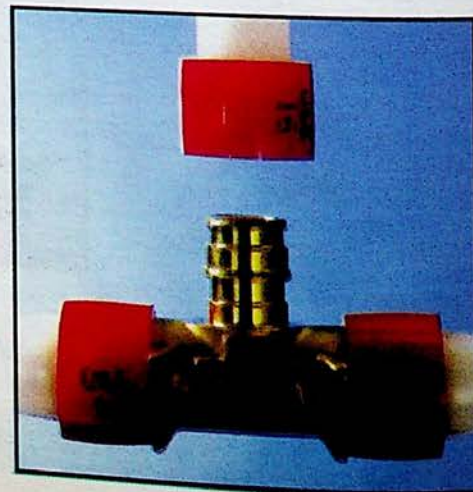
QUICK
&
EASY

Най-сигурната и евтина връзка
за полиетиленови тръби

БЪРЗ И ЛЕСЕН МОНТАЖ
ЧИСТА ПИТЕЙНА ВОДА

ТРЪБИ С ДИАМЕТЪР
ОТ 16 ДО 110 ММ

БЪЛГАРСКИТЕ МЕБЕЛИ ПРЕДПОЧИТАНИ В ЕВРОПА

Адрес:
ул. "Кръстьо Сарафов" №27
София 1421
Тел.: 91997

Офис мебели, банково и хотелско обзавеждане.

Безплатно проектиране.

Оптимално съотношение цена - качество.

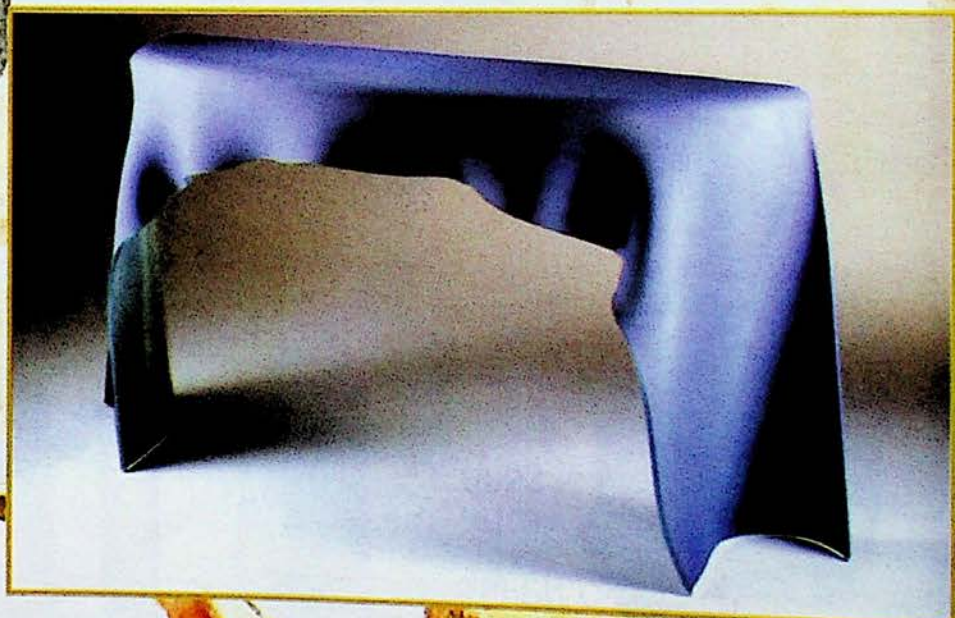
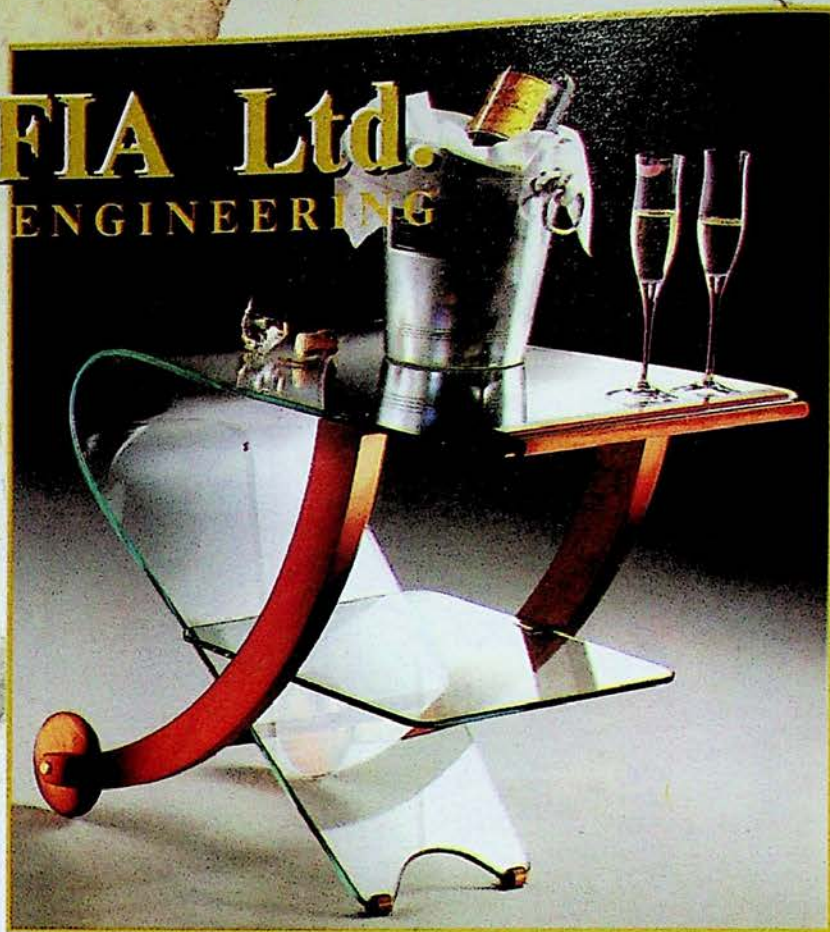
5 години гаранция.

UNIND SOFIA Ltd.

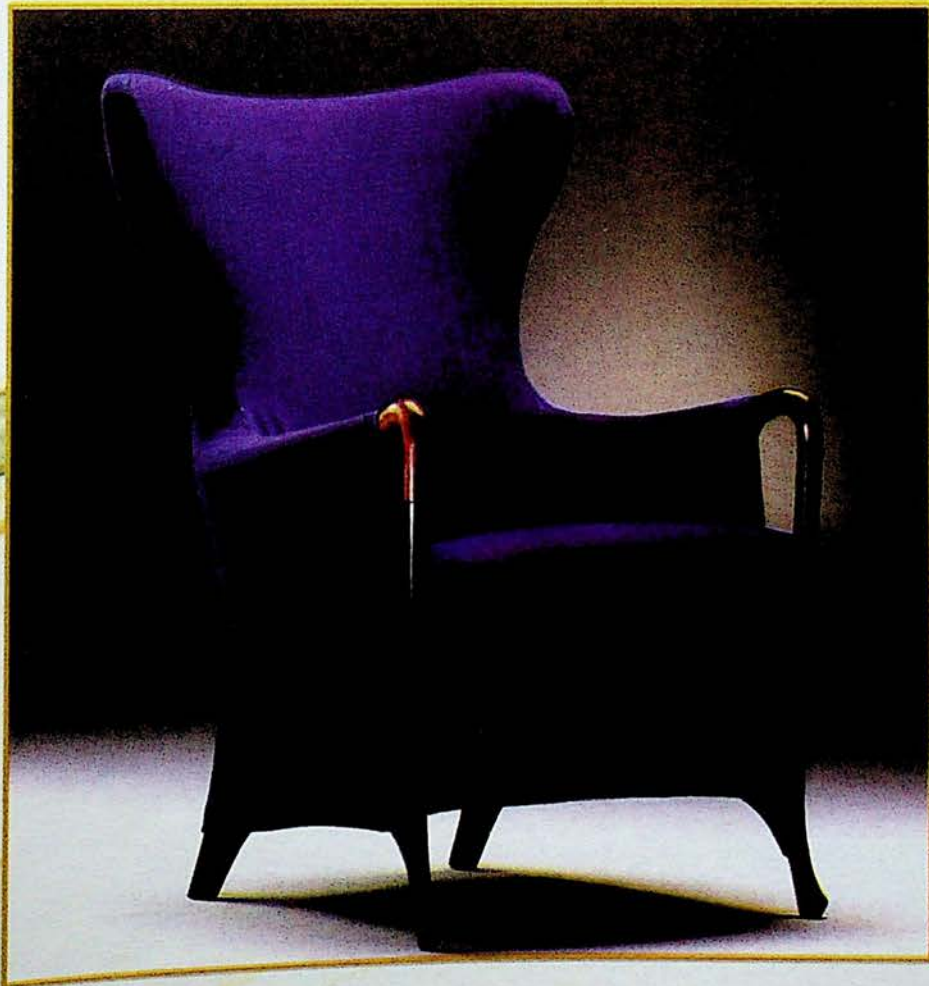
CONTRACTING AND ENGINEERING

1229 София, Илиенци, ул. "281", № 3
тел.: (02) 936 00 33, 936 08 30, факс: 936 00 19

8000 Бургас, ул. "Иван Богоров", № 48
тел./факс: (056) 25 938

Всичко, което UNIND не изработва
в мебелната си фабрика, е достатъчно да бъде
избрано от каталог или списание,
за да бъде доставено на нашите клиенти.

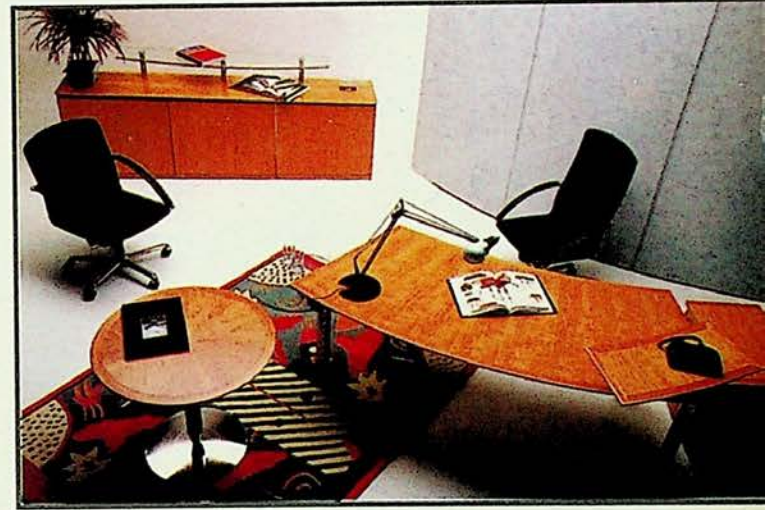
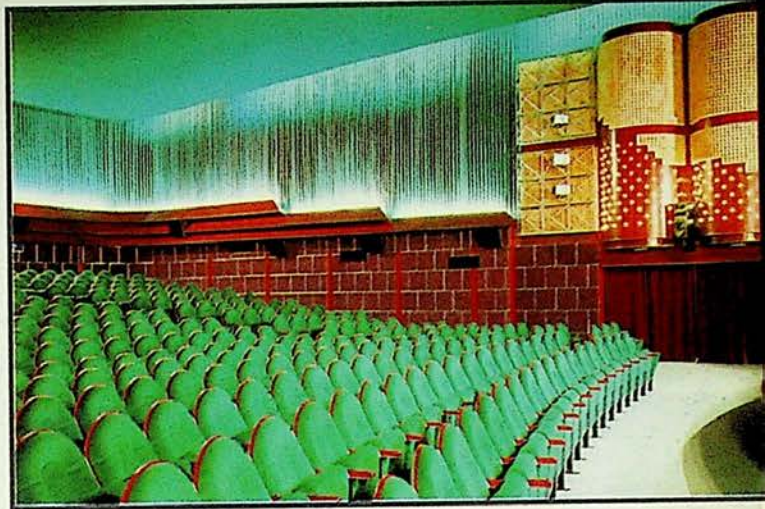
списание

АРХИТЕКТУРА

*ви пожелава
весела Коледа
и честита Нова Година!*

КАКВО Е ОБЩОТО МЕЖДУ

- * най-големите хотели в Москва и най-големите спортни зали в Германия и Швеция;
- * сградата на най-голямата руска банка - "Сбербанк" и сградата на Coca-Cola във Франция;
- * Парламента на Съюза Република Югославия и Националната банка на Украйна;
- * клубът на президента на Русия в Москва и университета "Еразмус" в Ротердам.

Отговорът е - ОБЗАВЕЖДАНЕТО!

Вече 5 години "СТОЛ - БЪЛГАРИЯ" предлага това световно признато обзавеждане и на българския пазар. Изключително качество, модерен дизайн, перфектна изработка, ергономичност, атрактивни цени, коректни взаимоотношения - това са само част от причините наши клиенти в България да са:

Държавна Спестовна Каса,
Обединена Българска Банка,
Артур Андерсен - България,
годишната среща
на Международната Банка
за възстановяване и развитие
в София,

Топенерджи, ТСБанк,
МОК "Асарел Медет",
Стопанска банка, НЕК,
Минералбанк, БТК, Омакс Трейд,
Българска Национална Телевизия,
Хотел "България"
и много други.

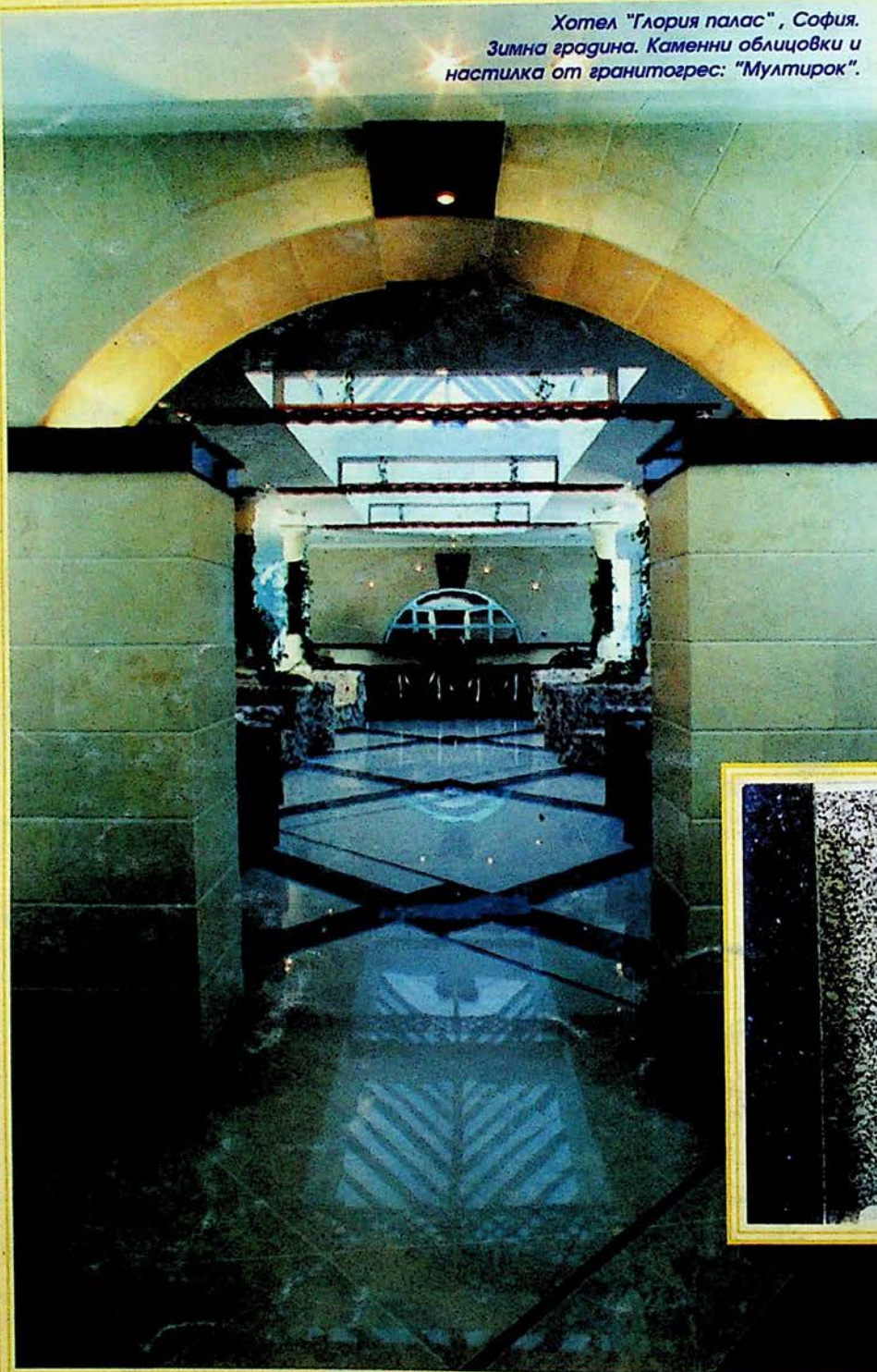
За допълнителна информация може да се обръщате към нашите специалисти на следните адреси:
"СТОЛ - България" - София 1000, бул. "Витоша" 27, тел./факс: 81 57 53, 81 33 29
Магазин: София 1000, ул. "Солунска" 35, тел. 981 03 23

Когато камъните проговорят ...

МУЛАТИРОК **МРАМОР - ГРАНИТ**

*Хотел "Глория палас", София.
Зимна градина. Каменни облицовки и
настилка от гранитогрес: "Мулатирок".*

МУЛАТИРОК е специализирана фирма за внос-износ, производство и монтаж на естествени мрамори и гранит.

МУЛАТИРОК притежава производствено-складова база, в която квалифицирани каменоделци с модерни машини за обработка изработват всякакви детайли, плотове, стъпала, маси и други по индивидуален проект на всеки клиент.

МУЛАТИРОК разполага с изложбен салон, където всеки клиент може да усети красотата и неповторимостта на естествените материали, както и цветовото им разнообразие.

МУЛАТИРОК разполага с няколко групи за монтаж на всякакъв род настилки и облицовки.

МУЛАТИРОК има изработени и монтирани множество обекти, сред които банки, офиси и частни сгради в цяла България

София 1202, УЛ. "ВЕСЛЕЦ" N 36
/02/832 640, 833 401, 833 408
ФАКС: 835 978